

Turvallisemman tilan periaatteet varhaiskasvatuksessa - Kuvakommunikaatio keskustelun tukena

Nina Pohjonen

2024 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

**Turvallisemman tilan periaatteet varhaiskasvatuksessa
- Kuvakommunikaatio keskustelun tukena**

Nina Pohjonen
Varhaiskasvatuksen sosionomi
Opinnäytetyö
Marraskuu 2024

Nina Pohjonen

Turvallisemman tilan periaatteet varhaiskasvatuksessa - Kuvakommunikaatio keskustelun tukena

Vuosi 2024 Sivumäärä 97

Opinnäytetyön toimeksiantajana toimi Vantaan kaupungin varhaiskasvatuksen toimintayksikkö, jossa havaittiin tarve tukea muunkielisten lasten osallistumista keskusteluun turvallisemman tilan periaatteista. Opinnäytetyön tavoitteena oli mahdollistaa jokaisen ryhmän lapsen osallistuminen turvallisemman tilan periaatteiden laatimiseen kielitaidosta riippumatta.

Kehittämistyön tietoperusta koostuu turvallisemman tilan käsitteen määrittelystä, lasten osallisuudesta, yhdenvertaisuudesta ja turvallisesta toimintaympäristöstä varhaiskasvatuksessa sekä kuvakommunikaatiosta ilmaisun ja toiminnanohjauksen tukena.

Opinnäytetyön tarkoituksena oli luoda kuvakommunikaatiomateriaali varhaiskasvatukseen turvallisemmasta tilasta keskustelemisen tueksi. Kehittämistyön tuotoksena syntyi kuvakommunikaatiokansio, jossa kuvat on järjestetty teemoittain lasten kanssa keskustelua varten. Materiaali sisältää kuvia ja kuvasarjoja toimintaohjeista, joiden noudattaminen tukee turvallisuuden kokemusta.

Tuotos suunniteltiin toimeksiantajan toimintayksikössä henkilökunnan ideariihessä. Kehittämistehtävänä oli kartoittaa, minkälainen kuvakommunikaatiomateriaali ulkoisilta ominaisuuksiltaan ja sanastoltaan vastaa toimeksiantajan tarpeisiin.

Ideariihessä syntyneen aineiston jäsentämiseksi käytettiin teemoittelua. Aineisto luokiteltiin ideariihessä käsiteltyjen teemojen mukaisesti ja tätä luokittelua käytettiin kuvien järjestämiseen aiheen mukaan. Tuotoksessa on käytetty yhdisteltyjä ja muokattuja Papunetin kuvapankin kuvia.

Tuotos arvioitiin onnistuneeksi, sillä se on edistänyt lasten osallistumista turvallisemman tilan periaatteista käytävään keskusteluun. Palautteen perusteella kaikki kuvat eivät sovellu käytettäväksi varhaiskasvatuksen pienimpien lasten kanssa. Jatkossa materiaalia on tarpeen kehittää ja täydentää lasten kanssa vastaamaan ryhmien muuttuvia tarpeita.

Asiasanat: turvallisempi tila, turvallinen varhaiskasvatusympäristö, osallisuus, yhdenvertaisuus, kuvakommunikaatio

Nina Pohjonen

Principles of Safer Space in Early Childhood Education - Visual Communication as Support for Discussion

Year

2024

Pages

97

This Bachelor`s thesis was commissioned by the early childhood education unit of the City of Vantaa, which identified a need to support the participation of children from diverse language backgrounds in discussions about principles for a safer space. The aim of the thesis was to ensure that every child in the group could participate in creating these principles, regardless of language skills.

The theoretical background of this developmental thesis included defining the concept of a safer space, children's participation, equality, and a safe operating environment in early childhood education, as well as the use of visual communication to support expression and guidance.

The purpose of the thesis was to create visual communication materials to facilitate discussions in early childhood education about a safer space. The project resulted in a visual communication folder where images are organized by themes for discussions with children. The material includes individual images and image sequences that provide guidance on actions promoting a sense of safety.

The outcome was designed in collaboration with the staff of the commissioning unit during a brainstorming session. The development task was to determine what type of visual communication materials, in terms of appearance and vocabulary, would best meet the commissioner`s needs.

The material generated during the brainstorming session was organized by themes. This thematic categorization was used to classify the images by topic, making them easier to use in discussions. The final product includes combined and modified images from the Papunet image bank.

The visual communication folder was considered successful, as it supports children's participation in discussions about safer space principles. However, feedback indicated that some images may not be suitable for use with the youngest children in early childhood education. Going forward, the material may need further development and refinement in collaboration with children to meet the changing needs of each group.

Keywords: safer space, safe early childhood education environment, participation, equality, visual communication

Sisällys

1	Johdanto.....	6
2	Kehittämistyön lähtökohdat Vantaan kaupungin varhaiskasvatuksen kanssa	7
2.1	Vantaan kaupungin varhaiskasvatus	8
2.2	Turvallisempi tila	8
3	Lasten osallisuutta tukeva, yhdenvertainen ja turvallinen varhaiskasvatus	9
3.1	Turvallinen varhaiskasvatusympäristö.....	10
3.2	Yhdenvertainen varhaiskasvatus	11
3.3	Osallisuus.....	12
3.4	Muunkielisten lasten osallisuuden tukeminen	12
4	Puhetta tukeva ja korvaava kommunikaatio	14
4.1	Kuvakommunikaatio kielellisen kehityksen ja toiminnanohjauksen tukena	15
4.2	Kuvien valitseminen	15
5	Opinnäytetyön toteuttaminen	17
5.1	Toteutuksen valmistelu	17
5.2	Ideariih.....	19
5.3	Aineiston teemoittelu ja luokittelu.....	23
5.4	Kuvakommunikaatiomateriaalin tekeminen	26
5.5	Palautekysely henkilökunnalle	28
6	Arviointi	32
6.1	Tuotoksen arviointi	32
6.2	Kehittämistyön tavoitteen onnistuminen	34
7	Eettisyys	35
8	Pohdinta	36
	Lähteet.....	39
	Kuvat	43
	Taulukot	43
	Liitteet	44

1 Johdanto

Turvallisuuden tunteen tulisi olla jokaiselle kuuluva oikeus, mutta viime vuosien tapahtumat, kuten sota, ilmastokriisi, pandemia ja muuttuva taloustilanne, ovat heikentäneet ihmisten kokemaa turvan tunnetta. Lapsille tämä oikeus on turvattu YK:n lastenoikeuksien sopimuksella, jonka mukaan kaikessa päätöksenteossa ja toiminnassa on huolehdittava siitä, että lapsen kasvuympäristö on turvallinen. (Lastensuojelun Keskusliitto 2024.)

Vuonna 2022 Lapsen oikeuksien viikon teemana oli oikeus turvallisuuteen (Lastensuojelun Keskusliitto 2024). Lastensuojelun Keskusliitto järjesti ”Turvallisuus on...” -kirjoituskilpailun, johon lapset lähettivät omia tekstejään siitä, miten he kokevat turvallisuuden. Lapsilta nousseita turvallisuuden teemoja olivat muun muassa luotettava läheinen ihminen, turvallinen paikka, kuulluksi tuleminen ja vapaus olla oma itsensä sekä tavallinen arki ilman pelkoa, kiusaamista ja häirintää. (Lastensuojelun Keskusliitto 2022, 3-5, 9, 33.)

Vantaan kaupunki on lähtenyt edistämään lapsen oikeutta turvallisuuteen osana Lapsiystävällinen kunta -toimintaa. Vantaan kaupungin tiloihin luodaan turvallisemman tilan periaatteet yhdessä tilojen käyttäjien kanssa. (Vantaan kaupunki 2024a.) Vantaan varhaiskasvatuksessa turvallisemman tilan periaatteet laaditaan syksyisin kauden alkaessa jokaiselle lapsiryhmälle. Periaatteet laaditaan lasten kanssa keskustellen positiivisen pedagogiikan hengessä toimintaohjeiksi kieltojen sijaan. Toisin sanoen lasten kanssa yhdessä mietitään, miten ryhmässä toimitaan, jotta kaikilla on turvallinen olo. (Vantaan Kaupunki 2022.)

Opinnäytetyön idea lähti liikkeelle kollegan kanssa käydystä keskustelusta koskien lasten kokemaa turvallisuutta varhaiskasvatuksessa. Keskustelussa kävi ilmi, että turvallisemmasta tilasta keskustelemista lapsiryhmässä on vaikeuttanut se, että moni lapsista ei hallitse vielä suomen kieltä riittävästi. Laajemmassa tarkastelussa selvisi, että useammassa ryhmässä oli koettu samoja haasteita. Työyhteisössä käydyin keskustelun pohjalta opinnäytetyön aiheeksi valikoitui kuvakommunikaatiomateriaalin luominen turvallisemmasta tilasta keskustelemisen tueksi. Tavoitteena oli, että jokaisella ryhmän lapsella on mahdollisuus osallistua turvallisemman tilan periaatteiden laatimiseen kielitaidosta riippumatta.

Kuvakommunikaatiomateriaalin muoto ja sisältö ideoitiin toimintayksikön henkilökunnan kanssa ideariihessä. Ideoiden pohjalta tehty kuvitettu sanasto koottiin teemoittain irtokuvina kansioon, jotta aiheita voidaan käydä lasten kanssa läpi pienissä osissa. Kuvitettu sanasto toimii keskustelun pohjana lasten kanssa käytävissä keskusteluissa turvallisemmasta tilasta. Materiaali täydentyy käytön myötä, kun lapsilta ja ryhmän tarpeista nousevia teemoja kuvitetaan.

Aiheen tarkastelu lähtee liikkeelle määrittelemällä ensin turvallisemman tilan käsitettä ja avaamalla tarkemmin sitä, miten Vantaan varhaiskasvatuksessa on ohjeistettu henkilökuntaa turvallisemman tilan periaatteiden laatimiseen. Turvallisemman tilan määrittelyssä käytetään Vantaan kaupungin omaa määritelmää, koska opinnäytetyön toimeksiantaja on Vantaan kaupungin varhaiskasvatusyksikkö. Tietoperustassa avataan tarkemmin, mitä tarkoittaa turvallinen varhaiskasvatusympäristö, lapsen osallisuuden kokemuksen ja yhdenvertaisuuden merkitystä sekä kuvakommunikaatiota lapsen ilmaisun tukena.

Raportissa kuvataan kehittämistyön eri vaiheita ja perustellaan tehtyjä ratkaisuja. Lopuksi arvioidaan syntynyttä tuotosta ja sen onnistumista tavoitteeseen nähden sekä pohditaan prosessin aikana esiin nousseita eettisiä kysymyksiä ja kehittämismahdollisuuksia jatkoa ajatellen.

2 Kehittämistyön lähtökohdat Vantaan kaupungin varhaiskasvatuksen kanssa

Opinnäytetyön tarkoituksena oli luoda kuvakommunikaatiomateriaali varhaiskasvatukseen turvallisemmasta tilasta keskustelemisen tueksi. Opinnäytetyön toimeksiantajana on sama Vantaan varhaiskasvatuksen toimintayksikkö, jonka kasvattajien kanssa käytiin keskustelua kehittämistarpeesta. Opinnäytetyöntekijä työskentelee kyseisessä toimintayksikössä.

Kehittämistyön aihe on noussut työelämän tarpeesta löytää keinoja tukea muunkielisten lasten osallistumista keskusteluun turvallisemmasta tilasta. Työelämän keskusteluissa ryhmien kasvattajilta nousi toive, että tämä keino olisi kuvien muodossa. Kuvien käyttäminen on työyhteisössä tuttua erilaisissa arjen tilanteissa. Toimintayksikössä on käytössä erilaisia siirrettäviä kuvia, kuvatauluja ja kommunikointikansioita.

Kehittämistyön tavoitteena oli, että jokaisella ryhmän lapsella on mahdollisuus osallistua turvallisemman tilan periaatteiden laatimiseen kielitaidosta riippumatta. Tämän tavoitteen mukaisesti opinnäytetyötä myös arvioitiin. Tavoitteessa onnistuminen on merkittävää lapselle, koska osallistumisen kautta hän voi kokea osallisuutta ryhmässä. Lisäksi onnistunut turvallisemman tilan periaatteiden laadinta edistää ryhmässä koettua turvallisuuden tunnetta.

Kehittämistehtävänä oli kartoittaa, minkälaisia kuvia tarvitaan, jotta ne vastaavat toimeksiantajan tarpeeseen ja tukevat kehittämistyön tavoitteen saavuttamisessa. Kysymyksellä ”minkälaisia kuvia” haettiin vastausta kuvien ulkoiisiin ominaisuuksiin, kuten kokoon ja siirrettävyyteen sekä kuvitettuun sisältöön, jotta ne vastaisivat sanastoltaan ja ymmärrettävyydeltään kehittämisen tavoitteeseen. Kehittämistyön tuotoksena oli varhaiskasvatusyksikön käyttöön kuvakommunikaatiansasto, joka pohjautuu kehittämistyössä tuotettuun aineistoon. Jotta opinnäytetyö vastaisi mahdollisimman hyvin tarpeeseen, otettiin henkilökunta aktiivisesti mukaan tuotoksen kehittämiseen sekä arviointiin palautteen antajina.

2.1 Vantaan kaupungin varhaiskasvatus

Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan ennen oppivelvollisuuden alkamista annettavaa hoidon, kasvatuksen ja opetuksen muodostamaa kokonaisuutta, jota toteutetaan suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti. (Varhaiskasvatuslaki 2018/540; Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 10; Vantaan varhaiskasvatussuunnitelma 2022, 9-10.) Vantaan kaupungilla varhaiskasvatuksen toimintamuotoja ovat päiväkotitoiminta, perhe- ja ryhmäperhepäivähoito sekä avoin varhaiskasvatustoiminta kotihoidossa oleville lapsille (Vantaan kaupunki 2024b).

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on edistää lapsen kasvua, kehitystä, terveyttä, hyvinvointia, elinikäistä oppimista ja koulutuksellista tasa-arvoa. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on toteuttaa monipuolista pedagogista toimintaa, joka perustuu leikkiin, liikkumiseen, taiteisiin ja kulttuuriperintöön. Varhaiskasvatuksessa tulee huomioida yhdenvertaisuuden toteutuminen ja tasa-arvon edistäminen. Lapsella on oikeus osallistua ja vaikuttaa. Varhaiskasvatuksessa harjoitellaan yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja, toimitaan lasta kunnioittavasti sekä opetetaan toista ihmistä, eri kulttuureja ja kieliä sekä uskontoja ja katsomuksia kunnioittavaa toimintatapaa. Varhaiskasvatusympäristön tulee olla turvallinen sekä lapsen kasvua ja kehitystä tukeva. Lapselle tulee järjestää hänen tarvitsemaansa yksilöllistä tukea. Varhaiskasvatus tekee yhteistyötä kotien kanssa ja tukee lasten huoltajia. (Varhaiskasvatuslaki 2018/540; Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 18; Vantaan varhaiskasvatussuunnitelma 2022, 9-10.)

Vantaa on yksi Suomen suurimmista kaupungeista. Vantaan väkiluku on kasvanut viime vuosina ja vuonna 2024 se on noin 250 000 asukasta. Vantaan asukkaat puhuvat yli 120 eri äidinkieltä. (Vantaan kaupunki 2024c.) Vantaan asukkaista noin neljännes on muunkielisiä eli he puhuvat äidinkielenään muuta kieltä kuin suomea, ruotsia tai saamea. Varhaiskasvatusikäisten eli 0-6-vuotiaiden muunkielisten vantaalaisten osuus ikäluokastaan on tätä korkeampi, 33% ikäluokasta. (Vantaan Kaupunki 2024c.) Vuonna 2022 Vantaalla oli 37 päiväkotia, joissa muunkielisten lasten määrä ylitti 50% (Sosiaalisesti kestävä Vantaa... 2024, 23). Opinnäytetyön toimeksiantajayksikön molemmat päiväkodit ovat mukana tässä joukossa.

Vantaan kaupunki sai UNICEFin Lapsiystävällinen kunta -tunnustuksen alkuvuodesta 2024 (Vantaan kaupunki 2024d). Vantaalla Lapsiystävällinen kunta -työn tavoitteena on muun muassa lisätä lasten mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa omissa jokapäiväisissä ympäristöissään sekä aikuisten osallistuminen väkivallan, häirinnän ja muun toista vahingoittavan käytöksen vastaiseen työhön. Varhaiskasvatuksessa näiden tavoitteiden mukainen työ konkretisoituu turvallisemman tilan periaatteiden laatimisena. (Vantaan lapsiystävällinen kunta... 2024.)

2.2 Turvallisempi tila

Jokainen kokee turvallisuuden eri tavoin, joten tätä tunnetta ei voida täydellä varmuudella taata. Tämän vuoksi puhutaan turvallisen sijaan turvallisemmasta tilasta. Turvallisemman

tilan ajatus perustuu siihen, että se on esteetön ja saavutettavissa oleva tila, johon tilan käyttäjät luovat yhdessä periaatteet, joiden mukaan toimimalla jokainen voi tuntea olonsa fyysisesti ja henkisesti turvalliseksi. Turvallisemman tilan periaatteet avataan yhteisessä keskustelussa käytännön teoiksi ja tavoiksi olla tilassa. Nämä toimintaohjeet kertovat, miten tilassa yhdessä edistetään turvallisuutta ja osallisuutta sekä ehkäistään kiusaamista ja varmistetaan, että jokainen kokee olevansa tervetullut omana itsenään. Yhdessä sovitut periaatteet laitetaan tilaan selkeästi esille ja varmistetaan, että ne ovat kaikkien tiedossa. Periaatteiden vastaiseen toimintaan puututaan. (Vantaan Kaupunki 2024a.)

Vantaan varhaiskasvatuksessa turvallisemman tilan periaatteet laaditaan jokaiselle lapsiryhmälle kauden alussa ja ne liitetään osaksi toimintayksikön kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelmaa. Periaatteita voidaan myöhemmin muuttaa ja täydentää. Periaatteet laaditaan keskustellen yhdessä lasten kanssa. Näin tuetaan myönteisen vuorovaikutuksen kulttuurin kehittymistä ja osallisuuden kokemusta ryhmässä sekä kaveri- ja tunnetaitojen oppimista. Turvallisemman tilan periaatteet kirjataan positiivisen kautta ilmaistuna eli miten ryhmässä toimitaan kieltämisen sijaan. Laadituista periaatteista nostetaan käytännönläheinen teko ryhmän toimintasuunnitelman tavoitteisiin. Kasvattajatiimissä arvioidaan turvallisemman tilan periaatteiden toteutumista hyödyntäen pedagogista dokumentointia. (Vantaan Kaupunki 2022.)

Turvallisemman tilan periaatteista keskusteltaessa Vantaalla käydään lasten kanssa läpi seuraavia teemoja: kehon turvataidot, turvallisuus ja pelot, läheisyys ja oma tila, mukavat leikit ja kaverit, kiusaaminen, tunteet, kaveritaidot, erilaiset perheet, puhelinten ja tablettien käyttö sekä digitaidot. Vantaan varhaiskasvatuksen henkilökunnalle suunnatussa Turvallisemman tilan periaatteet -tukimateriaalissa on avattu tarkemmin kehon turvataitoja ja digitaitoja. Tukimateriaalissa on mainittu esimerkiksi uimapukusääntö, hyvä ja huono kosketus, vesarauha ja kehon osien nimeäminen. Digiturvataitoihin materiaalissa kuuluvat esimerkiksi laitteiden turvallinen käyttö, keskustelu yksityisestä ja julkisesta materiaalista, mediasisältöjen totuudenmukaisuus sekä pelottavat mediasisällöt. (Vantaan kaupunki 2022.)

3 Lasten osallisuutta tukeva, yhdenvertainen ja turvallinen varhaiskasvatus

Siinä missä tutkimusta tehdessä puhutaan tutkimusteoriasta, kehittämistoiminnassa voidaan käyttää termiä tietoperusta. Tietoperustalla tarkoitetaan viitekehystä, jossa keskeisiä käsitteitä määritellään alan kirjallisuuden avulla. Opinnäytetyössä tulee myös kuvata, miten näitä käsitteitä tarkastellaan opinnäytetyössä ja miten ne liittyvät valittuun kehittämistoimintaan. (Vilkkä 2021a, Tutkimusteoria.)

Tämän opinnäytetyön keskeisiin käsitteisiin kuuluu turvallisempi tila, joka on määritelty jo opinnäytetyön toimeksiantajan esittelyn yhteydessä. Tässä luvussa avataan tarkemmin käsitteitä turvallinen varhaiskasvatusympäristö, yhdenvertaisuus ja osallisuus. Viidentenä keskeisenä käsitteenä on kuvakommunikaatio, jota käsitellään seuraavassa luvussa.

3.1 Turvallinen varhaiskasvatusympäristö

Ympäristön turvallisuuteen liittyvien tekijöiden tiedostaminen auttaa hahmottamaan, mistä turvallisemman tilan periaatteiden keskustelussa on kyse. Varhaiskasvatuslain (540/2018) 2 luvun 10 §:ssä määritellään varhaiskasvatusympäristöä seuraavasti:

”Varhaiskasvatusympäristön on oltava kehittävä, oppimista edistävä sekä terveellinen ja turvallinen lapsen ikä, kehitys ja muut edellytykset huomioon ottaen. Lasta tulee suojata väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä. Toimitilojen ja toimintavälineiden on oltava terveellisiä, turvallisia ja asianmukaisia, ja niissä on huomioitava esteettömyys”.

Tämän lakitekstin mukaisesti turvallisen ympäristön varmistaminen on varhaiskasvatuksessa henkilöstön lakisääteinen tehtävä.

Turvallisuuden tunteella tarkoitetaan luottamusta siihen, että kaikki sujuu hyvin. Fyysinen turvallisuus on oikeutta omaan tilaan ja koskemattomuuteen sekä ympäristön turvallisuutta. Ympäristön turvallisuus pitää sisällään esimerkiksi poistumisreittien esteettömyyden, potentiaalisesti vaarallisten esineiden turvallisen käyttötavan ja säilyttämisen sekä erilaiset tilan käyttöön liittyvät säännöt ja ohjeistukset. Henkisen turvallisuuden osa-alueita ovat sosiaalinen, psyykinen ja pedagoginen turvallisuus. Sosiaalisen turvallisuuden kannalta on merkittävää, kokeeko lapsi voivansa olla oma itsensä sekä miten hän kokee vertaissuhteet ja osallisuutta yhteisössään. Ympäristön kokemiseen psyykkisesti turvallisiksi vaikuttavat yleinen tunnelma, vuorovaikutuksen tavat sekä arjen ennakoitavuus, selkeys ja johdonmukaisuus. Pedagogisesti turvallisessa oppimistilanteessa lapsi tietää, mitä hänen pitää tehdä, tehtävät ovat sopivan haastavia lapsen taitoin nähden ja lapsi saa palautetta, joka rohkaisee häntä kehittymään. (Hurme & Kyllönen 2014, 24, 28-31.)

Varhaiskasvatuksen turvallisen ympäristön varmistamiseksi on olemassa monia toimintaperiaatteita, jotka ohjaavat kasvattajien toimintaa. Yksiköissä tehdään riskien arviointia ja luodaan sekä ennaltaehkäiseviä suunnitelmia että toimintaohjeita turvallisuutta uhkaavien tilanteiden varalle. Näitä ovat esimerkiksi kiusaamisen ehkäisemisen ja puuttumisen suunnitelma sekä turvallisuus- ja pelastussuunnitelma. Kasvattajan tehtävänä on vuorovaikutusosaamisensa ja ennakkoinnin avulla luoda positiivista ja turvallista ympäristöä, mikä on erittäin tärkeää lapsen hyvinvoinnin kannalta. Lasten turvallisuuden kokemus vaikuttaa myönteisesti sekä lapsen mahdollisuuksiin saada onnistumisen kokemuksia, että koko ryhmän toiminnan

sujumiseen. Turvallisen ympäristön luomisen keinoja ovat esimerkiksi toivottuun toimintaan ohjaava palaute ja läsnä oleminen toiminnassa, jotta kiusaamistilanteet huomataan ja niihin voidaan heti puuttua. (Hurme & Kyllönen 2014, 9, 15-16, 18.)

Kaikki ihmiset ovat on kokeneet elämässään erilaisia asioita. Näin ollen yksilöt kokevat ryhmän turvallisuuden eri tavoin oman kokemusmaailmansa kautta. Ryhmän turvallisuudesta puhuttaessa tarkoitetaan ryhmän jäsenten jaettua näkemystä ryhmän fyysisestä ja henkisestä turvallisuudesta sekä kasvattajan kyvystä kannatella turvan tunnetta ylläpitävää toimintaa. Kasvattajan oma tunne turvallisuudesta ja varmuus ryhmän ohjaamisessa vaikuttavat suoraan ryhmän lasten kokemaan turvallisuuteen. Esimerkiksi sijaisen epävarmuus voi vaikuttaa ryhmän turvallisuuden tunteen heikkenemiseen, mikä voi johtaa ryhmäläisten ei-toivottuun käytökseen. Jokainen ryhmän jäsen vaikuttaa ryhmän turvallisuuteen omalla toiminnallaan. Jos ryhmässä joku lapsista käyttäytyy aggressiivisesti, muut lapset arvioivat ryhmän turvallisuustilannetta sen perusteella, vaikuttaako tilanne olevan kasvattajan hallussa ja kokeeko kasvattaja itse tilanteen edelleen turvallisena. Kun ryhmässä kaikki kokevat olonsa turvalliseksi, ryhmän ilmapiiri sekä keskinäinen vuorovaikutus ovat myönteisiä ja tukevat ryhmän toimintaa. (Hurme & Kyllönen 2014, 32-33, 36-39.)

3.2 Yhdenvertainen varhaiskasvatus

Yhdenvertaisuudella tarkoitetaan kaikkien ihmisten samanarvoisuutta. Ketään ei saa syrjiä henkilöön liittyvien syiden tai ominaisuuksien vuoksi. Näitä ovat esimerkiksi ikä, sukupuoli, kieli, kansalaisuus, vammaisuus, vakaumus ja mielipide. (Kangas, Lastikka & Karlsson 2021, 53.) Vantaan varhaiskasvatussuunnitelmassa (2022, 33) määritellään yhdenvertaisuuden tarkoittavan syrjimättömyyttä ja tasa-arvon tarkoittavan sukupuolten välistä tasa-arvoa.

Varhaiskasvatuksen toimijoilla on lakisääteinen velvollisuus kiinnittää erityistä huomiota samanarvoisuuden edistämiseen, mikä tehdään näkyväksi toiminnallisessa tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelussa. Suunnittelussa tulee tarkastella erityisesti esimerkiksi vuorovaikutusta, ohjausta, lasten osallisuutta ja materiaaleja yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistämisen näkökulmasta. Myös seksuaalisen ja sukupuoleen liittyvän häirinnän ehkäiseminen tulee huomioida suunnitelmassa. Lapsilla on oikeus osallistua suunnitteluun. (Opetushallitus 2024a.) Turvallisemman tilan periaatteiden laatiminen yhdessä lasten kanssa tuo esiin lasten näkökulmaa ja on konkreettinen keino ehkäistä erilaista häirintää ja kiusaamista.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2022, 34) edellyttää, että varhaiskasvatuksessa edistetään osallisuutta, yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa. Kaikilla lapsilla on erilaisia tarpeita. Varhaiskasvatustoiminnassa tulee huomioida, että muunkielisillä lapsilla on yhdenvertainen oikeus saada laadukasta varhaiskasvatusta. Yhdenvertaisuuden toteutuminen edellyttää eri tilanteisiin erilaisia ratkaisuja samojen mahdollisuuksien tarjoamiseksi kaikille. (Kangas ym. 2021, 37.) Kehittämistyön tuotoksena oleva kuvakommunikaatiomateriaali toimii

apuvälineenä yhdenvertaisuuden edistämässä, jotta lapsen kieli tai muu lapsen liittyvä ominaisuus, kuten ikään tai kehitystasoon liittyvät kielelliset valmiudet, eivät olisi esteenä lapsen osallistumiselle turvallisemman tilan periaatteiden laadintaan.

3.3 Osallisuus

Osallisuutta voidaan tarkastella yksilön kokemuksena yhteisöön tai yhteiskuntaan kuulumisesta, mahdollisuutena toimia itselleen mieluisalla tavalla osana yhteisöä sekä vaikuttamismahdollisuutena (Opetushallitus 2024b). Osallisuus varhaiskasvatuksessa tarkoittaa lapsen tunnetta siitä, että hän kuuluu ryhmään sekä voi itse säädellä osallistumisen tapaa ryhmän toiminnassa ja vuorovaikutuksessa. Lapsi kokee tulevansa ymmärretyksi ja hyväksytyksi sellaisena kuin hän on. (Opetushallitus 2024c.) Osallisuuden kokemus edistää hyvinvointia ja turvallisuuden tunnetta (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2024).

Kuulluksi tuleminen on keskeistä osallisuudessa. Lapset ovat erilaisia sen suhteen, miten oma-aloitteisesti ja mielellään he ilmaisevat omia ajatuksiaan. Kasvattajan tulee varmistaa, että kaikilla on mahdollisuus kertoa mielipiteensä ryhmän yhteisöllisillä hetkillä. Joillekin lapsille voi olla vaikeaa puhua koko ryhmän läsnä ollessa, jolloin jakautuminen pienryhmiin tai kahdenkeskeinen keskustelu voi olla paikallaan. (Leskisenoja 2019, 166-167.)

Osallisuuden tukeminen on ryhmään kuulumisen tunteen vahvistamista ja osallistumisen edistämistä. Kasvattaja tukee lasten yhdessä toimimista sekä toimintaan ja vuorovaikutukseen liittymistä (Nivala & Rynnänen 2019, luku 7). Osallisuutta tukeva kasvattaja ottaa lapset mukaan ryhmän toiminnan eri vaiheisiin, kuulee lasten ajatuksia ja mielipiteitä sekä huomioi lasten mielenkiinnonkohteita suunniteltaessa toimintaa ja oppimisympäristöjä (Opetushallitus 2024c).

Toimintaan osallistuminen ei vielä takaa osallisuuden kokemusta. Lapsen kokemukseen osallisuudesta vaikuttavat myös vuorovaikutustilanteet ja arvostavat kohtaamiset; kuulluksi, nähdyksi, ymmärretyksi ja hyväksytyksi tuleminen. Pienryhmissä toiminen mahdollistaa jokaisen lapsen yksilöllisempää huomiointia ja aika riittää jokaisen lapsen ajatusten ja mielipiteiden kuulemiseen. Pienemmässä ryhmässä myös ryhmäytyminen tapahtuu nopeammin, mikä tukee lapsen tunnetta kuulumisesta ryhmään. (Kangas ym. 2021, 76, 92-98.)

3.4 Muunkielisten lasten osallisuuden tukeminen

Mikäli lapsi ei kykene ilmaisemaan itseään sanoilla, voivat hänen vuorovaikutusaloitteensa jäädä huomaamatta. Tämän ehkäisemiseksi henkilökunta voi luoda kommunikaatiota tukevan toimintaympäristön sekä kiinnittää huomiota omiin kommunikaatiotaitoihinsa ja näillä keinoilla tukea lasten osallistumista ja liittymistä vuorovaikutukseen. Vaikuttaminen ja mielipiteen ilmaiseminen voi tapahtua muillakin tavoilla kuin puheen kautta. Henkilökunta tukee

lapsen ymmärretyksi tulemista ja auttaa löytämään lapselle sopivia ilmaisun muotoja (Kangas ym. 2021, 87,92.)

Vantaan varhaiskasvatussuunnitelmassa linjataan, että kaikilla lapsilla on oikeus tulla kuul-
luksi ja osalliseksi heitä itseään koskeissa asioissa. Ottamalla lapset mukaan ryhmän toimin-
nan suunnitteluun ja toteuttamiseen sekä lasten näkemyksiä kuuntelemalla, niitä arvostaen ja
huomioon ottamalla, kasvattaja lisää lapsen itsetuntoa sekä lapsen valmiuksia toimia
osallisena erilaisissa yhteisöissä. Lapsen kokemus huomatuksi ja kuuluksi tulemisesta vahvis-
taa osallisuuden kokemusta. Jos lapsi ei pysty ilmaisemaan ajatuksiaan suomen kielellä, kas-
vattaja mahdollistaa lapsen ymmärretyksi tulemisen esimerkiksi tarjoamalla kuvia avuksi tai
kiinnittämällä huomiota lapsen sanattomaan viestintään. (Vantaan varhaiskasvatussuunni-
telma 2022, 21-22, 32-33.)

Vantaan Kieli- kulttuuri- ja katsomustietoinen käsikirja (2023, 8-9, 44) täsmentää, että var-
haiskasvatuksessa huolehditaan osallisuuden, yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon toteutumisesta
lapsen kielitaidosta riippumatta. Yhdenvertaisuusperiaatteen mukaisesti jokainen ihminen on
samanarvoinen ja kasvattajat tarjoavat kullekin lapselle hänen tarvitsemaansa tukea sekä ta-
savertaisen mahdollisuuden osallistua ryhmässä. On tärkeää pohtia säännöllisesti, miten yh-
denvertaisuus yksikössä toteutuu esimerkiksi asenteissa, puheissa ja toimintaympäristöissä.
Kaikilla lapsilla on oikeus ilmaista näkemyksensä niillä keinoilla, joita hän pystyy käyttämään.
Kasvattajien tulee varmistaa, että kaikilla on mahdollisuus osallistua.

Myös Gyekye ja Ruponen (2022, 291-295) toteavat, että varhaiskasvatuksessa on tärkeää poh-
tia, minkälaisin keinoin voidaan tukea muunkielisen lapsen kommunikaatiota ja kielen ymmär-
tämistä. Muunkielisten lasten suomen kielen osaamisen taso vaihtelee. Osa äidinkielenään
muuta kieltä puhuvista lapsista on voinut kasvaa suomenkielisessä ympäristössä, jolloin eril-
listä kielenopetusta ei tarvita. Toisaalta osalla lapsista varhaiskasvatuksen tai esiopetuksen
aloittaminen saattaa olla ensimmäinen kokemus suomenkielisestä ympäristöstä. Kielen oppi-
misen alkuvaiheessa lapsi oppii ensin sanoja, käsitteitä ja sanontoja, jotka toistuvat arjessa.
Kielen ymmärrys on usein kehittyneempi kuin kielen tuottamisen taito.

Siinä vaiheessa kielen oppimista, kun tutuissa arkisissa tilanteissa keskustelu alkaa sujumaan,
on lapselle usein vielä haastavaa käydä päivittäisiin asioihin liittymätöntä tai abstraktia kes-
kustelua (Gyekye & Ruponen 2022, 295-296). Toimittaessa kieli- ja kulttuuritietoisesti, var-
haiskasvatuksessa varmistetaan, että kaikki lapset pääsevät osallistumaan omilla taidoillaan
ja valmiuksillaan. Kasvattajan tehtävänä on tukea ja mahdollistaa kaikille lapsille yhdenver-
taiset mahdollisuudet oppia ja saada kokemuksia osallisuudesta. Kasvattaja myös huolehtii
siitä, että toiminnassa ja opetuksessa hyödynnetään lapsen mielenkiinnon kohteita. Tietoa tu-
lee tarjota sellaisessa muodossa, että lapsi pystyy sitä käsittelemään. (Malinen 2019, 95, 98-

99). Haasteet yhteisen ymmärryksen muodostumisessa ja kommunikaatiossa voivat estää lasta kokemasta osallisuutta (Kangas ym. 2021, 55).

Osallisuuden tarkasteleminen ja ymmärtäminen on merkittävässä roolissa opinnäytetyössä, koska kehittämistyön tavoitteena on luoda osallistumista tukeva apuväline yhdenvertaisten mahdollisuuksien tarjoamiseksi. Osallistumisen mahdollistaminen on tärkeä askel kohti osallisuuden kokemusta. Kuten yllä on kuvattu, on kasvattajien vastuulla löytää keinoja tukea lasten mahdollisuuksia osallistua, tulla kuulluksi ja vaikuttaa omaan ympäristöönsä ja heitä koskeviin asioihin. Oman ryhmän turvallisemman tilan periaatteet ovat merkittävä ryhmän yhteinen sopimus. Jokaisella lapsella on oikeus vaikuttaa periaatteiden sisältöön sekä oikeus ymmärtää, mitä periaatteita laadittaessa sovitaan.

4 Puhetta tukeva ja korvaava kommunikaatio

Puhuttua viestiä voidaan tukea tai korvata erilaisilla kommunikaatiomenetelmillä eli AAC-menetelmillä (Augmentative and Alternative Communication). Näitä menetelmiä ovat esimerkiksi kirjoittaminen, viittomat ja kuvat. AAC-menetelmillä voidaan tukea puheen kehitystä ja niistä on erityisesti hyötyä, jos lapsella on haasteita itsensä ilmaisemisessa, puheen ymmärtämisessä tai muilla on vaikeuksia ymmärtää lasta. Kirjoittaminen sopii menetelmänä, jos lukeminen ja kirjoittaminen sujuvat hyvin. Erilaisia viittomia voidaan käyttää viittomakielenä, tukiviittomina ja viitotussa puheessa. Viittomakieli on oma kielensä ja viitotussa puheessa viitotaan suomen kieltä. Tukiviittomilla korostetaan puheen keskeisimmät sanat. (Oksanen & Solasvaara 2017-2019, 157.)

Myös Hepola ja Vaaraniemi (2012, 10-13) toteavat, että erilaiset visuaaliset menetelmät tukevat puheen kehitystä ja ne sopivat käytettäväksi kaikkien lasten kanssa. Visuaalisia menetelmiä ovat heidän mukaansa muun muassa erilaiset kuvat, esineet, eleet ja viittomat. Visuaalisia menetelmiä voidaan käyttää kuullun ymmärtämisen tukena tai niitä voidaan käyttää puhetta korvaavana välineenä silloin kun sanavarastoa ei vielä ole tai puhemotoriikka ei riitä tuottamaan haluttua ilmaisua.

Toimeksiantajan toimintayksikön henkilökunnan kanssa käydyn keskustelun perusteella kuvakommunikaatio valikoitui tässä kehittämistyössä apuvälineeksi tukemaan lasten sanallista ilmaisua. Kuvien käyttäminen on yksikössä tuttua arjen eri tilanteissa. Toimintayksikön käytössä on erilaisia siirrettäviä ja mukana pidettäviä kuvia, kuvitettuja opetusmateriaaleja, kommunikaatiokansioita ja kuvatauluja.

4.1 Kuvakommunikaatio kielellisen kehityksen ja toiminnanohjauksen tukena

Kuvien avulla lapsi voi oppia sanastoa, ne tukevat sisäisen puheen kehittymistä, ohjaavat tarkkaavaisuutta ja auttavat lasta ennakoimaan tulevia tapahtumia. Lapselle on erityisen hankalaa vastaanottaa puhuttua viestiä, jos hänellä on haasteita sekä tarkkaavaisuuden ylläpitämisessä, että puheen tai kielen ymmärtämisessä. Tällöin lapsi hyötyy visuaalisten menetelmien käytöstä puhutun viestin rinnalla, kun tieto välittyy kahden aistin kautta samanaikaisesti eli monikanavaisesti. (Hepola & Vaaraniemi 2012, 10-13.)

Toiminnanohjauksella tarkoitetaan kykyä toimia suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti tilanteen edellyttämällä tavalla. Toiminnanohjausta voidaan tukea monin eri tavoin, esimerkiksi luomalla selkeä päivärytmi, jonka muutoksia ennakoidaan hyvissä ajoin lapsen kanssa, antamalla positiivista palautetta toivotusta toiminnasta sekä käyttämällä kieltojen sijaan selkeitä ohjeita siitä, minkälaista käytöstä ja toimintaa lapselta odotetaan. (Oksanen & Sollasvaara 2017-2019, 59,69-76.) Turvallisemman tilan periaatteet ilmaistaan kieltojen sijaan sen kautta, miten lapsen toivotaan toimivan. Tämän ajatuksen mukaisesti kehittämistyössä syntyneet kuvat ovat positiivisen kautta ilmaistuja toimintaohjeita kuvina.

Kuvien avulla voidaan tukea puhutun ymmärtämistä sekä toiminnanohjausta. Kuvan käyttö voi esimerkiksi auttaa pitämään ohjeita paremmin mielessä, koska kuva ei katoa tilanteesta toisin kuin puhuttu viesti voi unohtua. Kuvien käyttäminen voi tukea keskustelua ja mielipiteen kertomista myös niillä lapsilla, jotka pystyvät käyttämään puhuttua kieltä. (Papunet 2024a.) Kehittämistyön tarve on noussut erityisesti muunkielisten lasten tarpeesta kommunikaation tukeen, mutta se voi auttaa ajatusten ilmaisemisessa myös niitä lapsia, joilla on kielellistä erityisvaikeutta tai esimerkiksi vaikeaa tuottaa puhetta ryhmässä. Kuvien käyttö sopii kaikille lapsille ja toiminnanohjauksen tukeminen on merkittävää kaikkien lasten kannalta. Kuvina esillä olevat toimintaohjeet toimivat muistutuksena toivotusta toiminnasta.

Toimeksiantajan kanssa käydyssä keskustelussa pohdittiin kuvien käyttämistä turvallisemman tilan periaatteiden esille laittamisessa ryhmissä. Kuvilla tuetun keskustelun lisäksi on tärkeää, että sovitut turvallisemman tilan periaatteet laitetaan esille kirjallisen lisäksi kuvina. Sen lisäksi, että kaikki lapset eivät vielä osaa suomen kieltä, suurin osa varhaiskasvatuksessa olevista lapsista ei osaa lukea. Näin ollen kuvin esitetyt turvallisemman tilan periaatteet tukevat parhaimmillaan kaikkien ryhmän lasten toiminnanohjausta, kun sovitut periaatteet ovat jatkuvasti esillä ymmärrettävässä muodossa. Tämä vaatii ryhmän kasvattajilta aktiivisuutta jatkossa, jotta luotu materiaali täydentyy kunkin ryhmän tarpeisiin.

4.2 Kuvien valitseminen

Kuvilla kommunikoitaessa käytössä on monia erilaisia vaihtoehtoja. Kuvat valikoidaan lapsen tarpeen mukaan huomioiden erilaisia ominaisuuksia. Voidaan esimerkiksi pohtia, onko kuvien

tarpeen olla pelkistetyn selkeitä tai yksityiskohtaisia, yksivärisiä tai värikkäitä, valokuva oikeasta asiasta tai piirroskuva. Lisäksi pitää huomioida lapselle luontevin tapa käyttää ja tulkita kuvaa. Kuvat voivat olla esimerkiksi yksittäin siirrettäviä, osana kuvataulua, kommunikointikansiossa tai sähköisessä laitteessa. (Oksanen & Sollaavaara 2017-2019, 157.)

Kuvakommunikaatioon on saatavilla valmiita kuvapaketteja, joissa kuvat ovat keskenään saman tyyliisiä. Näitä ovat esimerkiksi Piktogrammit ja PCS-kuvat. Piktogrammeja kutsutaan Suomessa myös piktoiksi ja PIC-kuviksi. Piktogrammit ovat selkeitä, helposti ymmärrettäviä, mustavalkoisia ja liikennemerkkien kaltaisia symboleja. PCS lyhenne tulee sanoista Picture Communication Symbols. PCS-kuvat ovat värillisiä ja mustavalkoisia, yksinkertaisia piirrettyjä kuvia. (Huuhtanen 2014, 58-62.)

Papunetissä on saatavilla maksuttomasti eri kuvapankkien kuvia. ARASAAC-kuvat ovat värikkäitä ja selkeitä piirroksia. ARASAAC:n omien englanninkielisten verkkosivujen kautta kuvia voi muokata esimerkiksi vaihtamalla henkilöhahmojen hiuksien tai ihon väriä sekä lisäämällä kieltoa ilmaisevan rastin. Mulberry-kuvat ovat myös selkeitä ja värikkäistä piirroskuvia. Sclera-kuvat ovat kaksivärisiä ja selkeitä piktogrammikuvi. (Papunet 2024b.) KUVAKO-hankkeessa (2017-2020) tuotettiin kuvia turvapaikanhakijoiden ja vastaanottokeskusten työntekijöiden välisen kommunikoinnin tueksi (Humanistinen ammattikorkeakoulu 2024). Toisto-kuvat ovat piirroskuvia, jotka on tehty oppimateriaaliksi kielen oppimiseen (Papunet 2024c).

Kuvien valinnassa tulee pohtia, minkälaiset ovat lapsen valmiudet tulkita erilaisia kuvia. Kuvien ei tarvitse olla keskenään samantyyliisiä, mikäli yhteneväsyydelle ei ole jotakin erityistä syytä. (Papunet 2024b.) Lapsella ei tarvitse olla etukäteen ymmärrystä kuvan sisällöstä, sillä kuvalle syntyy merkitys, kun sitä käytetään kommunikaatiossa (Aivoliitto 2024). On tärkeää varmistaa, että kaikille muodostuu yhteinen ymmärrys kuvan tarkoituksesta. Kuviiin on hyvä liittää tekstiä, josta käy ilmi kuvan tarkoitus sanoitettuna. Itse kuvaan voi liittää esimerkiksi puhe- ja ajatuskuplia. (Hepola & Vaaraniemi 2012, 15.)

Kehittämistyön tuotoksena syntyneeseen kuvakommunikaatiomateriaaliin on jokaisen kuvan yhteyteen kirjoitettu kuvan sanoma, jotta kaikki kasvattajat käyttävät kuvaa tarkoittamaan samaa asiaa. Kun lapsille kerrotaan kuvan tarkoitusta, voi kasvattaja käyttää apuna esimerkiksi ilmeitä, eleitä, kehonkieltä tai näytellä kuvan lapsille. Kehittämistyön tuotoksen kuvat ovat Papunetin kuvapankin kautta ladattuja. Kuvien alkuperäiset lähteet ovat monista eri kuvapankeista ja niiden tyyli eroavat toisistaan. Valmiissa tuotoksessa kuvitus on syntynyt monien eri tyylisten kuvien muokatusta yhdistelmästä, joten ne eivät ole keskenään täysin samantyyliisiä. Tässä kehittämistyössä oli kuvien yhteneväsyyttä tärkeämpää luoda sanastoltaan monipuolinen materiaali.

5 Opinnäytetyön toteuttaminen

Vilka (2021a, Tutkimusperustainen kehittämistyö) käyttää toiminnallisen opinnäytetyön käsitettä kuvaamaan tutkimukseen ja työelämän tarpeisiin pohjautuvaa kehittämistoimintaa, jonka myötä voi syntyä jokin tuotos, kuten esine, opas, kokous, esitys, retki tai muu vastaava. Toiminnallisessa opinnäytetyössä kehittämistyö suunnitellaan yhteistyössä työelämän kanssa huomioiden opiskelijan koulutukselliset ja ammatillisen kehittymisen tavoitteet. Opiskelija osoittaa ammatillisen osaamisensa tuotoksen lisäksi raportoimalla tarkasti opinnäytetyön prosessin aikana tehtyjä ratkaisuja, tiedon soveltamista sekä kokonaisuuden arviointia. Kun halutaan, että opinnäytetyön tuotoksella on merkitystä käytännön työssä, on syytä harkita tuotoksen käyttäjien mukaan ottamista kehittämistyöhön esimerkiksi keräämällä heiltä tietoa tai palautetta.

Opinnäytetyössä kehittämistyön tuotoksena on kuvakommunikaatiomateriaalikansio. Tässä osiossa kuvataan, miten kansion sisältö on rakentunut kehittämistyön tuloksena sekä mitä ratkaisuja on tehty ja miksi. Tuotos on ideoitu yhdessä toimeksiantajavarhaiskasvatusyksikön henkilökunnan kanssa.

5.1 Toteutuksen valmistelu

Aineiston kokoamiseen tulee valmistautua huolellisesti. Toiminnallisessa opinnäytetyössä on tärkeää hankkia tietoa kehittämisen toimintaympäristöstä sekä toimijoista. Tämän lisäksi tietoa tarvitaan aiemmista tutkimuksista ja kehittämishankkeista sekä alan ajankohtaisesta keskustelusta. (Vilka 2021a, Kohti aineiston valintaa.)

Turvallisemman tilan periaatteiden laatimiseen liittyen on tehty aikaisemmin opinnäytetöitä. Riikka Rajala (2021, 7, 71) tutki opinnäytetyössään, miten turvallisempi tila tukee yksilön osallisuutta ja tuli siihen tulokseen, että turvallisempi tila vastaa tunteiden, ymmärtämisen ja osallistumisen tarpeisiin, jolloin kokemus osallisuudesta lisääntyi. Iri Myller (2023, 6-7) järjesti opinnäytetyönään turvallisemman tilan työpajoja 9-17-vuotiaille löytääkseen lasten ja nuorten kanssa toimivia toiminnallisia menetelmiä turvallisemman tilan periaatteiden luomiseen Helsingin kaupunginkirjastoissa. Myös erilaisia kuvasanastoja on tehty varhaiskasvatuksen tarpeisiin. Esimerkiksi Mirka Kauppala (2018, 6) on kehittämispohjaisessa opinnäytetyössään luonut kaksi- ja monikielisiä lapsia ajatellen kuvasanakirjan liittyen retkeilyyn.

Papunetin kuvapankista sekä Google-haulla etsittiin valmiita teemaan sopivia kuvitettuja keskustelumateriaaleja. Etsinnän tuloksena ei kuitenkaan löytynyt aihetta vastaavaa aikaisempaa materiaalia. Papunetin kuvapankin kuvista osa saattaa olla hyödynnettävissä turvallisemman tilan keskusteluissa sellaisenaan ilman muokkauksia, mutta tarpeisiin vastaavaa valmista materiaalikokonaisuutta ei ollut saatavilla.

Tutkimusmetodilla tarkoitetaan tapaa, jolla kerätään aiheen kannalta merkityksellistä aineistoa. Näitä ovat esimerkiksi kyselyt, haastattelut, havainnointi ja erilaiset valmiit materiaalit. Joskus valmiit aineistot vastaavat tehtävänasetteluun, mutta voi olla tarkoituksenmukaisempaa koota aineistoa suoraan niiltä, joiden käyttöön kehittämistyön tuotos tulee. Aineiston keräämisen tapaa valittaessa on tärkeää pohtia tehtävänasettelun kautta, mihin ja mistä asiasta tietoa tarvitaan. Muita valmiiksi mietittäviä teemoja ovat esimerkiksi, missä määrin opinnäytetyöntekijä osallistuu tiedon tuottamisen prosessiin sekä eettiset kysymykset kuten lupien saaminen, osallistumisen vapaaehtoisuus, henkilöiden tunnistettavuuteen ja aineiston käyttöön ja säilyttämiseen liittyvät kysymykset. (Vilka 2021a, Kohti aineiston valintaa.)

Kehittämistyössä oli tarpeen selvittää, mitä kuvitettua sanastoa toimeksiantajan toimintayksikössä tarvitaan tukemaan turvallisemmasta tilasta keskustelemista. Suunnitteluvaiheessa tutustuttiin erilaisiin tapoihin aineiston keräämiseksi ja pohdittiin mahdollisuutta kerätä aineistoa haastattelujen sekä kirjallisuudesta nousevien teemojen varassa. Molemmilla tavoilla olisi mahdollisesti saanut paljon tietoa erilaisista tekijöistä, jotka vaikuttavat lapsen turvallisuuden tunteeseen. Kehittämistehtävän tarkoituksena on kartoittaa, minkälaisia kuvia juuri toimeksiantajan toimintayksikössä tarvitaan kommunikaation tueksi, mikä rajasi kirjallisuuskatsauksen pois vaihtoehtoista. Haastattelut olisivat olleet mahdollinen aineiston keräämisen tapa, jolloin ryhmähaastattelu olisi ollut yksilöhaastatteluja tehokkaampaa. Koska tarve oli enemmän ideoisuudelle kuin tiedon keräämiselle, valikoitui aineiston keräämisen tavaksi ideariihityöskentely. Ottamalla toimintayksikön henkilökunta mukaan aineiston tuottamiseen pystyttiin hyödyntämään heidän pedagogista osaamistaan ja heillä olevaa yksikön päiväkotien lasten tuntemusta.

Kehittämistyössä aineistoa voidaan kerätä hyödyntämällä yhteistoiminnallisia metodeja, joita Vilkan (2021: Työkalupakki aineiston kokoamiseen) mukaan ovat oppimiskahvila, ideariihi, työpaja ja muutoslaboratorio. Kun kehittämistehtävän tuotoksena on tuote, ideariihi soveltuu hyvin menetelmäksi tuotteen käyttäjien näkökulmia huomioivaan suunnitteluun. Ideariihien voi tuoda suoraan niitä kysymyksiä, joihin opinnäytetyöllä halutaan vastata. Työskentely etenee niin, että osallistujat ideoivat pareittain tai pienissä ryhmissä ja kirjaavat ajatuksensa ja ideansa ylös esimerkiksi verkkoalustalle tai pienille lapuille. Ideat laitetaan heti kaikkien näkyville. Kun kaikki ideat on kerätty yhteen, ne ryhmitellään aiheen mukaan. Tämän jälkeen käydään keskustelua syntyneestä materiaalista ryhmän kanssa. Aineistoa voidaan ja kannattaa käsitellä sekä analysoida tässä vaiheessa yhdessä jatkotyöskentelyn keventämiseksi.

Aineiston keräämistä käsittelevään kirjallisuuteen perehtymisen ja opinnäytetyön toimeksiantaja toimintayksikön johtajan kanssa keskustelun jälkeen aineiston keräämisen tavaksi vahvistui ideariihityöskentely. Tässä aineiston keräämisen tavassa on mahdollista tuoda esiin henkilökunnan näkemyksiä ja ideoita tuotteen käyttäjänä sekä heidän tietonsa ja osaamisensa yksikön lapsista tuotteen käyttäjinä.

Vantaan kaupunki myönsi opinnäytetyölle tutkimusluvan huhtikuussa ja ideariihi järjestettiin toukokuun viimeisellä viikolla toimintayksikön yhteisessä kokousrakenteessa, jotta kaikilla ryhmillä oli mahdollisuus osallistua työskentelyyn. Toimeksiantajan kanssa oli sovittu, että poikkeuksellisesti kokous oli hiukan pidempi, jotta työskentelylle jäisi riittävästi aikaa.

Ideariihi kutsuttiin koolle kutsukirjeellä (liite 1), joka jaettiin kaikkiin ryhmiin sekä toimintayksikön muulle henkilökunnalle eli johtajalle, laaja-alaiselle varhaiskasvatuksen erityisopettajalle sekä kehittäjäopettajalle. Kirjallisen kutsun jakamisella varmistettiin, että kaikki ovat tietoisia ideariihin olevan osa kehittämispohjaista opinnäytetyötä. Jokaisella oli oikeus olla osallistumatta tai osallistua vain osittain ideariihityöskentelyyn. Tiimit saivat etukäteen keskenään miettiä, kuka tiimistä on halukas osallistumaan. Paikalle tuleminen ei edellyttänyt osallistumista työskentelyyn, mutta toimintayksikön johtaja päätti velvoittaa jokaisesta tiimistä yhden työntekijän kuuntelemaan, koska ideariihi työskentely sisälsi koulutuksellisen osion Vantaan varhaiskasvatuksen omista ohjeistuksista koskien turvallisemman tilan periaatteiden laatimista. Pedagogiseen työskentelyyn osallistuminen ja osaamisen jakaminen ovat opinnäytetyöntekijän normaaleja työtehtäviä toimintayksikössä.

5.2 Ideariihi

Ideariiheseen osallistui yhteensä kymmenen työntekijää, joiden joukossa oli edustajia useasta eri ammattiryhmästä. Aluksi osallistujien kanssa käytiin suullisesti läpi sekä jaettiin kirjallinen (liite 2) tieto opinnäytetyön tarkoituksesta, kehittämistyöhön osallistumisen vapaaehtoisuudesta, tuotoksen toteuttamisen aikataulusta sekä tuotoksen ja raportin julkaisemisesta.

Aiheeseen virittäytymiseksi ideariihessä käytiin ensin läpi Vantaan varhaiskasvatuksen ohjeistus turvallisemman tilan periaatteiden laatimisesta hyödyntäen Vantaan Turvallisemman tilan periaatteet -tukumateriaalia, joka on diaesityksen muodossa. Materiaalin sisältöä on kuvattu luvussa Turvallisempi tila. Tämä tukimateriaali on varhaiskasvatuksen tarpeisiin tehty ohjeistus turvallisemman tilan periaatteista keskusteluun ryhmässä lasten kanssa. Tällainen aiheeseen virittäytyminen tukee ideointivaiheen työskentelyä (Innokylä 2024). Ohjeistuksen läpikäyminen orientoi henkilökunnan ajatuksia käsiteltävään aiheeseen.

Virittäytymisen jälkeen henkilökuntaa pyydettiin muodostamaan noin kolmen hengen ryhmiä, joissa käytiin keskustelua ja kirjattiin yhdessä vastauksia ylös. Vastaukset syötettiin puhelimella, tabletilla tai tietokoneella AnswerGardeniin. AnswerGarden on sovellustyökalu, jolla voidaan kerätä monia vastauksia samanaikaisesti kaikille näkyviin, kerätä palautetta tai järjestää kyselyitä (AnswerGarden 2024). Työskentelyn helpottamiseksi ryhmille oli tulostettu QR-koodeja, joiden kautta pääsi oikean sanapilven kohdalle syöttämään vastauksia. Tuotetut vastaukset olivat kaikille näkyvissä isolla CleverTouch-näytöllä työskentelyn aikana. Työskentelyssä vastattiin yksitellen kolmeen kysymykseen:

1. Mitä tulee huomioida kuvakommunikaatiomateriaalin ulkoisessa toteutuksessa?
2. Mitä asioita ja teemoja lapsilta on noussut turvallisemmasta tilasta tai muutoin turvallisuuteen liittyen?
3. Katso Vantaan ohjeistusta turvallisemman tilan keskustelun sisällöistä ”Keskustelkaa lasten kanssa” -otsikon alta sekä lapsilta nousseita teemoja. Minkälaisia sanoja ja toimintaohjeita tarvitsemme kuvakommunikaatiomateriaaliin?

Kysymyksiä oli lyhennetty AnswerGardeniin, jotta ne mahtuivat otsikkokenttään. Yllä oleva pidempi muoto oli näkyvissä ryhmille jaetuissa QR-koodipapereissa. Ensimmäisellä kysymyksellä haettiin vastauksia kuvakommunikaatiomateriaalin muotoon ja ulkoasuun. Kuvia voidaan käyttää esimerkiksi kuvatauluna, siirrettävinä yksittäisinä kuvina ja kommunikointikansiossa. Kuvat voivat olla hyvin monenlaisia, esimerkiksi pelkistettyjä, värikkäitä, valokuvia tai yksityiskohtaisia. Opinnäytetyön suunnitelmavaiheessa päädyttiin siihen, että on tarkoituksenmukaista suunnitella kuvakommunikaatiomateriaalin muoto käyttäjien kanssa, jotta se vastaa heidän tarpeitaan.

AnswerGardeniin syötetyt vastaukset muodostivat sanapilven, josta näkyi, minkälaisia ajatuksia kysymyksestä heräsi. Ensimmäisen kysymyksen kohdalla vastaajia kehoitettiin kirjoittamaan sama vastaus uudestaan, jos he olivat samaa mieltä jo esillä olevan vastauksen kanssa. AnswerGarden suurentaa kirjainkokoja jokaisesta uudesta vastauksesta, jolloin tekstin koosta voi päätellä, mitkä vastaukset ovat saaneet eniten kannatusta. Sanapilven tulneiden vastausten ja keskustelun perusteella päädyttiin siihen, että kuvakommunikaatiomateriaalin kuvat ovat yksittäisiä, isoja, värikkäitä, siirrettäviä ja selkeitä kuvia, joissa näkyy monimuotoisuus ja ne lajitellaan kansioon aihepiireittäin. Ideariihessä mainittiin, että jatkotyöskentelynä kuvia voidaan toteuttaa eri muotoihin ryhmien tarpeen mukaan, esimerkiksi toivottuna seinäkälenterina. Opinnäytetyön rajaamiseksi oli kuitenkin tarkoituksenmukaista tehdä ja raportoida yksi tuotos.

AnswerGarden

1. Mitä tulee huomioida materiaalin ulkoisessa toteutuksessa?

Type your answer here...

40 characters remaining

The word cloud contains the following terms: selkeät ja yksinkertaiset kuvat, irtokuvat esim. kansioon, ennen-jälkeen kuvat, seinäkalerinmuotoinen, selkeä yksinkertainen, aihepiireittäin, värikäs, selkeät kuvat, värilliset, helppo näyttää ryhmälle, valokuvia, isot kuvat, värillinen, näkyvä, monimuotoisuus, isokokoiset, piirroskuvat, helposti siirrettävä, muokattava.

Kuva 1. Ideariihi: 1. Mitä tulee huomioida kuvakommunikaatiomateriaalin ulkoisessa toteutuksessa?

Ensimmäiseen kysymykseen vastaamisen jälkeen ideariihessä katsottiin Turvallisemman tilan periaatteet -tukimateriaalilta video, joka esitteli lasten näkökulmasta turvallisuuden kokemusta varhaiskasvatuksessa. Tämä toimi virittäytymisenä toiseen kysymykseen, jolla haluttiin selvittää, minkälaisia asioita ja teemoja toimintayksikön lapsilta on noussut turvallisempaan tilaan tai turvallisuuteen liittyen. Ohjeistusta täsmennettiin sanallisesti kertomalla, että teemojen nousemisella tarkoitetaan lasten sanoittamien asioiden lisäksi kasvattajien tekemiä havaintoja. Tämän kysymyksen avulla ohjattiin henkilökuntaa tarkastelemaan aihetta lapsen näkökulmasta, koska kehittämisen tavoitteena on mahdollistaa, että jokaisella lapsella on mahdollisuus osallistua turvallisemman tilan periaatteista käytävään keskusteluun ryhmässä. Opin- näytetyön aineiston keräämisessä päädyttiin rajaamaan lasten haastattelu pois opinnäytetyön laajuus huomioiden. Rajaamista tehdessä oli selvää, että lapset pääsevät vaikuttamaan materiaalin kehittämiseen käyttöönoton myötä, kun materiaalia täydennetään lapsilta nousevilla aiheilla ja esimerkeillä.

Kuva 2. Ideariihi: 2. Mitä asioita ja teemoja lapsilta on noussut turvallisemmasta tilasta tai muutoin turvallisuuteen liittyen?

Seuraavassa vaiheessa nämä henkilökunnan sanapilveen kirjaamat lapsilta nousseet turvallisuuden liittyvät asiat jätettiin esille ja siirryttiin keräämään toiselle älytaululle kolmannen kysymyksen vastauksia. Osallistujia pyydettiin tarkastelemaan lasten esiin tuomia teemoja yhdessä Vantaan laatiman turvallisemman tilan keskustelujen sisältöohjeen kanssa. Tämä sisältöohje sisältyi ideariihin alussa esiteltyyn Turvallisemman tilan periaatteet -tukimateriaaliin. Diat jaettiin osallistujille tulosteena, jotta esitystä ei tarvinnut muistaa ulkoa. Näiden materiaalien teemojen pohjalta osallistujia pyydettiin tuottamaan AnswerGardeniin sanoja ja toimintaohjeita, joiden kuvittaminen tukee ryhmässä käytävää keskustelua turvallisemman tilan periaatteista. Nämä viimeisen kysymyksen vastaukset olivat niitä, jotka käännettiin kuviksi opinnäytetyön tuotokseen. Ideariihin lopuksi osallistujilta tuli vielä idea toimintaohjeiden tekemisestä sosiaalisen tarinan muotoon. Ensin-sitten kuvaparien idea nousi myös esiin jo ensimmäisen kysymyksen sanapilveen.

Alkuperäisenä ajatuksena oli ideariihin lopuksi yhdessä varmistaa, että kaikki lapsilta noussevat teemat ja Vantaan kaupungin ohjeistuksen sisällöt tulisivat huomioituiksi kuvitettavassa sanastossa. Ideariihessä meni kuitenkin ennakoitua enemmän aikaa työyhteisön keskustelussa turvallisuudesta lasten näkökulmasta. Opinnäytetyöntekijä teki ideariihessä päätöksen antaa keskustelulle tilaa, koska näki keskustelun aiheesta merkityksellisenä ja lasten hyvinvointia sekä turvallisuuden kokemusta edistävänä asiana. Kuvamateriaalin täydentäminen onnistuu joustavasti jatkossakin, koska opinnäytetyöntekijä jatkaa työskentelyä toimintayksikössä. Vaikka aika ei riittänyt puuttuvien teemojen esiin nostamiseen, ideariihkeen varattu aika riitti hyvin kiireettömään kuvitettavan sanaston vapaaseen ideoimiseen sekä keskusteluun.

5.3 Aineiston teemoittelu ja luokittelu

Kuvmateriaalin muotoa suunniteltaessa tuli toive kuvitetun sanaston ryhmittelystä aihepiireittäin. Kehittämistyön tuotoksena olevassa kansiossa kuvat on ryhmitelty teemojen mukaisesti. Teemat toimivat kansiossa jäsentävinä otsikoina, jotka helpottavat käyttöä ja kuvien löytämistä.

Teemoittelulla tarkoitetaan menetelmää, jossa analyysivaiheessa aineistosta etsitään teemoja eli useamman kerran toistuvia keskeisiä aihealueita. Teemoittelu voi olla aineistolähtöistä, jolloin keskeiset teemat löydetään aineistosta tai teorialähtöistä, jolloin teemat nousevat esimerkiksi tutkimuksen viitekehystä. Teemoittelua voidaan hyödyntää jäsentämään monenlaisia aineistoja, kuten haastatteluja ja muita tekstejä. Aineiston jäsentämisen apuna voidaan käyttää esimerkiksi eri teemojen värikoodaamista tai taulukointia. Koodattu aineisto voidaan luokitella ryhmiin samanlaisten ominaisuuksien tai samankaltaisuuden perusteella. (Hakala 2024, Laadulliseen analyysiin liittyviä termejä.)

Kuva 3. Ideariihi: 3. Minkälaisia sanoja ja toimintaohjeita tarvitsemme kuvakommunikaatiomateriaaliin?

Ideariihen jälkeen sanapilveen syntyneitä aineistoa lähdettiin tarkastelemaan siitä näkökulmasta, mitä Vantaan turvallisemman tilan periaatteet -tutkimateriaalissa mainituista ja ideariihen keskusteluihin nousseista aihealueista eli teemoista oli löydettävissä sanapilven

vastauksista. Aineistosta siis etsittiin teemoja, jotka oli joko mainittu virittäytymisvaiheessa tai nousseet esille ideariihen aikana. Jokainen aineistossa esiintyvä teema sai oman värinsä. Luokittelussa kaikki sanapilven sanat väritettiin sillä värillä, mihin teemaan ne parhaiten sopivat. Kaikki sanapilven toimintaohjeet eivät olleet selkeästi luokiteltavissa yhden teeman alle. Esimerkiksi kaveri- ja leikkitaitojen teemat päätettiin yhdistää yhteiseen luokkaan, sillä niiden erottaminen toisistaan olisi ollut haastavaa. Esimerkiksi leikkiin liittymisessä ja toisten huomioimisessa, esimerkiksi lelujen jakamisessa ja vaihtamisessa, vaaditaan vertaisvuorovai- kutuksessa tarvittavia kaveritaitoja mutta ne ovat samalla osa leikkitilannetta.

Vuorovai- kutustaidot	Kaveri- ja leikkitaidot	Tunnetai- dot	Kehotunnekas- vatus ja turva- taidot	Digiturvataidot	Ryhmässä toimiminen
Puhua rauhalli- sesti	Aikuinen voi auttaa sopi- maan riidan	Rauhoittumis- paikka	Oikeus poistua epä- mieluisasta tilan- teesta	Tutustutaan yh- dessä aikuisen kanssa digitaalisiin laittei- siin ja sisältöön	Odotan omaa vuoroa
Puhua kauniisti	Minä tykkään leikkiä...	Aikuinen loh- duttaa	Kunnioitetaan toi- sen omaa tilaa		Työskentelyrauha
Kuunnella	Leikitään le- luilla yhdessä	Minua pelottaa, kun...	Vessarauha		Opimme yhdessä
	Leikitään yh- dessä	Lempi paikkani on...	Pukeutumisrauha		Koemme yhdessä
	Saa olla yksin		Lupa koskea ja ha- lata		Struktuuri, tois- tuvuus
	Autan kaveria		Aikuinen auttaa		
	Otetaan kaveri mukaan				
	Kutsutaan ka- veri mukaan				
	Jaetaan leluja				
	Vuorotellaan leluja				

Taulukko 1: Teemoittain luokiteltu aineisto.

Ideariihen keskustelussa puhuttiin leikkitilanteista sekä kaveri- ja tunnetaidoista. Nämä tee- mat mainitaan myös tukimateriaalissa. Kaveritaidot on päätetty erottaa vuorovaiikutustai- doista. Vuorovaiikutustaidoilla tarkoitetaan osaamista, jota ihminen tarvitsee toimiakseen vas- tavuoroisesti keskustelussa tai muussa kanssakäymisessä toisten kanssa. Positiivinen ja raken- tava vuorovaiikutus perustuu muun muassa läsnäoloon, kuuntelemiseen, kannustamiseen, myönteiseen palautteeseen, myötätuntoon ja toisen huomioimiseen. (Suomen mielenterveys ry 2024). Vuorovaiikutustaidot -teeman alle on luokiteltu sellaisia positiivisen ja rakentavan vuorovaiikutuksen taitoja, mitä tarvitaan kaikkien ihmisten kanssa. Aineistossa näitä olivat kuunnella sekä toiset huomioon ottavat vuorovaiikutustavat: puhua rauhallisesti ja kauniisti.

Kaveritaidoilla tarkoitetaan niitä sosiaalisen kanssakäymisen taitoja, joita lapsi tarvitsee vuorovaikutussuhteessa vertaisten kanssa. Kaverisuhteet rakentuvat leikeissä. Yhteisissä leikkitalanteissa opitaan monia taitoja, kuten vuorovaikutuksen rakentamista, toisen näkökulman huomioimista ja kompromissien tekemistä. Vertaisryhmän toimintaan, kuten leikkiin, mukaan pääseminen vaatii lapselta leikkialoitteen tekemistä, aikuisen tukea mukaan liittymiseen tai muiden lasten aloitetta mukaan kutsumiseen. (Laaksonen 2022, 12, 58-62.) Näihin erilaisiin vertaisvuorovaikutuksen rakentamiseen ja ylläpitämiseen liittyviin taitoihin ja toimintaohjeisiin on luokiteltu jaetaan ja vuorotellaan leluja, leikitään leluilla yhdessä, leikitään yhdessä, saa olla yksin, autan kaveria, otetaan ja kutsutaan kaveri mukaan, aikuinen voi auttaa sopimaan riidan sekä jatkettava lause ”minä tykkään leikkiä...”. Tämän teeman nimeksi tuli Kaveri- ja leikkitaidot.

Tunnetaitojen osa-alueita ovat tunteiden tunnistaminen, säätely ja ilmaiseminen. Sanoittamalla ja keskustelulla voidaan tukea tunteiden ilmaisemista. Tunteiden säätelyllä voidaan vaikuttaa tunteen voimakkuuteen ja keston. Säätelyn tukena voidaan käyttää erilaisia hallinta-keinoja, kuten fyysinen toiminta tai keskustelu toisen ihmisen kanssa. Toisen ihmisen tunteiden säätelemistä voidaan tukea luomalla turvallinen ilmapiiri, jossa ihminen kokee tulevansa kuulluksi ja ymmärretyksi. (Seppänen 2021, luku 1.) Aikuinen tukee lasta tunteiden sanoittamisessa, säätelyssä ja ilmaisemisessa. Tunnetaidot -teeman alle luokiteltiin tunteiden hallintakeinoina rauhoittumispaikka ja aikuinen lohduttaa sekä sanoittamista ja ilmaisua tukevat jatkettavat lauseet ”minua pelottaa, kun...” ja ”lempi paikkani on...”.

Kehotunnekasvatus ja turvataidot sekä digiturvataidot olivat keskeisessä osassa ideariihen aluksi läpi käytyä Turvallisemmän tilan periaatteet -tukimateriaalia ja ne nousivat selkeinä teemoina aineistosta. Kehotunnekasvatuksella tarkoitetaan terveystunnekasvatusta, jossa opetetaan lapsen tasoisesti seksuaalikasvatusta ja turvataitoja (Väestöliitto 2024a). Tämä teema otsikoitiin tukimateriaalin mukaisesti Kehotunnekasvatus ja turvataidot. Tämän teeman alle luokiteltiin: kunnioitetaan toisen omaa tilaa, vessarauha, pukeutumisrauha, lupa koskea ja halata, oikeus poistua epämieluisasta tilanteesta sekä aikuinen auttaa. Digiturvataitoja opettaessa käydään läpi digitaalisen maailman vaaroja sekä hyötyjä ja hyviä puolia. Lapsille opetetaan kriittisyyttä, laitteiden käsittelyä ja turvallista käyttöä sekä sosiaalisen median käyttäytymissäantöjä. (Väestöliitto 2024b.) Digiturvataidot teeman alle luokiteltiin: tutustutaan yhdessä aikuisen kanssa digitaalisiin laitteisiin ja sisältöön.

Lisäksi ideariihessä käytiin keskustelua odotuksen mukaisista toimintatavoista ryhmässä. Näistä myös nousi esimerkkejä sanapilveen. Pääasiassa ne liittyivät tukimateriaalissa mainittuun kiusaamiseen, esimerkiksi erilaista häirintää ehkäisevinä toimintaohjeina, kuten ”älä häiriköi” sijaan sanotaan ”odota omaa vuoroa” tai ”annetaan kaverille työskentelyrauha”. Kiusaamiseen liittyvä toinen keskusteluaihe oli yhteisöllisyys, josta esimerkkeinä tuli oppiminen ja kokeminen yhdessä. Tämä teema nimettiin tuotokseen otsikolla Ryhmässä toimiminen.

Tähän teemaan luokiteltiin myös viikon kulkua esittävä struktuurikuva, joka kuvaa arjen jäsentymistä ja päivän toimintojen toistumista.

5.4 Kuvakommunikaatiomateriaalin tekeminen

Kuvien tekeminen aloitettiin etsimällä Papunetistä ja muista vapaasti käytettävistä kuvapankkeista valmiita kuvia. Papunetistä löytyi monipuolisesti hyviä kuvia, joita yhdistelemällä saatiin kuvitettua toimintaohjeiden sanoma. Papunetin kuvia saa käyttää vapaasti ei-kaupalliseen tarkoitukseen. Kuvia saa muokata esimerkiksi rajaamalla ja yhdistelemällä. Kuvan muokkaaminen ja alkuperäinen tekijä tulee aina mainita kuvan käytön yhteydessä. (Papunet 2024c.)

Kuvien yhdisteleminen ja muokkaaminen toteutettiin Canva-verkkotyökalulla, joka soveltuu monenlaiseen graafiseen suunnitteluun (Canva 2024). Kuvien lähde ja muokkaus on ilmoitettu kehittämistyön tuotoksena olevan kansion sivuilla kuvien yhteydessä sekä lasten kanssa käyttöön tarkoitettujen laminoitujen kuvien kääntöpuolella.

Ideariihessä tuotetun aineiston ja keskustelun perusteella päädyttiin siihen, että kuvakommunikaatiomateriaalin kuvat ovat yksittäisiä, isoja, värikkäitä, siirrettäviä ja selkeitä kuvia, joissa huomioidaan monimuotoisuus ja ne lajitellaan kansioon aihepiireittäin. Tämän perusteella kuviin etsittiin Papunetistä värikkäitä ja selkeitä kuvia. Kuviin valikoitui paljon Sergio Palaon ARASAAC-kuvapankkiin kuuluvia kuvia. Nämä kuvat eivät kuitenkaan yksin riittäneet sanastollisesti tai kuvaamaan toimintaohjeita kaikilla kriteereillä, joten mukaan otettiin monia muitakin kuvia. Esimerkiksi Elena Chebannaian kuvissa oli tarjolla moninaisia kasvojenpiirteitä ja KUVAKO- ja Sclera-kuvat tarjosivat useita sanastoltaan sopivia ja selkeitä kuvia. Jokaisen kuvasarjan kohdalla on mainittu kaikki muokattuun kuvaan käytetyt alkuperäiset lähteet. Kaikki kuvat ladattiin Papunetin kautta, jolloin varmistuttiin siitä, että kuvia saa vapaasti käyttää ja muokata.

Moninaisuudella tarkoitetaan ihmisten erilaisia ominaisuuksia, jotka tekevät jokaisesta yksilöstä ainutlaatuisen. Näitä ominaisuuksia ovat esimerkiksi yksilön tausta, taidot, terveydentila, näkemykset ja erilaisiin ryhmiin kuuluminen. Moninaisuuden huomioimisella tarkoitetaan kunnioittavaa ja myönteistä suhtautumista ihmisten erilaisiin ominaisuuksiin. Kasvatuksella ohjataan näkemään kaikki ihmiset erilaisina ja samanarvoisina. On tärkeää, että moninaisuus näkyy lasten käyttämässä materiaaleissa varhaiskasvatuksessa. (Kangas ym. 2021, 107-108, 113.) Kuvissa on pyritty tuomaan näkyväksi moninaisuutta tuomalla esiin erilaisia ulospäin näkyviä ominaisuuksia, jotka ilmentävät ihmisten fyysistä erilaisuutta ja kulttuuria. Kuvien valinnassa ja muokkaamisessa on tietoisesti etsitty erilaisia ihonvärejä, kasvopiirteitä ja puukeutumista. Kuviin on muokattu näkyvämpää moninaisuutta esimerkiksi lisäämällä ihmisille silmälaseja ja erilaisia vaatteita sekä lisäämällä kuviin pyörätuolia käyttäviä ihmisiä.

Turvallisemman tilan periaatteet -tukimateriaali ohjeistaa keskustelemaan lasten kanssa erilaisista perheistä. Näitä erilaisia perheitä on pyritty tuomaan näkyviin struktuuri -kuvassa lauantain ja sunnuntain kohdalla olevan kerrostalon asukkaissa, jotka katselevat ikkunoista ulos. Ikkuna -kuvat ovat tosin pieniä, joten yksityiskohtia voi olla vaikea erottaa. Samassa kuvassa osa ihmisistä on kuvattu asumaan omakotitaloon. Tähän on valittu tarkoituksella tikku-ukko-perhe, koska moninaisten perheiden sijoittaminen erilaisiin asumismuotoihin ei ollut tilankäytöllisesti mahdollista.

Ideariihessä tuli idea kuvien tekemisestä ensin-sitten kuvasarjoina tai sosiaalisen tarinan muodossa. Sosiaalisella tarinalla tarkoitetaan sarjakuvamaista kuvatukea, jonka avulla ennakoidaan tulevia tilanteita ja opetellaan siihen liittyviä käyttäytymisodotuksia (Viitottu Rakkaus 2024). Viitottu rakkaus -sivuston valmiista sosiaalisista tarinoista löytyi esimerkiksi tarina kuuntelemisesta, mikä on esitetty monen kuvan sarjana. Opinnäytetyöntekijä päätyi tekemään tämän toimintaohjeen yhteen kuvaan, koska ajatteli sen palvelevat paremmin pienten lasten kanssa käytävää keskustelua. Pitkät valmiit materiaalit sopivat etenkin isommille lapsille ohjattuun tuokioon. Yhden kuvan ohje on myös selkeämpi, jos se nostetaan esille muistuttamaan toivotusta toiminnasta. Monissa sosiaalisissa tarinoissa oli käytetty kieltoja. Turvallisemman tilan periaatteet laaditaan positiivisen kautta toimintaohjeina, joten tästäkin näkökulmasta oli perusteltua luoda uusi kuvakommunikaatiomateriaali kehittämistyön tarkoitusta palvelemaan.

Osa toimintaohjeista on kuvitettu 2-3 kuvan sarjoina esittelemään tilanteen eri vaiheita; alkutilannetta ja toivottua toimintaa, eli ideariihessä nouseen ensin-sitten -ajatuksen huomioiden. Kaikki kuvat on laminoitu erillisiksi isoiksi kuviksi, jotta keskustelussa voidaan kannustaa lapsia itse pohtimaan tilannetta ja toimintatapoja ennen seuraavan kuvan näyttämistä. Samaa kuvasarjaan kuuluvat kuvat on koodattu samanvärisillä reunoilla käyttöä ja löytämistä helpottamaan.

Materiaaliin tutustumista ja helppokäyttöisyyttä ajatellen kuvista koottiin apusivut kansioon (liite 5). Apusivuissa esitellään teemoittain ryhmitellyt kuvat pienemmässä koossa, jolloin materiaalin käyttäjä voi helposti ensin tutustua tuotoksen sisältöön. Apusivut ovat muovitaskuissa ja kaikki apusivussa esitellyt kuvat ovat saman muovitaskun sisällä isommassa koossa laminoituina. Isoja kuvia toivottiin, jotta ne olisivat näkyvämpiä ryhmän kanssa käytettäessä. Laminointi lisää kestävyyttä käytössä. Osa kookkaammista kuvista tulostettiin A4 kokoiselle arkille. Suurin osa laminoituista kuvista on kuitenkin tulostettu kaksi kuvaa yhdelle A4-kokoiselle arkille (liite 6). Tämä laskettiin materiaalien eli paperin ja laminointikalvojen kulumisen kannalta optimaaliseksi kooksi.

Sanapilviaineistoon tulleiden toimintaohjeiden kääntäminen kuviksi toteutettiin heinäkuun aikana. Puolessa välissä kääntämistyötä kysyttiin välipalautetta yhdeltä ideariiheeseen

osallistuneelta työntekijältä, jotta varmistuttiin siitä, että tuotoksen ulkomuoto vastaa ideoinnissa sovittua ja kuvakäännökset vastaavat kirjoitettuja toimintaohjeita. Välipalautteen kysymiselle oli rajalliset mahdollisuudet heinäkuun ollessa suosittu lomakuukausi. Valmiit tuotokset eli kuvakommunikaatiomateriaalin sisältävät kansiot toimitettiin ryhmiin elokuun alkupuolella.

Opinnäytetyön tuotoksen mukana oli saatekirje (liite 5), missä kerrottiin lyhyesti, mistä kansion materiaalissa on kyse, ja mitä eri teemoja kuvasanasto käsittelee. Saatekirjeessä kehoitetaan täydentämään tuotoksen materiaalia oman ryhmän tarpeisiin sopivaksi. Vinkkeinä tähän on tutustuminen Papunetin materiaaleihin, kuten kuvitettuihin rauhoittumiskeinoihin ja Viittottu Rakkaus -sivuston sosiaalisiin tarinoihin, joista voi olla hyötyä lapsiryhmän kanssa etenkin isompien lasten kanssa.

5.5 Palautekysely henkilökunnalle

Arvioinnin tueksi työyhteisöltä kerättiin palautetta kuvakommunikaatiomateriaalista sekä siihen johtaneesta prosessista. Alkuperäinen ajatus oli kerätä palaute kokousrakenteessa AnswerGardeniin. Syyskuun alussa tämä suunnitelma muuttui ja palaute päädyttiin keräämään lokakuun alussa kirjallisella lomakekyselyllä (liite 3) tiimeittäin. Näin tiimeillä oli mahdollisuus yhdessä muotoilla palaute, jotta jokaisella olisi mahdollisuus tuoda oma näkemyksensä esiin. Samalla tiimeillä oli mahdollisuus käydä keskustelua ryhmän turvallisemman tilan periaatteiden laatimisen tilanteesta. Palautelomakkeita jaettiin yhdeksän ja vastauksia saatiin kuusi.

Kysely on toimiva tiedon keräämisen tapa, kun halutaan tietoa esimerkiksi mielipiteistä, asenteista tai henkilökohtaisista asioista ja kohdejoukkona on suuri määrä ihmisiä. Kyselyitä voidaan toteuttaa esim. haastatteluna, verkkokyselynä tai lomakkeilla. Kyselyissä kysymykset ja vastaamisen tapa ovat kaikille vastaajille samat. (Vilka 2021a, Työkalupakki aineiston koamiseen.)

Kysymyksiä suunniteltaessa on tärkeää olla tietoinen siitä, mitä vastausten avulla halutaan selvittää. Jokaista kysymystä on hyvä punnita siitä näkökulmasta, tuoko vastaus olennaista tietoa tutkimusongelman kannalta. Kysymykset voivat olla avoimia, suljettuja tai sekamuotoisia. Avoimet kysymykset sopivat mielipiteiden selvittämiseen silloin, kun vastauksia ei haluta erityisemmin rajata. Samaa asiaa käsittelevät kysymykset kannattaa ryhmitellä kokonaisuudeksi. Kyselyn johdonmukaiseen etenemiseen tulee kiinnittää huomiota. Käytettyjen käsitteiden ja ilmaisujen tulee olla yksiselitteisiä ja vastaajille tuttuja. Kyselylomakkeen etuna on vastaajan anonymiteetti. Haasteina voivat olla alhainen vastausprosentti sekä viive vastauksissa. (Vilka 2021b, luku 4.)

Anonymiteetin säilyttämiseksi kyselylomakkeet pyydettiin palauttamaan ilman ryhmien nimiä johtajalle menevään postiin, mistä opinnäytetyöntekijä kävi ne hakemassa. Palautekyselylomaketta suunniteltaessa päädyttiin tekemään avoimia kysymyksiä, jotta vastaajilla oli mahdollisuus kuvata ja perustella mielipiteitään. Opinnäytetyön idea oli lähtöisin tarpeesta löytää keinoja muunkielisten lasten osallistumisen tukemiseen turvallisemmasta tilasta keskusteluun. Kehittämistyön tavoitteena oli mahdollistaa kaikkien lasten osallistuminen keskusteluihin ja tämä huomioitiin kysymyksenasettelussa kysymällä, miten kuluvan syksyn turvallisemman tilan periaatteiden keskustelut ovat sujuneet verrattuna aikaisempiin vuosiin, ja miten mahdollinen muutos on näkynyt lasten osallistumisessa. Vastaajia pyydettiin arvioimaan muutosta seuraavien teemojen kautta: Keskustelun aloittaminen ja turvallisuuden teemojen puheeksi ottaminen ryhmässä, keskustelun eteneminen sekä lasten osallistuminen (Tukeeko materiaali lapsen osallistumista keskusteluun? Miten?). Tähän kysymykseen oli vastattu kahdessa kuudesta vastauksesta.

Keskustelun aloittamisen ja puheeksi ottamisen teemaan tuli palautetta materiaalin helppokäyttöisyydestä. Kansion kuvia esittelevien apusivujen koettiin helpottavan käytön suunnittelua ja kuvien löytämistä tarvittaessa nopeasti. Kuvien luokittelu ja teemojen otsikointi koettiin hyvin onnistuneina ja käyttöä helpottavina. Kuvakommunikaatiomateriaalin koettiin tuovan turvallisemman tilan periaatteista käytävää keskustelua selkeämmin esiin. Kuvien kerrottiin myös jäsentäneen keskusteluja. Kuvat ovat palautteen mukaan auttaneet aiheisiin palaamisessa eri tilanteissa ja toimineet henkilökunnalle muistutuksena opettaa turvallisemman tilan luomiseen liittyviä taitoja.

Hyvät ryhmittelyt ja otsikot helpottavat materiaalin käyttöönotossa.

Keskustelu turvallisemmasta tilasta on tullut näkyvämmäksi ja jäsentyneemmäksi kuvien avulla.

Kuvien avulla on myös useammin palattu aiheeseen eri tilanteissa. Kuvat ovat toimineet myös itselleni muistutuksena opettaa turvallisemman tilan taitoja.

Keskustelun etenemisen teemaan vastauksissa kerrottiin lasten osallistuneen keskusteluun aiempaa enemmän ja he jaksoivat keskittyä paremmin. Toisen ryhmän keskustelussa lapset käyttivät kuvien osoittamista kerronnan tukena ja toisessa ryhmässä lasten kanssa oli kuvia katsellessa yhdessä pohdittu kuvien tarkoitusta. Toisen ryhmän vastauksessa kerrottiin, että kuvia käytetään apuna, kun opetetaan toivottua toimintatapaa.

Lapset osoittivat kuvia tukemaan omaa sanallista ilmaisuaan.

Kuvat ovat toimineen opetuksen välineenä Provakan suuntaisesti (opeta, älä oleta).

Lasten osallistumisen teemaan toisen ryhmän vastauksessa kerrottiin, että keskusteluja oli käyty monissa arkisissa tilanteissa, kuten ruokailussa ja ulkona. Ulkona toiminataohjeista oli muistutettu käyttäen kuvien visuaalisia havainnollistamiskeinoja hiekkään piirtämällä. Palautteessa todettiin, että kuvat ovat lapsille selkeitä ja ymmärrettäviä ja helpottavat keskustelua turvallisemmasta tilasta. Myös toisen ryhmän vastauksen perusteella materiaali on tukenut keskustelun aiheen ymmärtämistä ja lasten osallistumista. Molemmissa vastauksissa kerrottiin, että materiaalia aiotaan käyttää ryhmässä jatkossakin, kun keskusteluja turvallisemman tilan teemoista käydään ryhmässä ympäri vuoden. Kuvia aiottiin käyttää myös kaveritaitojen opettamisen välineenä.

Lapsia on kehattua, kun esim. ruokapöydässä on noudatettu opetettuja vuorovaikutustaitoja ja esim. ennen jumppaa on muistutettu esim. kuuntelun tärkeydestä. Pihalla olen muistuttanut toisen oman tilan kunnioittamisesta piirtämällä ympyrän hiekkaa ja palauttamalla siten ohjetta mieleen.

Kyllä tuki. Lapset ymmärsivät aiheen ja pystyivät osallistumaan keskusteluun aiempaa paremmin. Kuvat selkeitä ja havainnollisia. Helpotti suuresti lapsia ymmärtämään mistä puhutaan ja miksi.

Palautekyselyssä pyydettiin vastaajia kertomaan, mikäli kehittämistyön tuotoksen kuvakommunikaatiomateriaalia ei oltu ryhmässä käytetty lasten kanssa. Kyselyssä pyydettiin kertomaan myös syyt, jotta ne pystyttiin huomioimaan opinnäytetyön arvioinnissa. Kolmessa palautteessa kerrottiin, ettei kuvia ole käytetty lasten kanssa. Kaikissa kolmessa mainittiin, ettei kuvia ole ehditty käyttämään. Kahdessa palautteessa mainittiin henkilökunnan poissaolot. Yhdessä palautteessa kerrottiin lisäksi, että ryhmässä on keskitytty uusien lasten tutustumiseen.

Palautelomakkeella kysyttiin vastaajilta näkemyksiä siitä, vastasiko tuotoksen ulkoinen toteutus ja kuvitettu sanasto ideariihessä sanapilviin tuotettua materiaalia. Sanapilvet oli liitetty kuvina mukaan kyselylomakkeelle. Kaikissa kuudessa vastauksessa todettiin, että ulkoinen toteutus sekä toimintaohjeiden kuvitus vastasivat ideariihen sanapilvien sisältöä. Kuvien kerrottiin olevan selkeitä ja helposti hahmotettavia, muokattavissa ja siirrettävissä tarpeen mukaan sekä sopivia kokonsa puolesta ryhmän kanssa käytettäväksi. Kansion perehtymisen apusivut saivat kiitosta, kuvasarjojen ensin-sitten toteutusta pidettiin hyvänä ja luokittelua kuvattiin onnistuneeksi sekä käyttöä helpottavaksi.

Kuvat vastasivat hyvin ideariihen toiveita ulkoasusta. Ne ovat selkeitä ja helpoja hahmottaa. Kuvien koko on myös riittävä pienryhmätoimintaan.

Hyvä, että kansioista näkee, mitä kuvia sisältää.

Kahdessa vastauksessa todettiin, että osa toimintaohjeista oli haastavia kuvittaa. Toisessa näistä todettiin, että kaikkia kuvitettuja toimintaohjeita ei pysty pienten kanssa käyttämään. Toisessa vastauksessa täydennettiin, että kuvituksessa oli löydetty luovia ratkaisuja lauseiden ilmaisemiseksi kuvien kautta.

Osa kuvien aiheista on haastavaa kuvittaa/pienten kanssa ei pysty käyttämään.

Palautelomakkeelle lisättiin myös avoin kysymys muulle palautteelle ja esimerkiksi kuvista, kansioista tai ideariihestä. Tähän kohtaan tuli kiitosta toteutuksesta. Materiaalia kuvattiin kai-vatuksi ja hyödylliseksi. Ideariihi nähtiin hyvänä työskentelytapana, jossa henkilökunta pääsi vaikuttamaan tuotoksen sisältöön.

Hyvä, että tarpeellisia kuvia käytiin yhdessä läpi, niin oli mahdollisuus vaikuttaa kuvien sisältöön ja tarpeellisuuteen.

Tuotoksen kuvakommunikaatiomateriaalia on tarkoitus täydentää jatkossa tarpeen mukaan. Palautelomakkeella kysyttiin ideoita siitä, millä kuvilla materiaalia voisi jatkossa täydentää. Tähän tuli toiveena materiaali, jossa kielletään fyysinen satuttaminen. Vastauksessa oli pohdittu, että tämä voidaan myös keskustella olemassa olevien kuvien kautta ajatuksella, että fyysinen satuttaminen vähenee, kun toimitaan turvallisemman tilan periaatteiden mukaisesti. Myös toisessa vastauksessa tuotiin esiin, että osaa tilanteista voisi selkeyttää, jos materiaalissa olisi vastakohtakuvia: näin toimitaan/näin ei saa toimia. Lisäksi toivottiin, että kuvat saataisiin käyttöön myös digitaalisina, jolloin niitä voisi katsoa yhdessä koko ryhmän kanssa älytaulun isolta näytöltä.

Palautetta pyydettiin myös johtajalta ja kehittäjäopettajalta hyödyntäen Laurean ammattikorkeakoulun laatimaa Työelämän palaute -lomaketta (liite 4). Palautteen mukaan opinnäytetyöprosessi on lisännyt kasvattajien tietoisuutta turvallisemman tilan periaatteiden luomisen prosessista ja tavoitteista. Palautteessa kerrotaan materiaalin syntyneen toimintayksikön tarpeesta ja kasvattajien osallistuminen suunnitteluun on tukenut materiaalin käyttöönottamista. Palautteessa mainittiin, että materiaali sopii hyödynnettäväksi myös muissa varhaiskasvatusyksiköissä.

Työelämän palautelomakkeessa mainitaan kahden ryhmän ehtineen ottaa kuvakommunikaatiomateriaalin jo käyttöön asti tiukasta aikataulusta huolimatta. Turvallisemman tilan periaatteiden laatimiseen ja kuvakommunikaatiomateriaalin käyttöön ottamiseen ei ole annettu aikataulullisia ohjeita opinnäytetyön kehittämistyöhön liittyen. Vantaan kaupunki ohjeistaa, että turvallisemman tilan periaatteet laaditaan jokaiselle ryhmälle kauden alussa, elo-syyskuussa. Ryhmät ovat saaneet materiaalin käyttöönsä elokuun alkupuolella, jolloin materiaaliin tutustumiselle on ollut vähemmän aikaa syksyn arjen; tutustumisen, ryhmäytymisen ja rutii-nien etsimisen, jo alettua.

6 Arviointi

Arviointi on merkittävä osa opinnäytetyön kokonaisprosessia. Luotettavuutta arvioitaessa kehittämispohjaisessa opinnäytetyössä arvioidaan koko prosessia suunnittelusta aina syntyneen tuotteen laatuun. Arvioinnissa tarkastellaan, onko tuotos syntynyt opinnäytetyöprosessin tuloksena. Muita luotettavuuteen vaikuttavia osatekijöitä ovat esimerkiksi aineiston kattavuus ja päätelmien luotettavuus. Myös tutkimuksen raportointiin tulee kiinnittää huomiota, jotta siitä välittyy prosessin eri vaiheet, tehdyt valinnat sekä niiden perustelut. Luotettavuuden arvioinnissa on tärkeää pohtia opinnäytetyön tekijän omaa vaikutusta kehittämisprosessissa. (Vilkkä 2021a: Kokonaisluotettavuus.)

Raportissa on pyritty kuvaamaan tarkasti prosessin eri vaiheet ja päätöksiin johtaneet perustelut, jotta siitä välittyy selkeä kuva, miten prosessi on johtanut tuotokseen. Ideariihessä tuotetut sanapilvet ovat nähtävissä raportissa ja lopullisen tuotoksen kuvat (liitteet 4 ja 5) ovat raportin liitteenä. Henkilökunnalta on myös pyydetty palautetta, jotta pystyttiin arvioimaan ulkoasun ja sanapilvien kuvituksen eli opinnäytetyöntekijän tekemien kuvitusratkaisujen onnistumista.

Arvioitaessa opinnäytetyön yleistettävyyttä, kiinnitetään huomiota aineiston määrään. Aineiston oikeaan määrään ei ole olemassa selkeää vastausta, mutta tätä kysymystä on syytä pohtia prosessin aikana. Arvioitaessa, onko kehittämistehtävän tuotos käyttökelpoinen ja sovellettavissa myös muissa ympäristöissä, on kiinnitettävä huomiota käytettyyn tietoperustaan, valittuihin metodeihin ja aineiston arviointiin. (Vilkkä 2021a, Yleistettävyyys ja pätevyys.) Yleistettävyyttä on pyritty ennakoimaan järjestämällä ideariihi koko toimintayksikön kokousrakenteisiin, jolloin vastauksia saatiin kahdesta päiväkodista ja useasta eri ikäisten lasten ryhmästä.

Vaikka muunkielisten lasten määrä vaihtelee paljonkin eri päiväkodeissa ja ryhmissä, on kuvattua monenlaista hyötyä kaikkien lasten kanssa. Kuvakommunikaatio tukee kertomista, ymmärtämistä, keskittymistä, mielessä pitämistä ja toiminnanohjausta. Tästä näkökulmasta ajatellen on hyödyllistä käyttää kuvakommunikaatiomateriaalia myös sellaisissa ryhmissä, missä muunkielisiä lapsia ei ole. Vantaan ohjeistus turvallisemman tilan periaatteita koskevan keskustelun sisällöstä on sama kaikille päiväkodeille. Sanastoon nousseet toimintaohjeet olivat hyvin yleisluontoisia ja monet esimerkit löytyivät suoraan kirjallisuudesta, johon tässä raportissa on myös viitattu. Näin ollen voidaan ajatella, että materiaalia voi hyödyntää myös muiden kuntien varhaiskasvatuksessa sekä muussa toiminnassa lasten kanssa.

6.1 Tuotoksen arviointi

Toiminnallisessa opinnäytetyössä aineistoa arvioidaan suhteessa tehtävänasetteluun sekä opinnäytetyön tavoitteisiin. Aineisto on kattava, jos sen avulla pystytään tekemään perustelutuja päätöksiä kehittämisen tuloksena olevasta tuotteesta. (Vilkkä 2021a, Analysointi

käytännössä.) Kehittämistehtävänä oli selvittää, millaisia kuvia tarvitaan tukemaan turvallisemmasta tilasta keskustelua. Ideariihessä saatiin vastaus siihen, millaiset kuvat ulkoisesti ja sanastollisesti vastaavat toimeksiantajan tarpeeseen. Ulkoisiin ominaisuuksiin tuli selkeä aineisto, sillä AnswerGarden korosti isommaksi tekstiksi eniten toivottuja ominaisuuksia. Aineistosta nousi myös muita toiveita tuotoksen muodon suhteen. Ideariihessä esitettiin toive esimerkiksi kuvista seinäkalenterin muodossa, mutta siirrettävät kuvat saivat enemmän kannatusta. Opinnäytetyön rajaamiseksi on toteutettu yhdenlainen materiaali, mutta koska kuvat ovat nyt saatavilla myös digitaalisessa muodossa, voidaan muitakin muotoja toteuttaa jatko-työskentelyssä.

Kuvitettavaan sanastoon saatiin paljon sisältöä. Aika ei riittänyt varmistamaan, että kaikki tutkimateriaalissa mainitut teemat tulisi käytyä läpi. Esimerkiksi erilaiset perheet ja ympäristön turvallisuus eivät nousseet keskusteluun. Myöskään kaikkia lapsilta tulleita teemoja ei noussut kuvitettavaan toimintaohjeisiin, kuten kännykällä oleva aikuinen. Alun perin ajatuksena oli lopuksi tarkistaa, että kaikkia teemoja on käsitelty ja nostettu toimintaohjeiksi. Aika ei kuitenkaan tähän riittänyt, sillä ideariihessä käytiin paljon aiheeseen liittyvää ja tärkeää keskustelua, jolle päätettiin antaa tilaa. Sanapilveen nousseet toimintaohjeet vastasivat ryhmien tarpeeseen sillä hetkellä. Kuvia voidaan lisätä muuttuvan tarpeen mukaan jatkokehittämisen myötä.

Kuvitettavaan sanastoon saatiin paljon materiaalia, josta pystyttiin löytämään toistuvia teemoja. Kuvitettu materiaali pystyttiin luokittelemaan näiden teemaotsikoiden alle. Näin toimimalla kuvitettu sanasto saatiin jäsennellyä aihepiireittäin ideariihessä toivotun mukaisesti. Kuvitettavat toimintaohjeet oli myös ilmaistu selkeästi, jolloin niiden pohjalta kuvien luominen oli mahdollista. Näin ollen aineiston pohjalta pystyttiin tekemään perusteltuja päätöksiä syntyneen tuotoksen suhteen ja ideariihessä kerätty aineisto oli riittävä kuvakommunikaatiomateriaalin muodosta päättämiseen.

Opinnäytetyöntekijä teki paljon itsenäisiä ratkaisuja syntyneen tuotoksen suhteen. Päätösten pohjalla käytettiin ideariihessä tuotettua materiaalia. Ihmisillä voi kuitenkin olla hyvin erilaisia näkemyksiä siitä, mitä tarkoitetaan esimerkiksi isolla ja selkeällä kuvalla tai miten vessa-rauha kannattaa kuvittaa. Koska täyttä yhteisymmärrystä ei ollut mahdollista varmistaa ideariihessä käytettävissä olleen ajan puitteissa, kysyttiin kuvien tekemisen puolivälissä välipalautetta ideariiheeseen osallistuneelta työntekijältä. Välipalautteen perusteella opinnäytetyöntekijän tekemät ratkaisut vastasivat ideariihessä sovittua, joten kuvitusta jatkettiin samalla tyylillä.

Palautetta kysyttiin myöhemmin uudestaan koko henkilökunnalta tiimeittäin jaetulla kyselylomakkeella (liite 3), jossa kuvien muotoon liittyen pyydettiin palautetta ulkoisesta toteutuksesta sekä sanaston kuvakäännöksien onnistumisesta. Saadut vastaukset olivat yksimielisiä

siinä, että ulkoinen toteutus vastasi ideariihessä sovittua ja kuvitus vastasi ideariihessä ideoituja lauseita ja toimintaohjeita. Yhdessä vastauksessa todettiin, että kaikki kuvitukset eivät sovellu pienten kanssa käytettäväksi. Koska palautetta ei kerätty yksittäisistä kuvista, on vaikea arvioida, olisiko palautteessa tarkoitettuja kuvia voitu kuvittaa eri tavalla, jotta ne palvelisivat paremmin myös pienempiä lapsia. On myös mahdollista, että osa kuvissa olevista käsitteistä on joka tapauksessa haastavia käsitellä kaikkein pienimpien kanssa. Yleensä varhaiskasvatuksessa pienistä puhuttaessa tarkoitetaan alle 3-vuotiaita lapsia, joista nuorimmat voivat olla alle 1-vuotiaita.

Kaikki sanapilveen nostettu lauseet ja toimintaohjeet kuvitettiin. Palautteiden perusteella opinnäytetyön tuotoksen toteutus on onnistunut hyvin ja tehdyt ratkaisut siitä, miten sanasto käännetään kuvitetuksi toimintaohjeeksi, on ollut pääosin onnistunutta.

6.2 Kehittämistyön tavoitteen onnistuminen

Palautteessa kysyttiin näkemyksiä siitä, toimiiko kuvakommunikaatiomateriaali suhteessa opinnäytetyön tavoitteeseen, että jokaisella ryhmän lapsella olisi mahdollisuus osallistua turvallisemman tilan periaatteiden laatimiseen kielitaidosta riippumatta. Palautteella kysyttiin henkilökunnan arvioita siitä, miten tuotettu kuvakommunikaatiomateriaali on vaikuttanut turvallisuuden teemojen puheeksi ottamiseen, keskustelun etenemiseen ryhmässä sekä lasten osallistumiseen verrattuna edellisiin vuosiin.

Kaksi vastanneista ryhmistä oli ottanut kuvakommunikaatiomateriaalin käyttöön lasten kanssa. Myös neljästä muusta vastauksessa kävi ilmi, että materiaaliin oli tutustuttu ja kolmessa vastauksessa mainittiin, että kuvia ei ole ehditty vielä käyttää. Kuvien käytön aloittaneiden ryhmien vastausten perusteella lapset ovat tänä syksynä osallistuneet aktiivisemmin turvallisemman tilan periaatteista käytyyn keskusteluun ryhmässä. Palautteiden mukaan lapset ovat käyttäneet kertomisen tukena kuvasta osoittamista ja osallistuneet pohtimalla kuvien tarkoitusta. Kuvien arvioitiin lisänneen ymmärrystä käsiteltävästä aiheesta. Kuvien käyttö oli tuonut keskustelua näkyvämmäksi ja materiaalia aiottiin käyttää ryhmässä jatkossakin.

Palautteiden perusteella kehittämistyön tuotos lisää lasten osallistumista turvallisemman tilan periaatteista keskustelemiseen. Tavoitteena oli, että kaikilla on mahdollisuus osallistua. Kaikki ryhmät eivät ole vielä ottaneet kuvakommunikaatiomateriaalia käyttöön, joten tässä vaiheessa on vaikea arvioida tarkemmin, kuinka suurta joukkoa kuvat voivat hyödyttää. Kun saadaan edemmän käyttökokemuksia eri ryhmistä, voidaan tarkemmin arvioida tuotoksen hyötyjä ja kehittämistarpeita. Saatujen palautteiden perusteella suunta on kuitenkin tavoitteen mukainen.

Palautteen perusteella kaikki kuvat eivät sovellu pienimpien lasten kanssa käytettäväksi. Koska palautetta ei kerätty kuvakohtaisesti, voi olla mahdollista, että kyse on vaikeammin

ymmärrettävistä käsitteistä, joita ei muutoinkaan ihan pienimpien kanssa yleensä käydä läpi samalla tasolla kuin isompien kanssa. Palautteen perusteella voidaan kuitenkin päätellä, että kaikilla lapsilla ei ole mahdollisuutta osallistua tämän tuotoksen tukemana jokaiseen keskusteluun. Kerätty palaute ei kuitenkaan vielä riitä sen pääättelemiseen, miten kuvia kannattaa toteuttaa toisella tapaa pienempiä ajatelle. Tämä jää pohdittavaksi jatkotyöskentelyssä.

7 Eettisyys

Talentian (2022, 16-18) laatimien Sosiaalialan ammattihenkilön eettisten ohjeiden mukaan osallisuuden edistäminen on sosiaalialan arvojen mukaista toimintaa. Varhaiskasvatuksessa sosiaalialan ammattilainen tukee lapsen osallisuutta sekä lapsen mahdollisuuksia vaikuttaa omiin asioihin. Lapsella on oikeus ilmaista itseään ja mielipiteitään sekä tulla ymmärretyksi sellaisilla ilmaisukeinoilla, joita lapsi pystyy käyttämään.

Kehittämistyöllä on haluttu luoda keinoja, joiden avulla kaikki lapset pääsisivät osallistumisen mahdollistumisen kautta kokemaan osallisuutta omassa ryhmässä. Kehittämistyön lähtökohdiana on ollut vahva halu toimia ammattieettisten periaatteiden mukaisesti osallisuutta edistään.

Opinnäytetyön arvioinnin tulee olla todenmukaista. Arvioinnissa tulee kuvata, miten eettisten periaatteiden noudattaminen näkyy opinnäytetyöprosessissa. Esimerkiksi raportoinnissa tulee käydä ilmi, miten eri ratkaisuihin on päädytty ja miksi. Toinen tärkeä seikka on kuvata sitä, mikä on opinnäytetyön tekijän suhde muihin kehittämisprosessiin osallistuviin henkilöihin ja miten tämä mahdollisesti vaikuttaa tuotettavaan aineistoon. (Vilka 2021a, Eettisyyden arviointi.)

Opinnäytetyöntekijä tuntee työroolinsa kautta koko toimintayksikön henkilökunnan ja tekee töitä heidän kaikkien kanssa. Tällä on luonnollisesti ollut vaikutusta prosessiin. Keskustelut lasten ja ryhmien tarpeista ovat olleet luontevia ja normaaliin arkeen kuuluvia, mikä on voinut tehdä kehittämistyöstä helpommin lähestyttävän ja esimerkiksi ideariihestä rennomman tilaisuuden, kuin mitä se olisi ollut ulkopuolisen henkilön ohjaamana. Kehittämistyössä ympäristön ja tuotoksen käyttäjien tuntemus on etu. Mikäli kyseessä olisi ollut toisen tyyppinen opinnäytetyö, kuten tutkimus, johon olisi haastateltu henkilökuntaa tai asiakkaita, olisi työroolilla luonnollisesti ollut erilainen merkitys ja voinut olla jopa haitallinen vaikutus.

Vantaan kaupunki myönsi opinnäytetyölle tutkimusluvan huhtikuussa. Työyhteisölle jaettiin heti tämän jälkeen ideariihien kutsu (liite 1), josta kävi ilmi, että ideariihityöskentely on osa opinnäytetyötä. Kutsussa kerrottiin opinnäytetyön tarkoitus, miten ja mihin ideoita kerätään, mihin raportti julkaistaan, milloin tuotos toimitetaan työyhteisölle sekä mainittiin osallistumisen vapaaehtoisuus. Lisäksi ideariihen aluksi jaettiin kaikille paikalle tulleille suullisesti ja

kirjallisesti samat tiedot (liite 2). Näin ollen osallistujille oli selvää, että kehittämiseen osallistuminen oli vapaaehtoista.

On kuitenkin mahdollista, että tilanne on koettu pakollisena, koska idearihi järjestettiin kokousrakenteessa ja johtaja linjasi velvoittavaksi koulutuksellisen virittäytymisosion turvallisemman tilan periaatteiden laatimisesta Vantaan varhaiskasvatuksessa. Tämä päätös oli perusteltua ammattieettisestä näkökulmasta, sillä esimerkiksi sosiaalialan ammattilaisilla ja varhaiskasvatuksen opettajilla on velvollisuus arvioida omaa työtään sekä kehittää ja pitää yllä ammattitaitoansa (Talentia 2022, 49; Varhaiskasvatuksen opettajien liitto 2020, 5-6).

Ideariihen sisältö vastasi kokonaisuudessaan opinnäytetyöntekijän normaaleja työtehtäviä. Vastaava tilaisuus olisi järjestetty toimintayksikössä joka tapauksessa, koska turvallisuuden edistäminen sekä osallisuuden ja yhteisöllisyyden tukeminen ovat opinnäytetyöntekijän keskeisiä tehtäväkuvaan kuuluvia osa-alueita yksikön molemmissa päiväkodeissa. Erona on tietenkin tuotettujen sanapilvien julkisuus, prosessin kuvaus raportissa sekä palautteen kerääminen osana raportointia ja arviointia. Opinnäytetyön aihe ei kuitenkaan ole tekijän oma arvion mukaan sillä tavalla arka, että osallistumiseen olisi noussut kovin suurta kynnystä. Kehittämistyön aihe on noussut työyhteisön tiimeiltä, mikä mahdollisesti lisäsi henkilökunnan motivaatiota osallistua.

Vapaaehtoisuutta pyrittiin lisäämällä pyytämään tiimejä miettimään etukäteen, kuka tiimistä osallistuu ideariiheen. AnswerGardenin käyttö vastauksiin mahdollisti sen, ettei ollut mahdollista selvittää, ketkä olivat vastauksia lähettäneet ja osallistujilta ei kerätty mitään henkilökohtaisia tietoja. Keskusteluissa ei myöskään osoitettu kysymyksiä suoraan kenellekään tietylle läsnäolijalle ja tilaisuutta ei nauhoitettu. Muistiinpanoja tehtiin vain kirjaamalla lyhyesti ylös keskusteltuja teemoja.

Heister Trygg (2010, 56) muistuttaa, että kuvakommunikoinnin avulla ei välttämättä pystytä kertomaan kaikkea, mitä henkilö haluaa sanoa. Siitä huolimatta, että kuvakommunikaatiosta ei tule löytymään oikeaa kuvaan kaikkeen, mitä lapsi haluaa sanoa, on kuitenkin tärkeää mahdollistaa osallistuminen. Kuvakommunikaatio materiaalin sanastoa on syytä päivittää ja kasvattaa ryhmissä sitä mukaan, kun tarve ilmenee. On tärkeää luoda kuvan kaikille niille asioille, mitä nostetaan ryhmän turvallisemman tilan periaatteiksi puheena käydystä keskustelusta. Näin varmistetaan, että kaikilla on mahdollisuus seinältä katsoa, mitä yhdessä sovittiin, vaikka ei olisi tilanteessa kaikkea ymmärtänyt.

8 Pohdinta

Sosionomin koulutus tuo osaamista tukea yksilön ja erilaisten yhteisöjen osallisuutta, hyvinvointia, toimintakykyä ja turvallisuutta (Laurea ammattikorkeakoulu 2024).

Kehittämistehtävässä tulevat vahvasti esiin yhteisöllisyyden, osallisuuden ja turvallisuuden teemat. Kehittämistyö on ollut opinnäytetyöntekijälle oppimisprosessi, jossa oppimista on tahtunut sekä kirjallisuuteen tutustumalla, että vuorovaikutuksessa monien ammattilaisten kanssa kehittämisen eri vaiheissa. Opinnäytetyöprosessi on opettanut tarkastelemaan varhaiskasvatuksen toimintaympäristöä ja refleктоimaan omia ajattelutapoja yhdenvertaisuuden ja osallisuuden toteutumisen näkökulmasta. Yhdenvertaisuuden toteutuminen erilaisten ratkaisujen tukemana lisää lapsen osallistumisen mahdollisuuksia ja ryhmään kuulumisen tunnetta.

Kehittäminen toteutettiin yhteisöllisesti koko toimintayksikön tasolla yhdessä ideoiden ja lasten näkökulmaa pohtien. Kehittämistyön tavoitteena oli mahdollistaa kaikkien lasten osallistuminen oman ryhmän turvallisemman tilan periaatteista keskustelemiseen. Opinnäytetyön arvioinnissa päädyttiin toteamaan, että kuvakommunikaatiomateriaali lisää lasten osallistumista. Osallistumisen mahdollisuus on tärkeää, jotta lapsi voi kokea voivansa vaikuttaa sekä tulevaisuutta ymmärretyksi. Nämä ovat tärkeitä osa-alueita osallisuuden kokemuksessa. Osallisuuden kokemusta vahvistamalla lisätään hyvinvointia ja ehkäistään syrjäytymistä.

Keskeisenä oppimisen aiheena on ollut turvallisuuden kokemuksen tietoinen jakaminen fyysiseen, psyykkiseen, sosiaaliseen ja pedagogiseen turvallisuuteen. Kun turvallisuuden teemoja pohdittiin ideariihessä lapsen näkökulmasta, ympäristön turvallisuus ei noussut teemana esiin. Tämä on turvallisuuden osa-alueena sellainen, mihin aikuiset kiinnittävät paljon huomiota esimerkiksi arvioimalla kaatumisen ja putoamisen riskejä leikeissä tai saksien turvallista säilytystapaa ryhmässä. Fyysiseen turvallisuuteen liittyen aineistosta nousi esiin tilanteet, missä toinen lapsi satuttaa ja sosiaalisen sekä psyykkisen turvallisuuden alueelle kuuluvia esimerkkejä tuli useampia, kuten kiusaamistilanteet, konfliktit, pelot ja ikävän tunne. Varhaiskasvatuksessa opetetaan tunne- ja kaveritaitoja, joiden avulla voidaan edistää lasten kokemaa psyykkistä ja sosiaalista turvallisuutta. Myös turvallisen fyysisen ympäristön luomista harjoitellaan lasten kanssa esimerkiksi laittamalla tavarat oikeille paikoilleen. Tässä kehittämistyössä esiin nousut tarve koski selkeästi enemmän sosiaalisen ja psyykkisen turvallisuuden osa-alueita, mutta jatkotyöskentelyssä turvallisuuden pohtiminen eri osa-alueiden kautta auttaa kokonaisvaltaisemman turvallisuuden kokemuksen syntymisessä.

Opinnäytetyöprosessi opetti konkreettisempia taitoja, kuten AnswerGarden ja Canva verkkotyökalujen käyttöä. Prosessi on myös syventänyt ymmärrystä kuvakommunikaation hyödyistä. Kuvat eivät toimi pelkästään sanallisen viestin välittämisen tukena, ne tukevat myös asioiden mielessä pitämistä ja toiminnanohjausta. Näin ollen kuvatuon käyttäminen on perusteltua myös silloin, kun kaikki lapset ymmärtävät puhutun ohjeen. Esimerkiksi ohjatun askartelutuokion eri vaiheet voi laittaa esille kuvina, joista lapsi voi itse katsoa seuraavan vaiheen ja toimia sen mukaisesti. Tämä tukee pedagogisen turvallisuuden luomista, kun lapsi tietää, mitä pitää tehdä.

Kehittämistyössä luotu kuvakommunikaatiomateriaali toimii apuvälineenä, kun käydään keskustelua lasten kanssa. Palautteiden perusteella kuvat tukevat keskustelunaiheen ymmärtämistä ja ilmaisua, kun lapsi voi osoittaa kuvia puheilmaisun tukena. Palautteen perusteella kuvat ovat tukeneet myös lasten keskittymistä käsiteltävään aiheeseen. Koska kuvakommunikaatio voi tukea keskittymisen lisäksi ohjeiden mielessä pitämistä ja toiminnanohjausta, mielenkiintoinen tutkimusaihe voisi olla, miten kuvatuken käyttäminen vaikuttaa toivotun käyttäytymisen esiintymiseen ryhmässä.

Kaikkia lapsilta nousseita turvallisuuden teemoja ei löytynyt kuvitettavien toimintaohjeiden joukosta. Esimerkiksi ”kännykällä oleva aikuinen” voidaan jatkotyöskentelyssä kuvittaa toimintaohjeena siitä, missä kännyköitä säilytetään varhaiskasvatusaikana. Myöskään fyysisen ympäristön turvallisuuteen liittyen ei noussut ehdotuksia kuviksi. Esimerkiksi tukimateriaalissa on esimerkki ”siivotaan lelut leikin jälkeen, jotta kukaan ei kompastu niihin”. Näitä voidaan jatkossa lisätä materiaaliin ryhmissä ilmenevän tarpeen mukaan.

Palautelomakkeella kysyttiin ideoita siitä, millä kuvilla materiaalia voisi jatkossa täydentää. Toiveena esitettiin, että olisi myös kuvia, joissa olisi selkeästi ilmaistu, mikä toiminta on kielletty. Turvallisemman tilan periaatteet ilmaistaan positiivisen kautta toimintaohjeina. Toki eteen tulee tilanteita, joissa asioita pitää kieltää. Kielto ei vielä kuitenkaan sisällä ohjetta siitä, miten lapsen toivotaan toimivat. Tämän toiveen kanssa tulee jatkotyöskentelyä miettiä tarkasti ja käydä vielä pedagogista keskustelua työyhteisössä.

Palautteissa toivottiin, että kuvat saataisiin käyttöön digitaalisina, jolloin niitä voisi katsoa yhdessä koko ryhmän kanssa älytaulun isolta näytöltä. Tämä kehittämisidea on helposti toteutettavissa ja digitaaliset kuvat jaetaan henkilökunnalle yhteistyöstä kiittävän sähköpostin liitteenä.

Kehittämistyössä tuotettu kuvakommunikaatiomateriaali on pohja, jonka päälle materiaalia täydennetään tarpeen mukaan. Nyt on kerätty henkilökunnan ideoita ja ajatuksia. Vaikka ideariiheessä ohjattiin pitämään lapsen näkökulma mielessä, on tärkeää täydentää materiaalia yhdessä lasten ja myös huoltajien kanssa. Kehittämistyön arvioinnissa todettiin, että tuotosta on tarpeen kehittää pienimmille lapsille sopivammaksi tai työyhteisössä voidaan ideoida, miten turvallisemman tilan periaatteista käytävää keskustelua voidaan toteuttaa ja tukea pienimpien lasten kanssa.

Materiaali kannattaa ottaa käyttöön myös muissa varhaiskasvatuksen toimintayksiköissä, sillä Vantaan ohjeistus turvallisemman tilan keskustelujen sisällöstä on sama kaikille päiväkodeille. Kuvia voidaan käyttää myös muissa arjen tilanteissa. Palautteissa puhuttiin, että kuvia on käytetty opetusmateriaalina toivotun käyttäytymisen opettamiseen ja niitä aiottiin käyttää jatkossa kaveritaitojen opettamiseen. Kuvia voidaan siis hyödyntää monipuolisesti varhaiskasvatuksessa.

Lähteet

Gyekye, M. & Ruponen, U-M. 2022. Suomi toisena kielenä -oppiminen: ohjaus, pedagoginen toiminta ja haasteet. Teoksessa Pihlaja, P. & Viitala, R. (toim.) Varhaiserityiskasvatus. 3.painos. PS-kustannus: Jyväskylä.

Hakala, J. 2024. Laadullisen tutkimuksen ABC: Menetelmäopas opinnäytetyön tekijälle. E-kirja. Helsinki: Gaudeamus.

Heister Trygg, B. 2010. Graaffinen kommunikointi. Esineet, kuvat ja symbolit puhetta tukevassa ja korvaavassa kommunikoinnissa. Suom. Rautakoski, P. Helsinki: Kehitysvammaliitto.

Hepola, S. & Vaaraniemi, T. 2012. Kuvat Käyttöön. Visualisointi kommunikoinnin ja käyttäytymisen tukena. Porvoo: Puheterapeuttien Kustannus Oy.

Hurme, K. & Kyllönen, T. 2014. Turvassa! Vahvista lapsen turvallisuuden tunnetta ja varaudu vaaratilanteisiin. Jyväskylä: PS-kustannus.

Huuhtanen, K. 2014. Avusteinen kommunikointi. Teoksessa Huuhtanen, K. (toim.) Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Helsinki: Kehitysvammaliitto, 48-83.

Kangas, J., Lastikka, A-L.&Karlsson, L. 2021. Voimauttava varhaiskasvatus. Leikkivä, osallinen ja hyvinvoiva lapsi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Laaksonen, V. 2022. Kaveritaidot varhaiskasvatuksessa. Jyväskylä: PS-kustannus.

Leskisenoja, E. 2019. Positiivinen pedagogiikka varhaiskasvatuksessa. Toteuta käytännössä. Jyväskylä: PS-kustannus.

Malinen, H. 2019. Anna lapselle ääni. Kieli- ja kulttuuritietoisuuden voima kasvatuksessa. Jyväskylä: PS-kustannus.

Nivala, E & Rynänen, S. 2019. Sosiaalipedagogiikka. Kohti inhimillisempää yhteiskuntaa. E-kirja. Helsinki: Gaudeamus.

Oksanen, J. & Sollasvaara, R. 2017-2019. Esteille hyvästi!: Opas autismikirjon sekä adhd- ja Tourette-oireisten lasten kasvattajille. 1.painos. Helsinki: Esteetön lapsuus neurokirjon lapselle ja nuorelle 2017-2019, Autismisäätiö.

Seppänen, M. 2021. Tunnetaidot voimavarana. Opas sosiaali- ja terveysalalle. E-kirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Varhaiskasvatuslaki 540/2018.

Vilka, H. 2021a. Näin onnistut opinnäytetyössä: Ratkaisut tutkimuksen umpikujiin. E-kirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Vilka, H. 2121b. Tutki ja kehitä. 5.painos. E-kirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Sähköiset

Aivoliitto 2024. Kuvat arjen tukena. Viitattu 7.4.2024. <https://www.aivoliitto.fi/kommuniikaatiokeskus/kehityksellinenkieliharjoitus/vinkkejä-arkeen/kuvat/#8db2974c>

AnswerGarden 2024. About AnswerGarden. Viitattu 14.4.2024. <https://answergarden.ch/about-AnswerGarden/>

Canva 2024. Mitä aiot suunnitella tänään? Viitattu 14.10.2024. <https://www.canva.com/>

Humanistinen ammattikorkeakoulu 2024. KUVAKO-hanke. Viitattu 8.10.2024. <https://kuvako.humak.fi/>

Innokylä 2024. Virtuaalinen ideariihi. Viitattu 20.4.2024. <https://innokyla.fi/fi/tyokalut/virtuaalinen-ideariihi>

Kauppala, M. 2018. Kuvasanakirjan avulla ympäristökasvatusta kaksi- ja monikielisille lapsille varhaiskasvatuksessa. Opinnäytetyö. Laurea ammattikorkeakoulu. Viitattu 15.4.2024. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/147916/Kauppala_Mirka.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Lastensuojelun Keskusliitto 2022. Turvallisuus on... Lasten ja nuorten ajatuksia turvallisuudesta. Viitattu 5.6.2024. Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu. <https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/2022/11/20221115Turvallisuus-on...Lasten-ja-nuorten-ajatuksia-turvallisuudesta.pdf>

Lastensuojelun Keskusliitto 2024. 2022: Jokaisella lapsella on oikeus turvallisuuteen. Viitattu 1.4.2024. <https://www.lapsenoikeudet.fi/lapsen-oikeuksien-paiva-ja-viikko/jokaisella-lapsella-on-oikeus-turvallisuuteen/>

Laurea ammattikorkeakoulu 2024. Sosionomikoulutus. Viitattu 14.4.2024. <https://www.laurea.fi/koulutus/sosiaali--ja-terveysala/sosionomi/>

Myller, I. 2023. Turvallisemman tilan työpajat 9-17-vuotiaille Helsingin kaupunginkirjastossa. Opinnäytetyö. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Viitattu 15.4.2024. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/796681/Myller_Iri.pdf?sequence=5

Opetushallitus 2024a. Toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma. Viitattu 18.4.2024. <https://www.oph.fi/fi/opettajat-ja-kasvattajat/toiminnallinen-tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuussuunnitelma>

Opetushallitus 2024b. Omistajuus ja osallisuus kestävyiden polulla. Viitattu 7.4.2024. <https://www.oph.fi/fi/opettajat-ja-kasvattajat/omistajuus-ja-osallisuus-kestavyiden-polulla>

Opetushallitus 2024c. Lasten osallisuus. Viitattu 7.4.2024. <https://www.oph.fi/fi/opettajat-ja-kasvattajat/lasten-osallisuus>

Papunet 2024a. Kuvat, piirtäminen ja esineet. Viitattu 4.4.2024. <https://papunet.net/kuvat-piirtaminen-ja-esineet/>

Papunet 2024b. Mistä ja millaiset kuvat. Viitattu 7.4.2024. <https://papunet.net/mista-ja-millaiset-kuvat/>

Papunet 2024c. Kuvapankki. Viitattu 4.6.2024. <https://papunet.net/kuvat/tyokalut/kuvapankki/>

Rajala, R. 2021. Turvallisemmassa tilassa. Voiko turvallisempi tila lisätä osallisuutta? Opinnäytetyö. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Viitattu 15.4.2024. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/509863/Rajala_Riikka.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Sosiaalisesti kestävä Vantaa -Strategiateeman suunnitelma 2023-2025. 2024. Myönteisen erityiskohtelun toimintaohjelma 2023-2025. Viitattu 5.6.2024. https://www.vantaa.fi/sites/default/files/document/Sosiaalisesti%20kestava%20Vantaa%20MEK%202023_2025.pdf

Suomen mielenterveys ry 2024. Vuorovaikutustaitoja voi oppia. Viitattu 8.10.2024. <https://mieli.fi/vahvista-mielenterveyttasi/ihmissuhteet-ja-vuorovaikutus/vuorovaikutustaitoja-voi-oppia/>

Talentia 2022. Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Viitattu 7.10.2024. <https://talentia.lukusali.fi/index.html#/reader/4fb08bf6-d9e1-11ed-bdad-00155d64030a>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2024. Osallisuuden osa-alueet ja osallisuuden edistämisen periaatteet. Viitattu 8.4.2024. <https://thl.fi/aiheet/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johdaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asemassa-olevien-osallisuus/osallisuuden-osa-alueet-ja-osallisuuden-edistamisen-periaatteet>

Vantaan Kieli- kulttuuri- ja katsomustietoisien varhaiskasvatuksen käsikirja 2023. Vantaan kaupunki. Viitattu 2.7.2024. <https://www.vantaa.fi/sites/default/files/document/FI%20Kieli-%2C%20kulttuuri-%20ja%20katsomustietoisien%20varhaiskasvatuksen%20k%C3%A4sikirja.pdf>

Vantaan Kaupunki 2024a. Näin otat käyttöön turvallisemman tilan periaatteet. Viitattu 1.4.2024. <https://www.vantaa.fi/sites/default/files/document/N%C3%A4in%20otat%20k%C3%A4ytt%C3%B6%C3%B6n%20turvallisemman%20tilan%20periaatteet%20%20%281%29.pdf>

Vantaan kaupunki 2024b. Varhaiskasvatus Vantaalla. Viitattu 7.10.2024. <https://www.vantaa.fi/fi/palveluhakemisto/palvelu/varhaiskasvatus-vantaalla>

Vantaan Kaupunki 2024c. Kielet ja kansalaisuudet. Viitattu 2.4.2024. <https://www.vantaa.fi/fi/kaupunki-ja-paatoksenteko/tietoa-vantaasta/tilastot-ja-tutkimukset/vantaan-vaesto-20222023/kielet-ja-kansalaisuudet>

Vantaan kaupunki. 2024d. Lapsiystävällinen kunta. Viitattu 18.6.2024. <https://www.vantaa.fi/fi/kaupunki-ja-paatoksenteko/vastuullisuus/lapsiystavallinen-kunta>

Vantaan lapsiystävällinen kunta -toimintasuunnitelma 2022-2023. 2024. Vantaan kaupungin julkaisu. Viitattu 18.6.2024. https://www.vantaa.fi/sites/default/files/document/Lapsiyst%C3%A4v%C3%A4llinen%20Vantaa%20-toimintasuunnitelma%202022%20-%202023%20saavutettava_1.pdf

Vantaan varhaiskasvatussuunnitelma 2022. Viitattu 6.4.2024. <https://eperusteet.opintopolku.fi/eperusteet-ylops-service/api/dokumentit/24222514>

Varhaiskasvatuksen opettajien liitto 2020. Varhaiskasvatuksen opettajan ammattieettiset ohjeet. Viitattu 7.10.2024. https://www.vol.fi/uploads/2020/09/6a555d2b-ammattieettiset-ohjeet_1.painos_low.pdf

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022. Opetushallitus. Viitattu 30.8.2024. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2022_2.pdf

Viitottu rakkaus 2024. Sosiaaliset tarinat & sarjakuvat. Viitattu 14.10.2024. <https://viitotturakkaus.fi/product-category/sosiaaliset-tarinat/>

Väestöliitto 2024a. Mitä on kehotunnekasvatus. Viitattu 8.10.2024. <https://www.vaestoliitto.fi/ammattilaiset/lasten-kehotunnekasvatus/mita-on-kehotunnekasvatus/>

Väestöliitto 2024b. Digiturvataidot. Viitattu 8.10.2024. <https://www.vaestoliitto.fi/ammattilaiset/lasten-kehotunnekasvatus/hyvinvointi/digiturvataidot/>

Julkaisemattomat lähteet

Vantaan kaupunki 2022: Turvallisemman tilan periaatteet -tukimateriaali. Organisaation sisäinen materiaali. Dia-esitys.

Kuvat

Kuva 1. Ideariihi: 1. Mitä tulee huomioida kuvakommunikaatiomateriaalin ulkoisessa toteutuksessa?.....	21
Kuva 2. Ideariihi: 2. Mitä asioita ja teemoja lapsilta on noussut turvallisemmasta tilasta tai muutoin turvallisuuteen liittyen?.....	22
Kuva 3. Ideariihi: 3. Minkälaisia sanoja ja toimintaohjeita tarvitsemme kuvakommunikaatiomateriaaliin?	23

Taulukot

Taulukko 1: Teemoittain luokiteltu aineisto.....	24
--	----

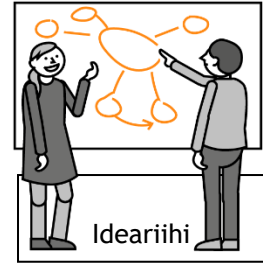
Liitteet

Liite 1: Kutsu ideariiheseen.....	45
Liite 2: Ideariihessä jaettu informaatio	46
Liite 3. Palautekyselylomake tiimeille	47
Liite 4. Työelämän palaute opinnäytetyöstä -lomake	49
Liite 5: Kuvakommunikaatiomateriaalin kansiosivut ja saatekirje	50
Liite 6: Kuvakommunikaatiomateriaalin tulostettavat kuvat.....	65

Liite 1: Kutsu ideariihseen

Kutsu ideariihseen

Hei xxx ja xxx päiväkotien henkilökunta,

Tervetuloa ideariihseen 28.5.2024 klo.12.30-14.00 xxx päiväkotiin.

Olen suorittamassa varhaiskasvatuksen sosionomin kelpoisuuden opintoja Laurean avoimessa ammattikorkeakoulussa. Teen kehittämispohjaista opinnäytetyötä, jonka tarkoituksena on tuottaa turvallisemman tilan periaatteiden laatimisen tueksi kuvakommunikaatiomateriaali. Tavoitteena on, että jokaisella ryhmän lapsella on mahdollisuus tulla kuulluksi ja ymmärretyksi sekä osallistua turvallisemman tilan periaatteiden laatimiseen kielitaidosta riippumatta.

Jotta kuvakommunikaatiomateriaali palvelisi mahdollisimman hyvin työvälineenä, suunnitellamme yhdessä, minkälainen materiaalin tulisi olla sekä, mitä sanoja ja toimintaohjeita tulisi kääntää kuviksi.

Ideariihessä keräämme ideat ja ajatukset AnswerGardenia käyttäen sanapilveksi, joten otathan mukaan laitteen, jolla voit käyttää internettiä ja kirjoittaa vastauksesi ylös. Ideariihessä tuotetut sanapilvet tallennetaan kuvina ja tämän lisäksi kirjoitan tarvittaessa muistiinpanoja.

Kehittämiseen osallistuminen on vapaaehtoista. Toivon, että käytte tiimeissä keskustelua etukäteen sen selvittämiseksi, ketkä ovat halukkaita osallistumaan ideariihseen. En kerää kehittämistyötä varten osallistujilta mitään henkilökohtaisia tietoja.

Vantaan kaupungin ohjeistuksena on, että ryhmän turvallisemman tilan periaatteet tulee laatia jokaiselle ryhmälle kauden alussa yhdessä lasten kanssa. Valmis tuotos toimitetaan yksikön kaikille ryhmille elokuun alussa, jotta pääsette hyödyntämään kuvakommunikaatiomateriaalia keskustelun tukena.

Opinnäytetyöstä kirjoitetaan raportti. Raportti ja sen liitteenä kehittämistyössä syntynyt kuvakommunikaatiomateriaali julkaistaan Theseus-julkaisuarkistoon.

Jos tästä heräsi jotakin kysyttävää, ole matalalla kynnyksellä yhteydessä.

Ystävällisin terveisin,

Nina Pohjonen

Laurean avoin ammattikorkeakoulu, Tikkurilan kampus

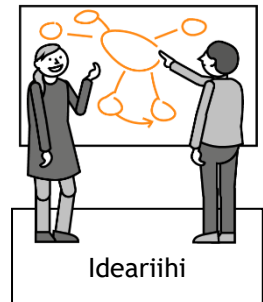
Kuvat: Kuvako ja Sclera, muokkaus Ritva Härmäläinen Savas

Liite 2: Ideariihessä jaettu informaatio

Tervetuloa ideariiheseen

Hei ja tervetuloa xxxxx toimintayksikön ideariiheseen.

Tämä ideariihi on osa opinnäytetyötäni varhaiskasvatuksen sosionomin kelpoisuuden opintoihin Laurean avoimessa ammattikorkeakoulussa.

Tarkoituksena on tuottaa kuvakommunikaatiomateriaali keskustelun tueksi, kun laaditaan turvallisemman tilan periaatteita lasten kanssa.

Tänään ideoimme, minkälainen kuvakommunikaatiomateriaali sopii tähän tarkoitukseen ja kartoitamme, mitä sanoja ja toimintaohjeita tulisi kääntää kuviksi.

Keräämme ideat ja ajatukset AnswerGardenia käyttäen. Ideariihessä tuotetut sanapilvet tallennetaan kuvina ja tämän lisäksi kirjoitan tarvittaessa muistiinpanoja.

Kehittämiseen osallistuminen on vapaaehtoista. En kerää kehittämistyötä varten osallistujilta mitään henkilökohtaisia tietoja.

Vantaan kaupungin ohjeistuksena on, että ryhmän turvallisemman tilan periaatteet tulee laatia jokaiselle ryhmälle kauden alussa yhdessä lasten kanssa. Valmis kuvakommunikaatio tuotos toimitetaan yksikön kaikille ryhmille elokuun alussa, jotta pääsette hyödyntämään kuvakommunikaatiomateriaalia keskustelun tukena.

Opinnäytetyöstä kirjoitetaan raportti. Raportti ja sen liitteenä kehittämistyössä syntynyt kuvakommunikaatiomateriaali julkaistaan Theseus-julkaisuarkistoon.

Ystävällisin terveisin,

Nina Pohjonen

Laurean avoin ammattikorkeakoulu, Tikkurilan kampus

Liite 4. Työelämän palaute opinnäytetyöstä -lomake

AMMATTIKORKEAKOULU
University of Applied Sciences

Työelämän palaute

8.12.2015/ba

Hyvä työelämän edustaja

Kiitos, että tarjositte Laurea-ammattikorkeakoulun opiskelijalle/opiskelijoille mahdollisuuden tehdä opinnäytetyö yrityksenne/organisaatioonne. Työelämän kehittäminen on tärkeä osa opinnäytetöidemme arvioinnissa. Pyydämmekin näkemystänne.

Yrityksen/organisaation nimi	
Työelämän edustajan/Arvioijan nimi ja tehtävänimike	
Opinnäytetyön ohjaaja yrityksessä/organisaatiossa	
Opinnäytetyön tekijä/t	
Miten yrityksenne/organisaatioonne hyödyntää tehtyä opinnäytetyötä?	
Mitä uutta ja/tai odottamatonta tuli esille opinnäytetyöprosessin aikana tai tuloksissa?	
Miten kuvailisitte yhteistyötä opinnäytetyöntekijän/-tekijöiden kanssa?	

<p>Haluaisitteko jatkossakin tarjota opiskelijoillemme opinnäytetyön aiheita tai harjoittelupaikkoja? Miten haluaisitte kehittää yrityksenne/organisaatioonne ja Laurea-ammattikorkeakoulun yhteistyötä?</p>
--

Paikka ja päivämäärä	
Työelämän edustajan/arvioijan allekirjoitus	
Nimenselvennys	
<p>Voitte palauttaa lomakkeen myös ilman allekirjoitusta sähköpostilla joko suoraan koulun ohjaajalle tai opinnäytetyöntekijälle, joka välittää viestin ohjaajalleen siten, että viestiketjusta näkyy allekirjoittajan sähköpostiosoite.</p>	

Liite 5: Kuvakommunikaatiomateriaalin kansiosivut ja saatekirje

Turvallisemman tilan periaatteet varhaiskasvatuksessa

-Kuvakommunikaatiomateriaali
keskustelun tueksi

Turvallisempi tila

Kuva: Sclera, muokaus Ritva Hämäläinen Savas

Saatteeksi

Tervehdys ja ilahtunut kiitos siitä, että olet tutustumassa tähän kuvakommunikaatiomateriaaliin. Materiaalin tarkoituksena on toimia apuvälineenä käytäessä keskustelua turvallisemman tilan periaatteista lasten kanssa varhaiskasvatuksessa.

Kuvakommunikaatiomateriaali on opinnäytetyöni tuotos varhaiskasvatuksen sosionomin kelpoisuuden opintoihin. Opinnäytetyön aiheen idea on noussut tarpeesta tukea vieraskielisten lasten osallistumista keskusteluun turvallisemmasta tilasta, mutta kuvatuki sopii hyödynnettäväksi kaikkien lasten kanssa.

Tavoitteena on, että materiaalin avulla kaikilla lapsilla on mahdollisuus osallistua oman ryhmänsä turvallisemman tilan periaatteiden laatimiseen. Kuvissa käytetty sanasto ei todennäköisesti kata kaikkea sitä, mistä lapset haluavat keskustella. Toivon, että täydennätte materiaalia oman ryhmän tarpeisiin. Erityisen tärkeää on kuvittaa ne asiat ja toimintatavat, mitkä ryhmä nostaa yhdessä sovituiksi turvallisemman tilan periaatteiksi, jotta jokaisella lapsella on kuvan kautta mahdollisuus ymmärtää ja pitää mielessä, mitä on sovittu.

Kuvat on ryhmitelty otsikoiden alle teeman mukaan. Osa kuvista sopii useamman otsikon alle. Olen esimerkiksi ryhmitellyt erikseen vuorovaikutustaidot ja kaveritaidot. Vuorovaikutustaitoihin olen luokitellut sellaisia taitoja ja toimintaohjeita, jotka pätevät yleisesti vuorovaikutuksessa kaikkien kanssa. Kaveritaitoihin olen laittanut nimen omaan vertaisten kanssa tapahtuvan vuorovaikutuksen. Yhdistin kaveri- ja leikkitaidot yhden otsikon alle, sillä tähän opinnäytetyöhön valikoitunut sanasto sopi monelta osin molempiin kategorioihin.

Kuvakommunikaatiomateriaalin kuvat on jaettu seuraavien otsikoiden alle:

- Digiturvataidot
- Kehotunnekasvatus ja turvataidot
- Tunnetaidot
- Vuorovaikutustaidot
- Kaveri- ja leikitaidot
- Ryhmässä toimiminen

Materiaalin täydentämiseksi suosittelen tutustumaan Papunetin kuvapankkiin (<https://kuvapankki.papunet.net/>), jonka kuvia saa käyttää vapaasti ei-kaupallisiin tarkoituksiin, kunhan lähde mainitaan. Esimerkiksi kirjoittamalla kuvapankin hakuun "rauhottuminen", löytyy paljon kuvitettuja rauhoittumista tukevia keinoja. Näitä voi vaikka tulostaa korteiksi ja laittaa valmiiksi saataville paikkaan, jossa lapset mielellään rauhoittuvat. Toinen hyvä sivusto on Viitottu rakkaus (<https://viitotturakkaus.fi/>), joka tarjoaa valmiita kuvitettuja sosiaalisia tarinoita esimerkiksi tunnetaitojen harjoitteluun.

Tämän opinnäytetyön kuvitettu sanasto on ideoitu yhdessä Vantaan kaupungin varhaiskasvatuksen henkilökunnan kanssa. Kuvien visuaalisesta toteuttamisesta on vastannut opinnäytetyöntekijä. Jokaiseen kuvasarjan yhteydessä mainitaan kuvien alkuperäinen lähde.

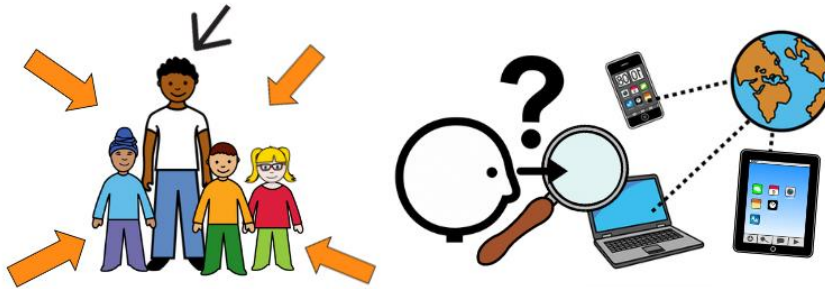
Kiitos kaikille opinnäytetyöprosessiin osallistuneille. Toivottavasti tuotos tukee tärkeää työtänne.

Ystävällisin terveisin,
Nina Pohjonen
Laurean avoin ammattikorkeakoulu

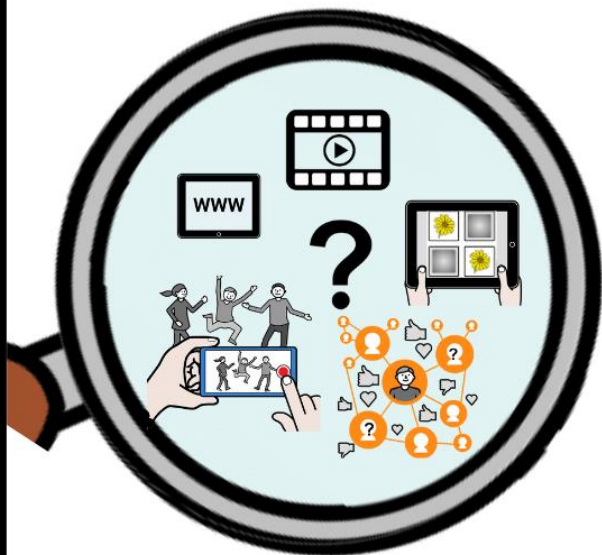

Turvallisempi tila

Digiturvataidot

Tutustutaan yhdessä
aikuisen kanssa

digitaalisiin laitteisiin ja sisältöön.

Digiturvataidot

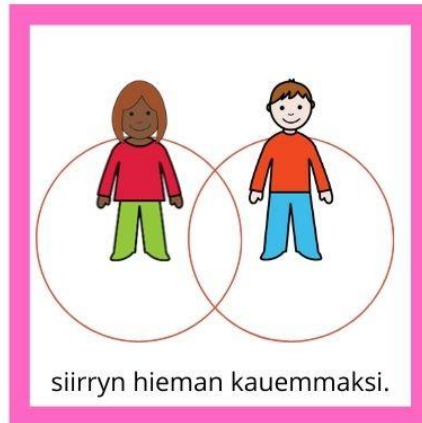
Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.

Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Kuvako
- Paxtoncrafts Charitable Trust, muokkaus Papunet
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Kuvako / Sari Kivimäki, Johanna Eskelinen
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

Kehotunnekasvatus ja turvataidot

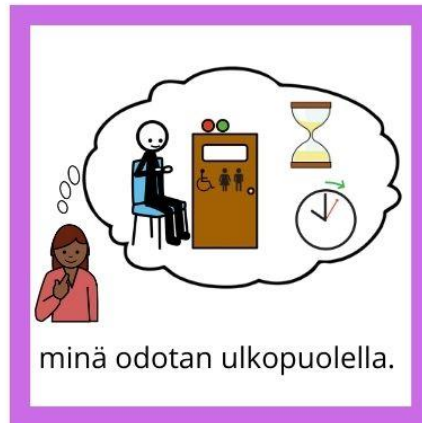
Kunniotetaan toisen omaa tilaa

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.

Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

Vessarauha

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.

Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet
- Sergio Palao / ARASAAC
- Paxtoncrafts Charitable Trust
- Ideogrammi / Sari Kivimäki

Pukeutumisrauha

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.

Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Elena Chebannaia
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

Lupa koskea ja halata

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki,
papunet.net.

Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien
alkuperäiset tekijät:

- Ideogrammi / Sari Kivimäki
- Sclera, muokkaus Papunet
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

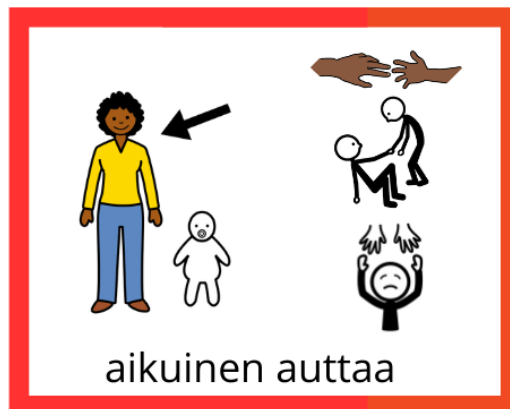
Oikeus poistua epämieluisasta tilanteesta

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.

Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Ideogrammi / Sari Kivimäki
- Paxtoncrafts Charitable Trust
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

Aikuinen auttaa

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.

Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Paxtoncrafts Charitable Trust
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

Tunnetaidot

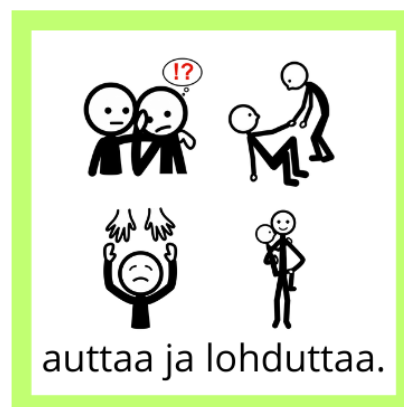
Rauhoittumisaika

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.

Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Paxtoncrafts Charitable Trust
- Sclera, muokkaus Savas
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sofia Kannonmaa, Ammattiopisto Spesia

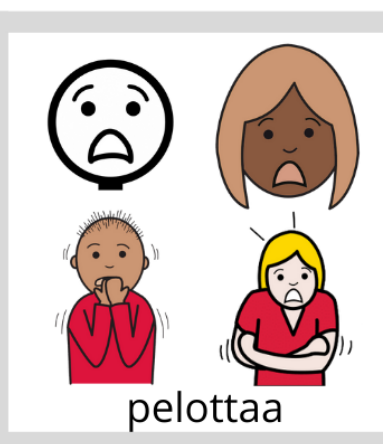
Aikuinen lohduttaa, kun olet surullinen

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.

Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Sari Kivimäki

Minua pelottaa kun...

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.

Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

Minun mielestä
paras

paikka

on...

Minun mielestä
paras

paikka päiväkodissa

on...

Minun mielestä
paras

paikka maailmassa

on...

Lempi paikkani -kysymyssarja

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.

Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Kuvako
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

Vuorovaikutustaidot

Kuunnella

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.

Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Ideogrammi / Sari Kivimäki
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

Puhua rauhallisesti

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.

Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Paxtoncrafts Charitable Trust
- Sclera
- Sergio Palao / ARASAAC

Puhua kauniisti

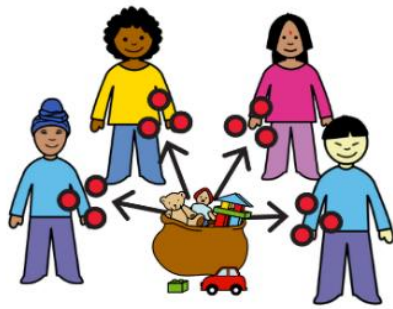
Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.

Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Elina Vanninen
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

Kaveri- ja leikkitaidot

Jaetaan leluja.

Jaetaan leluja

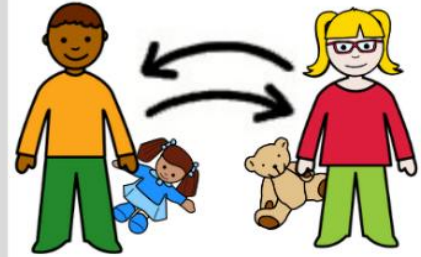
Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.
Kuvia on muokattu ja yhdistelty.
Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Paxtoncrafts Charitable Trust
- Sergio Palao / ARASAAC

Vuorotellaan leluja

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.
Kuvia on muokattu ja yhdistelty.
Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Elina Vanninen
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

Vuorotellaan leluja.

Leikitään leluilla yhdessä.

Leikitään leluilla yhdessä

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.
Kuvia on muokattu ja yhdistelty.
Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Elena Chebannaia
- Kuvako
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Elena Chebannaia

Leikitään yhdessä

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.
Kuvia on muokattu ja yhdistelty.
Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Kuvako
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

Leikitään yhdessä.

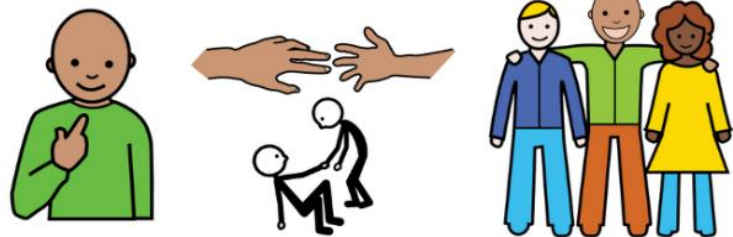

Saa olla yksin, jos itse haluaa.

Saa olla yksin

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.
Kuvia on muokattu ja yhdistelty.
Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Elena Chebannaia
- Elena Chebannaia
- Elina Vanninen
- Ideogrammi / Sari Kivimäki
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

Minä autan kaveria.

Autan kaveria

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.
Kuvia on muokattu ja yhdistelty.
Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

Otetaan kaveri mukaan

leikkimään yhdessä.

Otetaan kaveri mukaan

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.

Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Kuvako
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

Kutsutaan kaveri mukaan

leikkimään yhdessä.

Kutsutaan kaveri mukaan

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.

Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Kuvako
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

Jos tulee riitaa,

sovitaan riita.

aikuinen voi auttaa.

Minä tykkään leikkiä...

Minä tykkään leikkiä...

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net. Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Annakaisa Ojanen
- Elena Chebannaia
- Elina Vanninen
- Paxtoncrafts Charitable Trust
- Sclera
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Elena Chebannaia
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

Aikuinen voi auttaa sopimaan riidan.

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.

Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäinen tekijä:

- Sergio Palao / ARASAAC

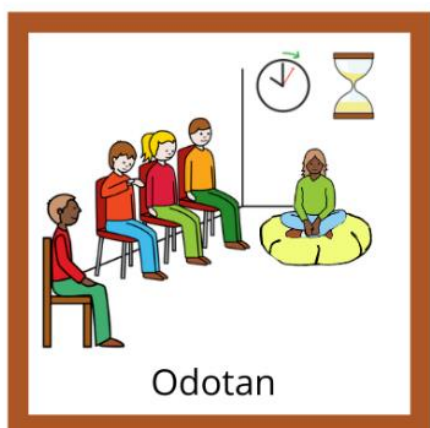
Ryhmässä toimiminen

Työrauha

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.
Kuvia on muokattu ja yhdistelty.
Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

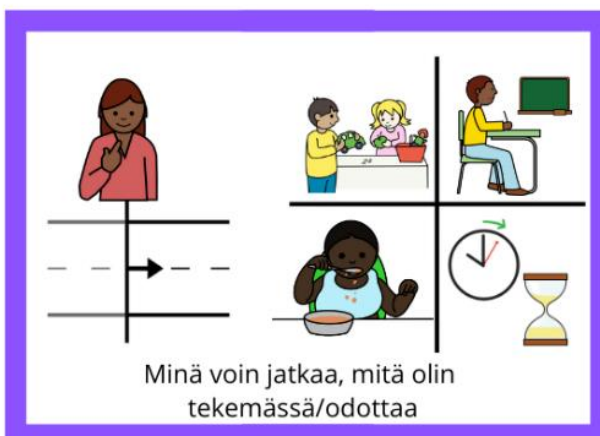
- Elina Vanninen
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

Odota omaa vuoroa

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.
Kuvia on muokattu ja yhdistelty.
Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

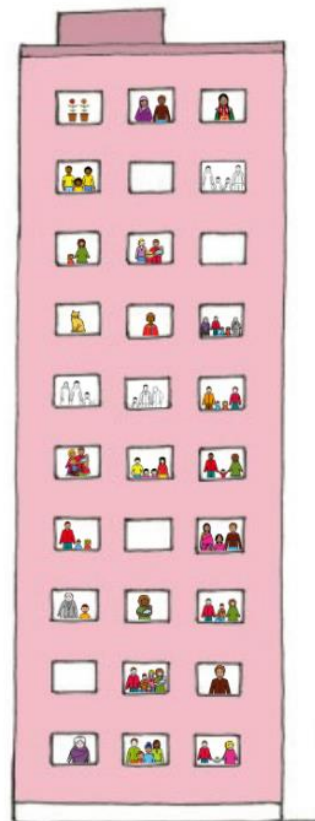
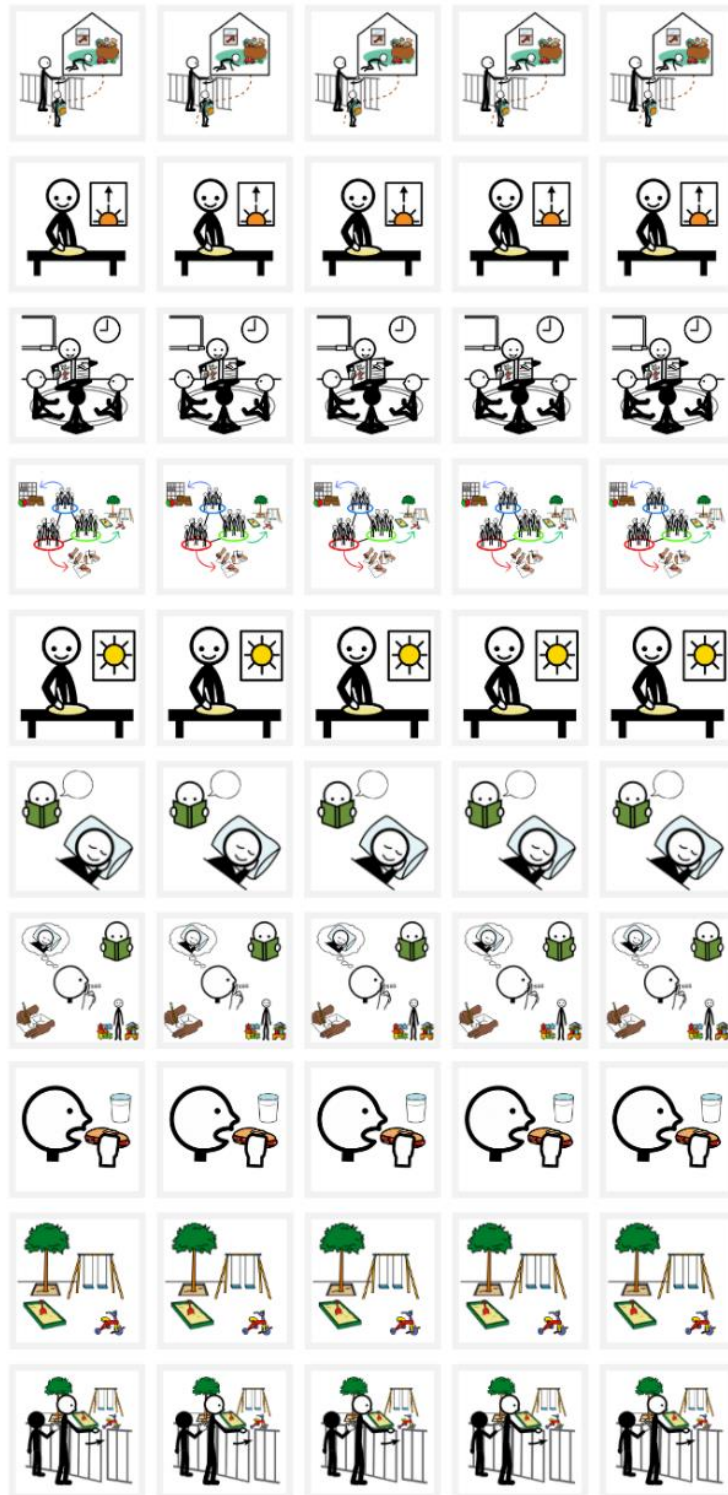
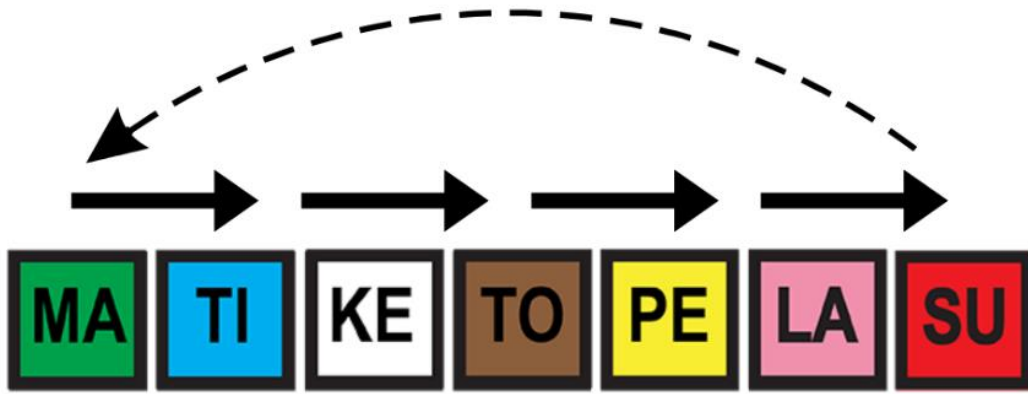
- Elina Vanninen
- Ideogrammi / Sari Kivimäki
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

Aikuinen selvittää tilannetta

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.
Kuvia on muokattu ja yhdistelty.
Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Elena Chebannaia
- Ideogrammi / Sari Kivimäki
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Elena Chebannaia
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

Strukturi/toistuvuus

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.

Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Elina Vanninen
- Ideogrammi / Sari Kivimäki
- Kuvako / Sari Kivimäki, Johanna Eskelinen
- Paxtoncrafts Charitable Trust
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

Liite 6: Kuvakommunikaatiomateriaalin tulostettavat kuvat

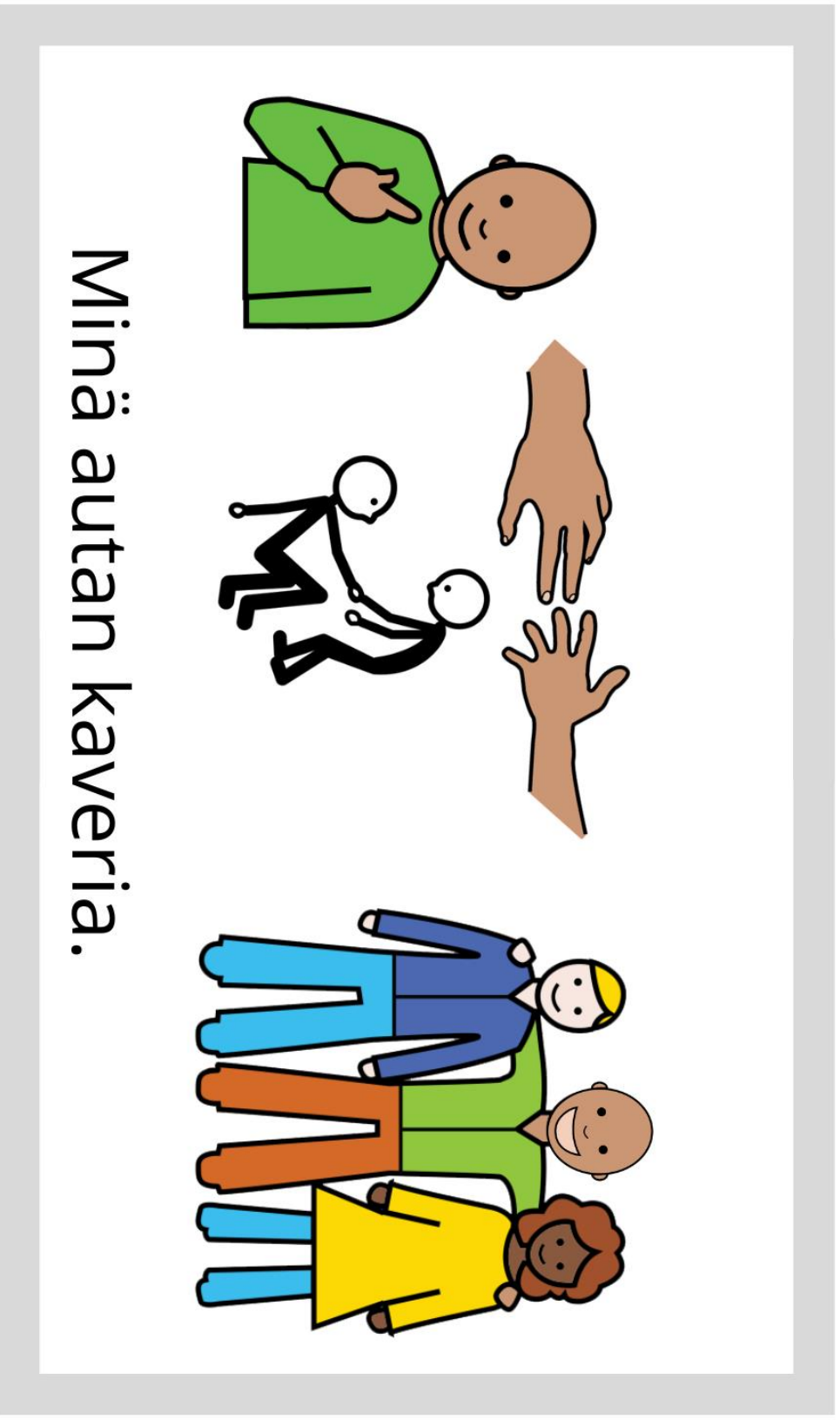
Autan kaveria

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.

Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

Kunnioidetaan toisen omaa tilaa

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.

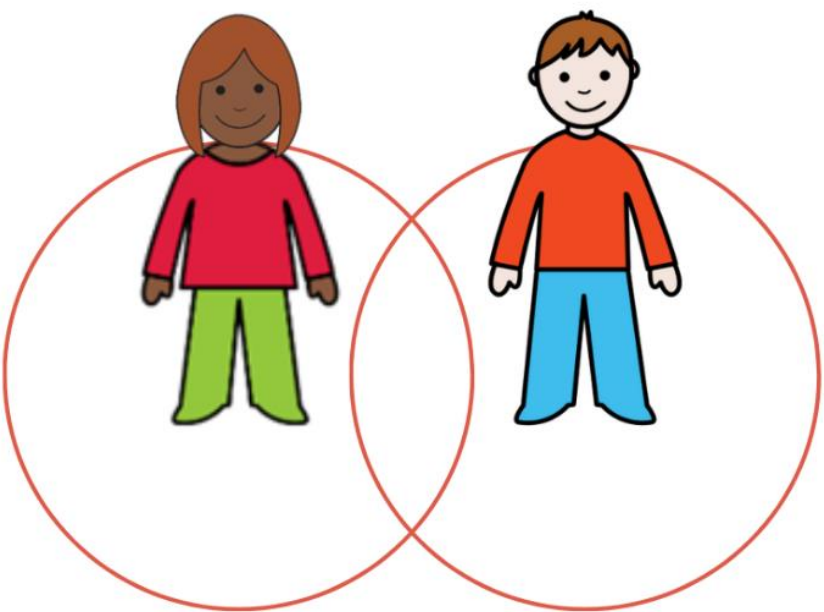
Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

Kun toinen pyytää omaa tilaa,

siirryn hieman kauemmaksi.

Kunnioidetaan toisen omaa tilaa

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.

Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

Vessarauha

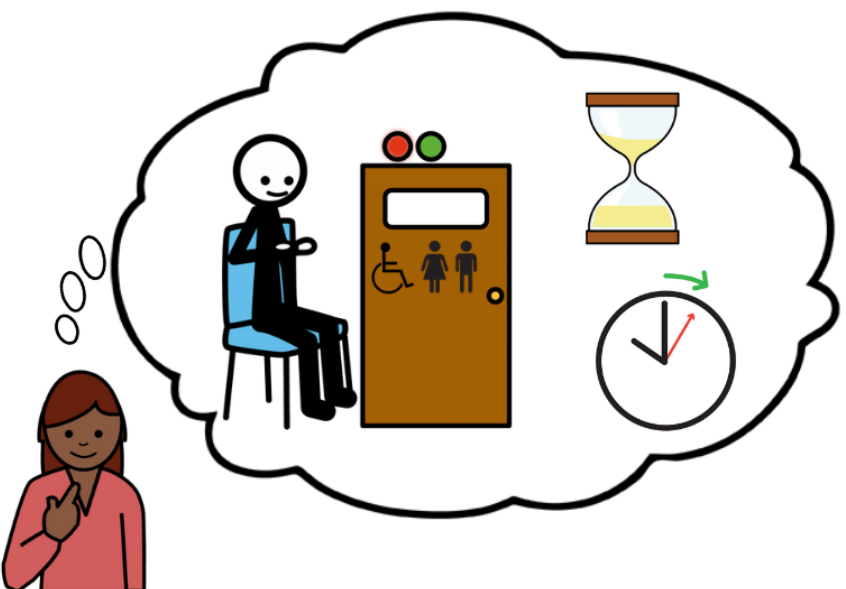
Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.
Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet
- Sergio Palao / ARASAAC
- Paxtoncrafts Charitable Trust
- Ideogrammi / Sari Kivimäki

Kun joku on vessassa,

minä odotan ulkopuolella.

Vessarauha

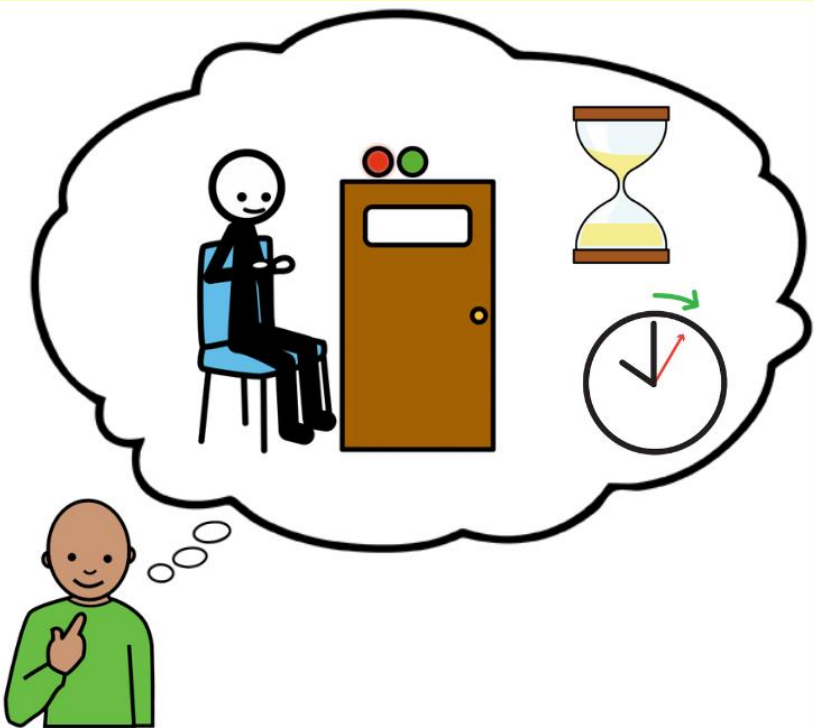
Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.
Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet
- Sergio Palao / ARASAAC
- Paxtoncrafts Charitable Trust
- Ideogrammi / Sari Kivimäki

Kaveri pukee/riisuu.

Minä odotan, kunnes

Pukeutumisrauha

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.

Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Elena Chebannaia
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

Pukeutumisrauha

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.

Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Elena Chebannaia
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

Pukeutumisrauha

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.
Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Elena Chebannaia
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

kaveri on valmis.

Lupa koskea ja halata

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.
Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Ideogrammi / Sari Kivimäki
- Sclera, muokkaus Papunet
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

Saa koskea ja halata,
jos se sopii molemmille.

Lupa koskea ja halata

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.
Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Ideogrammi / Sari Kivimäki
- Sclera, muokkaus Papunet
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

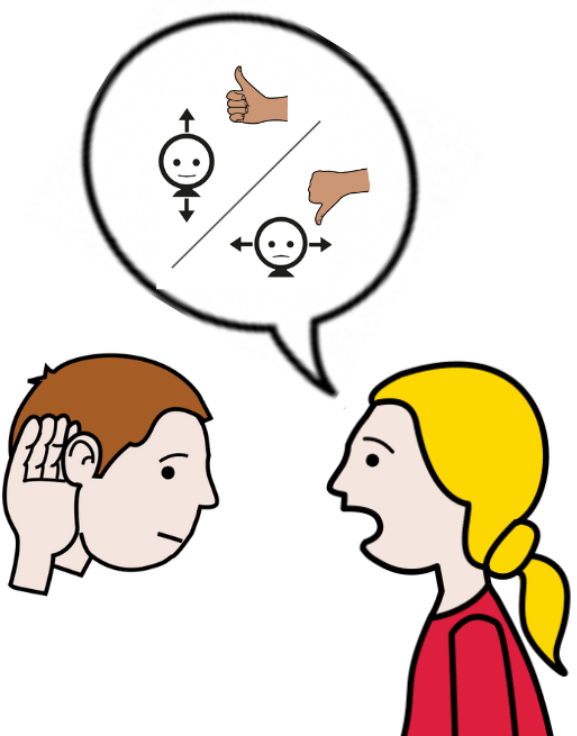
Kysyn, saako koskea tai halata.

Lupa koskea ja halata

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.
Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Ideogrammi / Sari Kivimäki
- Sclera, muokkaus Papunet
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

Kuuntelen vastauksen.

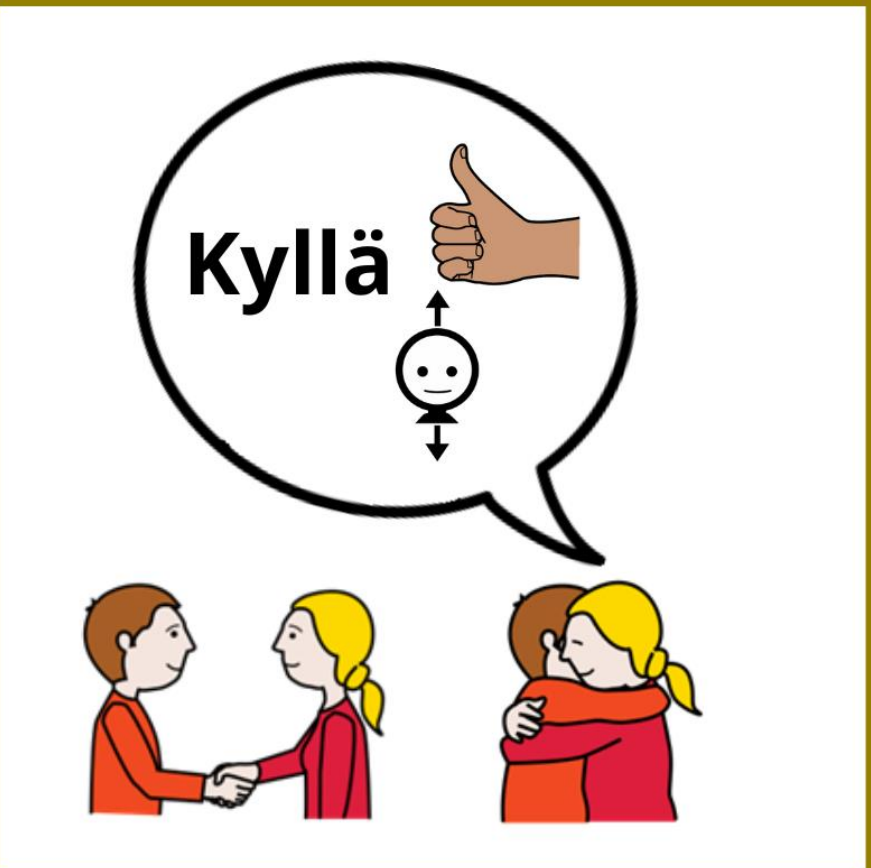
Lupa koskea ja halata

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.

Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Ideogrammi / Sari Kivimäki
- Sclera, muokkaus Papunet
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

Lupa koskea ja halata

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.

Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Ideogrammi / Sari Kivimäki
- Sclera, muokkaus Papunet
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

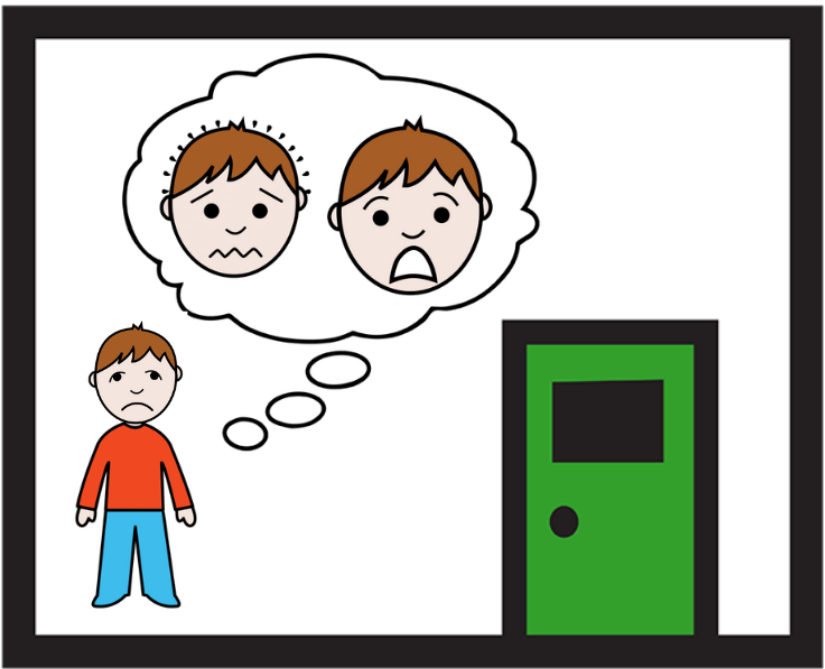
Oikeus poistua epämieluisasta tilanteesta

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.

Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Ideogrammi / Sari Kivimäki
- Paxtoncrafts Charitable Trust
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

Jos tulee epämieluisa olo,

Oikeus poistua epämieluisasta tilanteesta

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.

Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Ideogrammi / Sari Kivimäki
- Paxtoncrafts Charitable Trust
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

voi lähteä pois

Oikeus poistua epämieluisasta tilanteesta

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.
Kuvia on muokattu ja yhdistetty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Ideogrammi / Sari Kivimäki
- Paxtoncrafts Charitable Trust
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

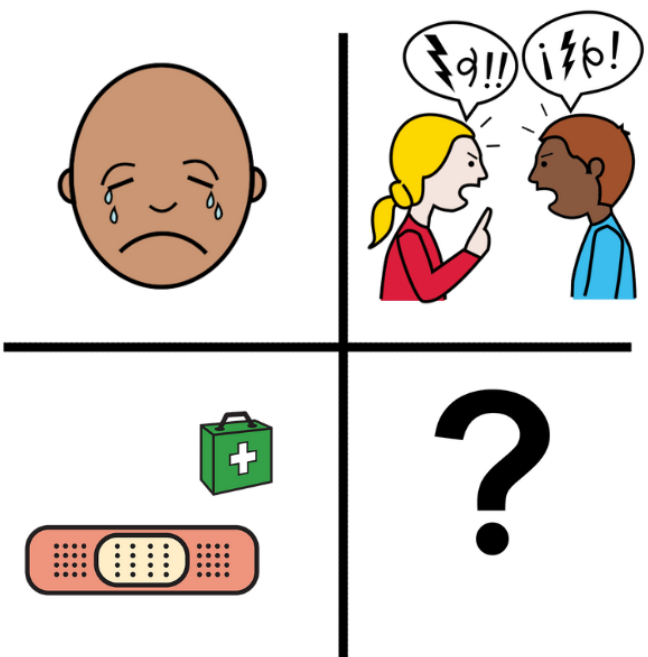
ja kertoa aikuiselle.

Aikuisen auttaa

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.
Kuvia on muokattu ja yhdistetty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Paxtoncrafts Charitable Trust
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

Jos tulee hätä,

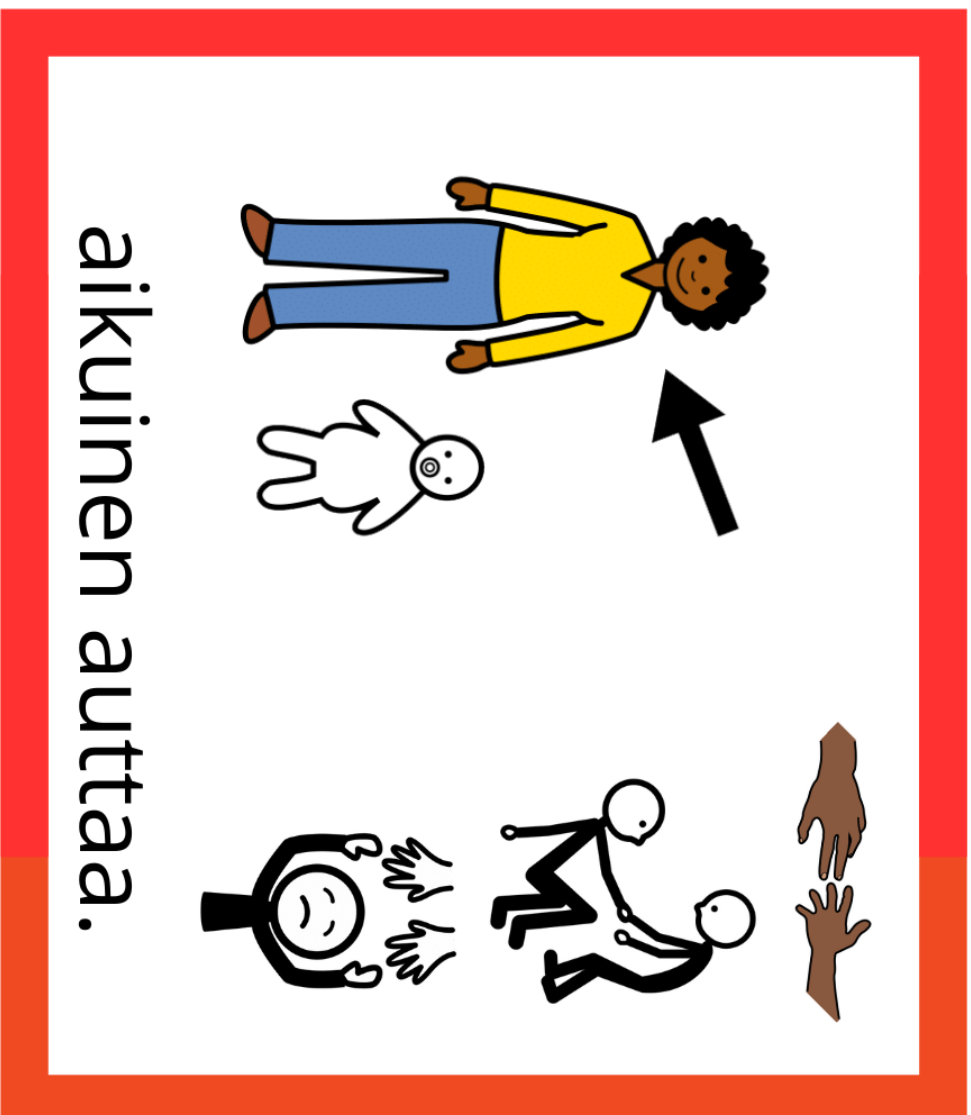
Aikuinen auttaa

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.

Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Paxtoncrafts Charitable Trust
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

aikuinen auttaa.

Saa olla yksin

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.

Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Elena Chebannaia

- Elena Chebannaia
- Elina Vanninen
- Ideogrammi / Sari Kivimäki
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

Digiturvataidot

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.

Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

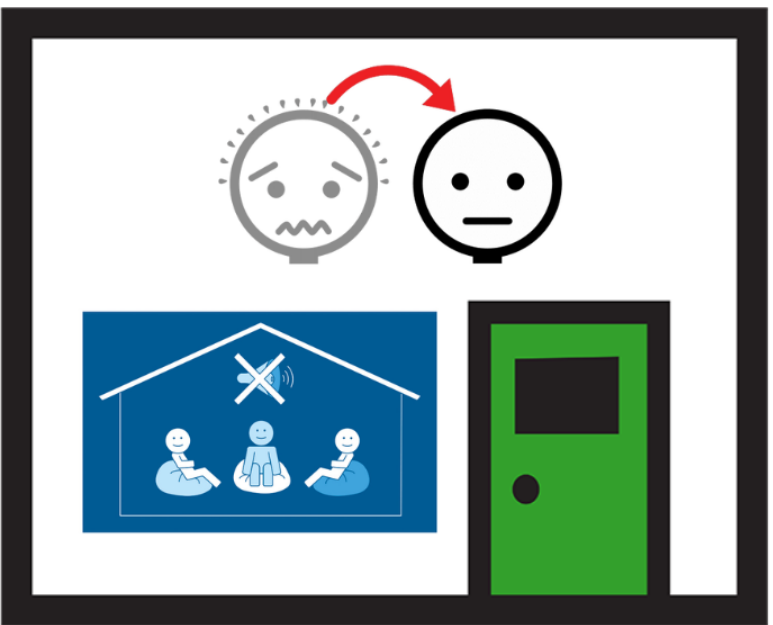
- Kuvako
- Paxtoncrafts Charitable Trust, muokkaus Papunet
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Kuvako / Sari Kivimäki, Johanna Eskelinen
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

Rauhoittumispaikka

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.
Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Paxtoncrafts Charitable Trust
- Sclera, muokkaus Savas
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sofia Kannonmaa, Ammattiopisto Spesia

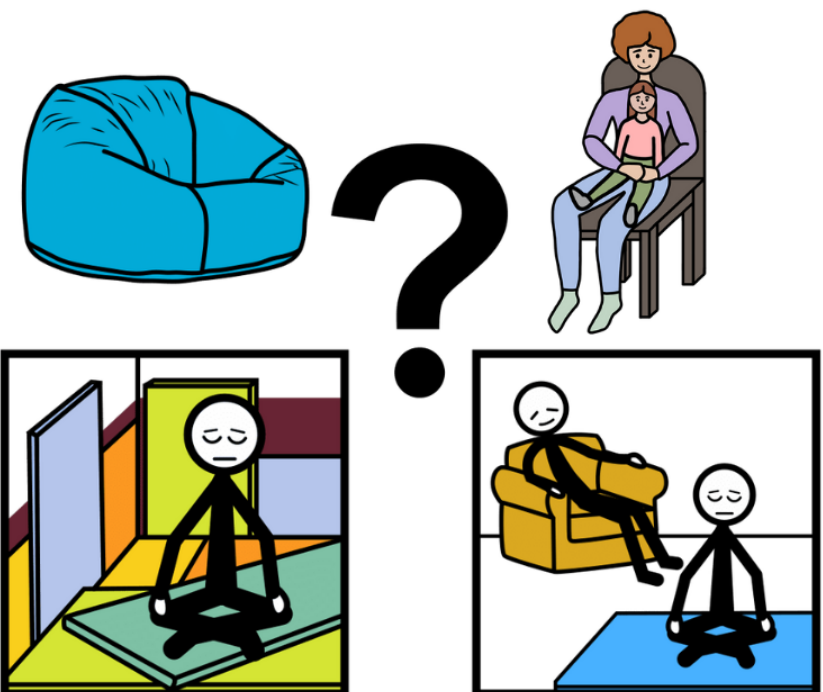
Rauhoittumispaikka

Rauhoittumispaikka

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.
Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Paxtoncrafts Charitable Trust
- Sclera, muokkaus Savas
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sofia Kannonmaa, Ammattiopisto Spesia

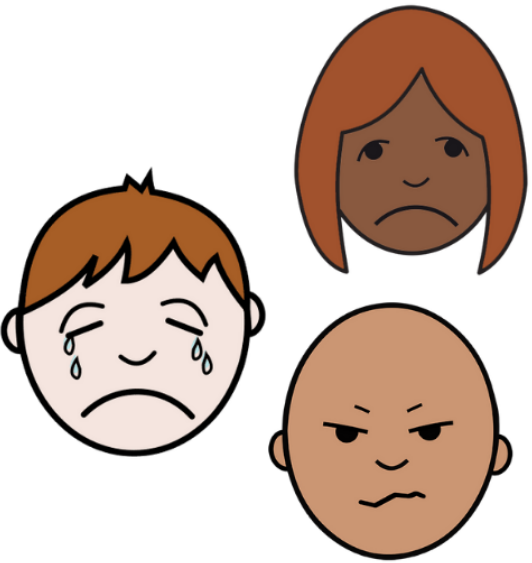
Missä on hyvä paikka
rauhoittua?

Aikuinen lohduttaa, kun olet surullinen

Kuiven lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.
Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Sari Kivimäki

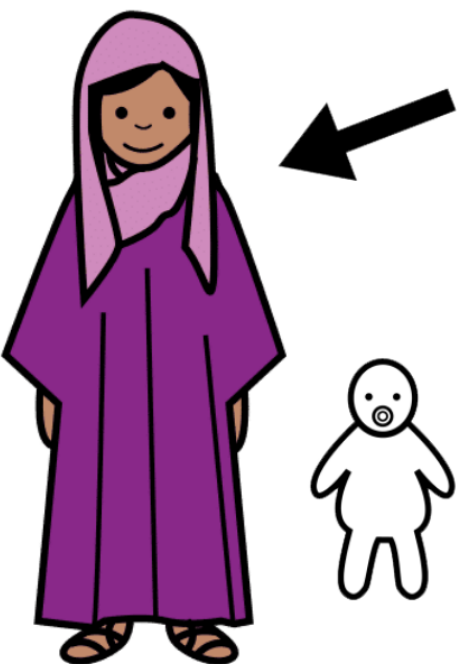
Kun on surullinen
tai harmistunut olo,

Aikuinen lohduttaa, kun olet surullinen

Kuiven lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.
Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Sari Kivimäki

aikuinen

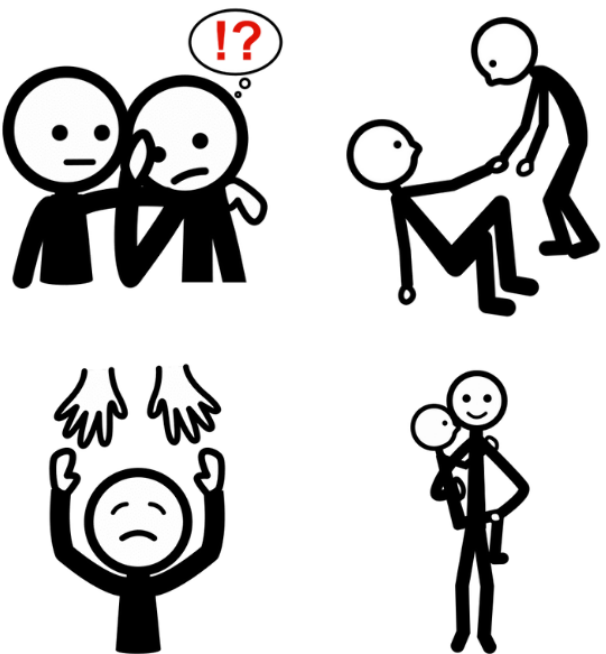
Aikuinen lohduttaa, kun olet surullinen

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.

Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Sari Kivimäki

auttaa ja lohduttaa.

Kuunnella

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.

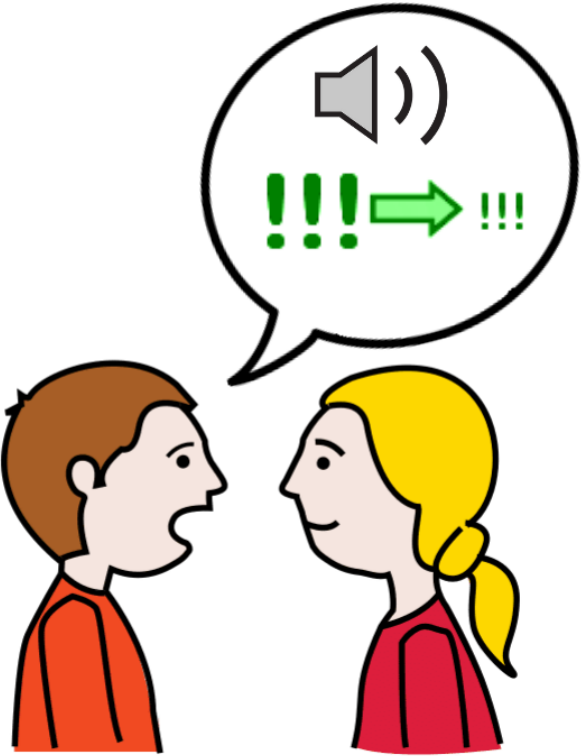
Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Ideogrammi / Sari Kivimäki
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

Kuuntelen,
mitä toinen sanoo.

Puhun rauhallisella äänellä.

Puhun kauniisti toiselle.

Puhua rauhallisesti

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.

Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Paxtoncrafts Charitable Trust
- Sclera
- Sergio Palao / ARASAAC

Puhua kauniisti

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.

Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Elina Vanninen
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

Leikitään yhdessä

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.

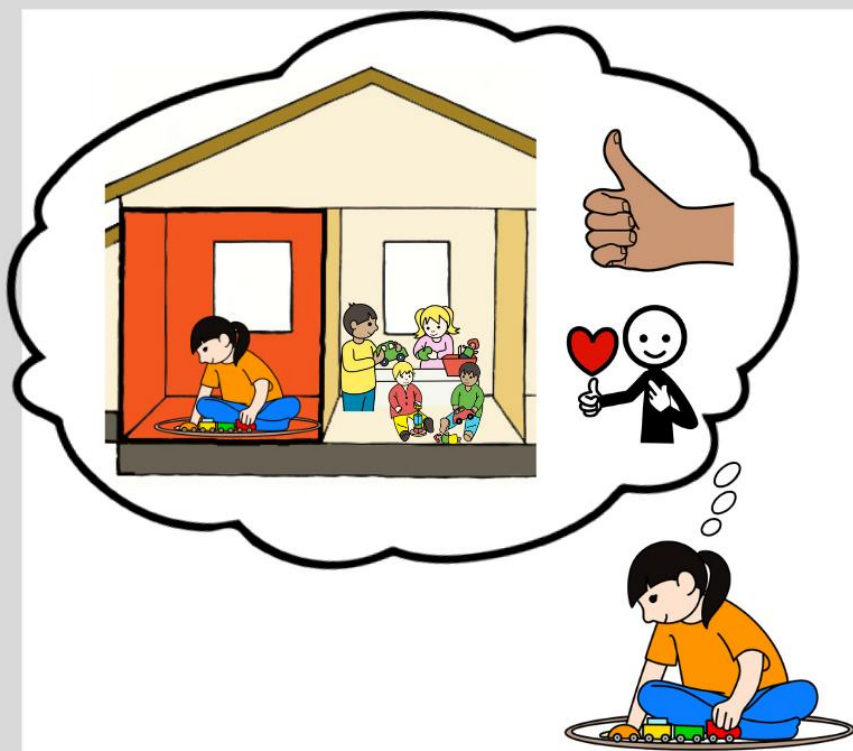
Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

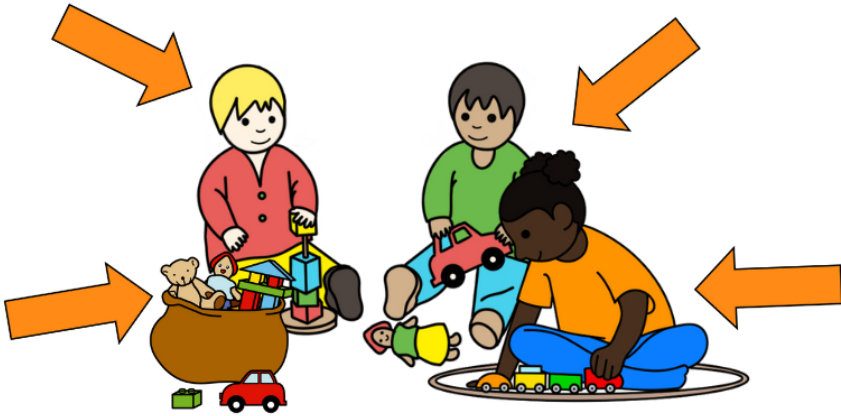
- Kuvako
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

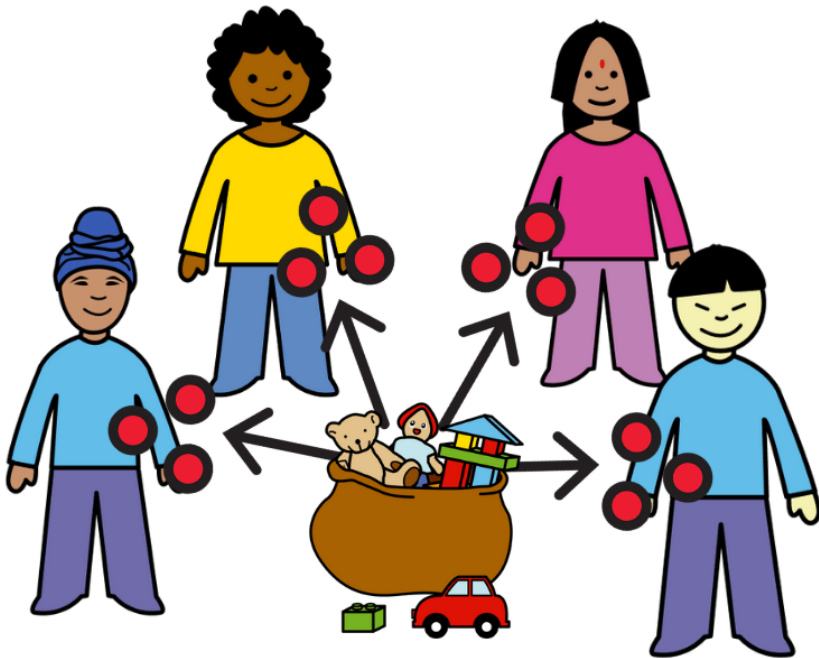
Leikitään yhdessä.

Saa olla yksin, jos itse haluaa.

Leikitään leluilla yhdessä.

Jaetaan leluja.

Leikitään leluilla yhdessä

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.

Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Elena Chebannaia
- Kuvako
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Elena Chebannaia

Jaetaan leluja

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.

Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

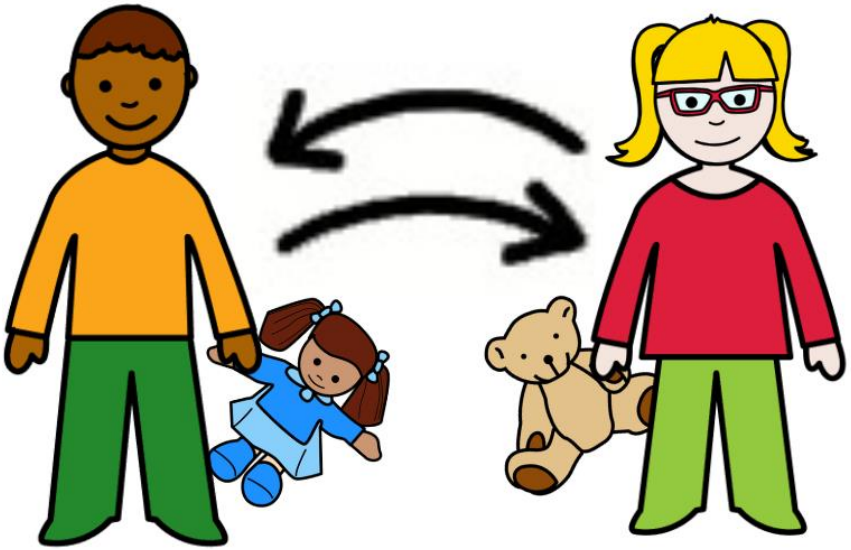
- Paxtoncrafts Charitable Trust
- Sergio Palao / ARASAAC

Vuorotellaan leluja

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.
Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Elina Yänninen
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

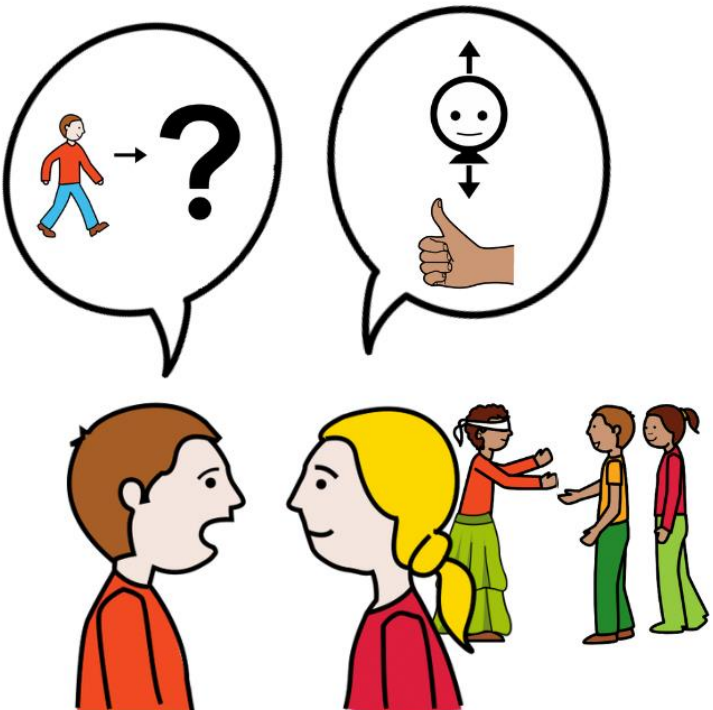
Vuorotellaan leluja.

Otetaan kaveri mukaan

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.
Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Kuvako
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

Otetaan kaveri mukaan

leikkimään yhdessä.

Kutsutaan kaveri mukaan

Otetaan kaveri mukaan

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.

Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Kuvako
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

Kutsutaan kaveri mukaan

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.

Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Kuvako
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

leikkimään yhdessä.

Jos tulee riitaa,

Kutsutaan kaveri mukaan

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.

Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Kuvako
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

Aikuisen voi auttaa sopimaan riidan.

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.

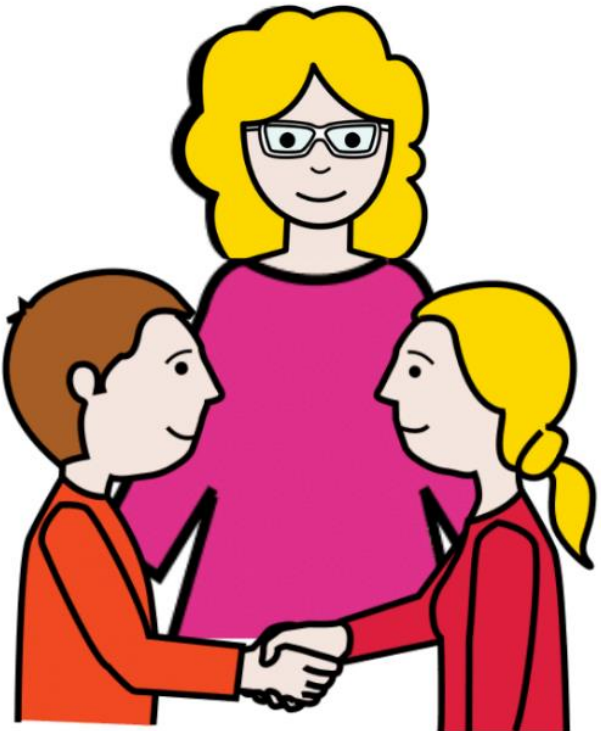
Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäinen tekijä:

- Sergio Palao / ARASAAC

sovitaan riita.

aikuinen voi auttaa.

Aikuinen voi auttaa sopimaan riidan.

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.

Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäinen tekijä:

- Sergio Palao / ARASAAC

Aikuinen voi auttaa sopimaan riidan.

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.

Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäinen tekijä:

- Sergio Palao / ARASAAC

Tutustutaan yhdessä aikuisten kanssa

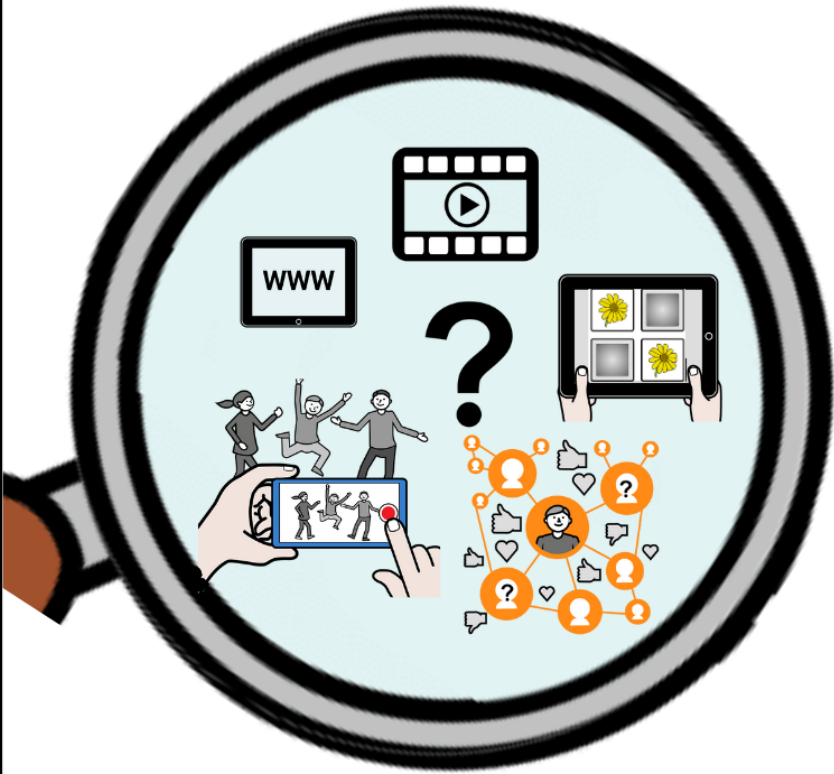
Digiturvataidot

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.

Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Kuvako
- Paxtoncrafts Charitable Trust, muokkaus Papunet
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Kuvako / Sari Kivimäki, Johanna Eskelinen
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

digitaalisiin laitteisiin ja sisältöön.

Kaveri työskentelee,

Työrauha

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.
Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Elina Yänninen
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

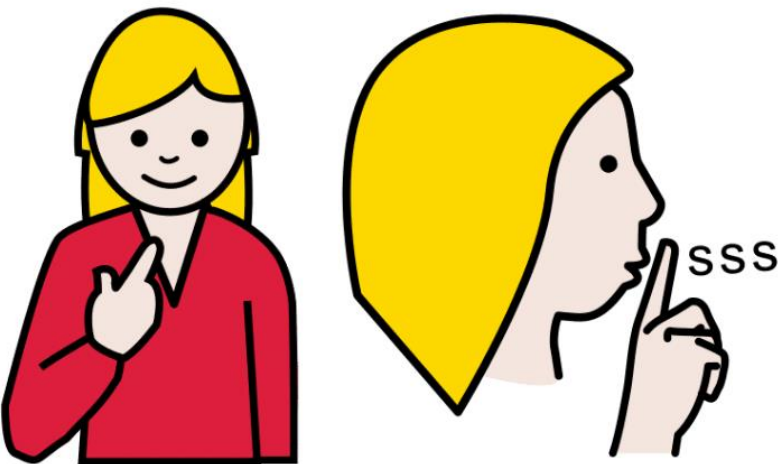
Työrauha

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.

Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Elina Vanninen
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

minä annan työrauhan.

Odotaa omaa vuoroa

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.

Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Elina Vanninen
- Ideogrammi / Sari Kivimäki
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

Odotan

Odota omaa vuoroa

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.

Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

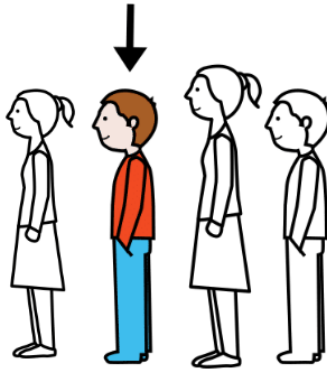
Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Elina Vanninen
- Ideogrammi / Sari Kivimäki
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

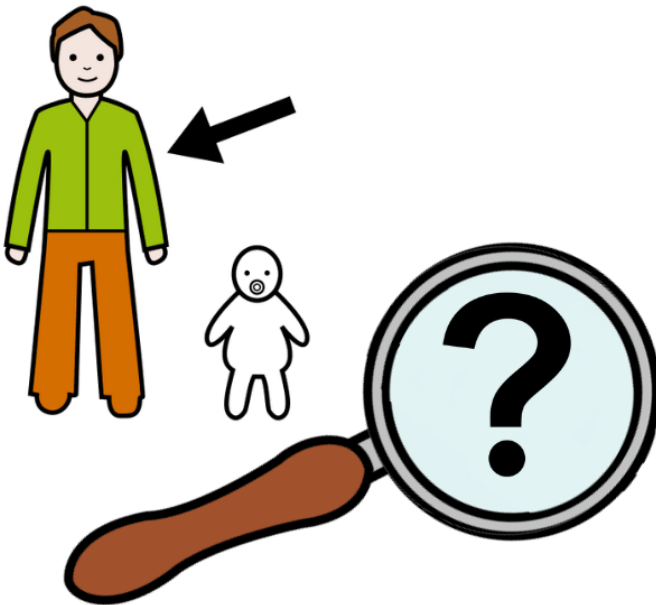
1.

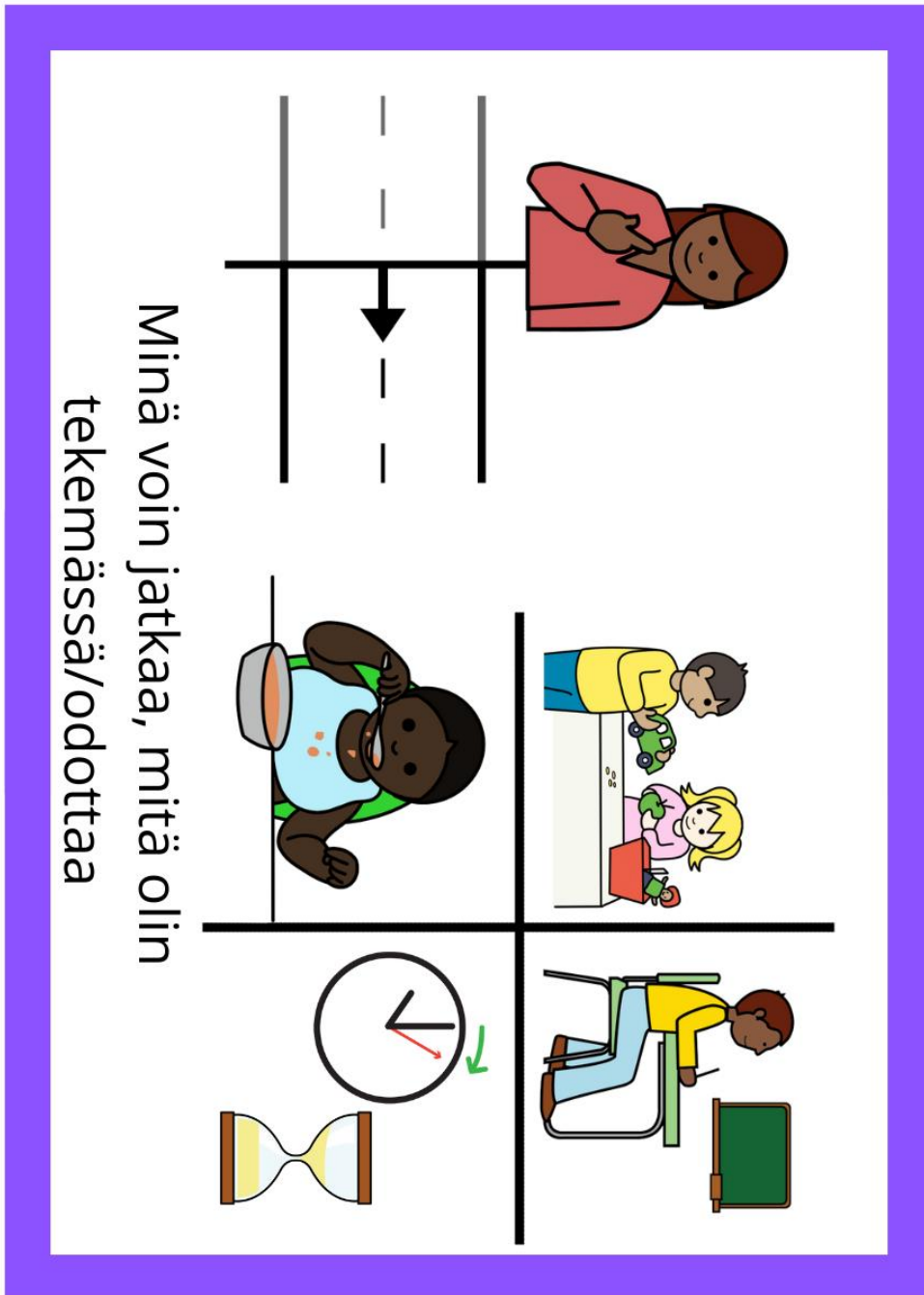
2.

omaa vuoroa.

Aikuinen selvittää tilannetta

Minä voin jatkaa, mitä olin
tekemässä/odottaa

Aikuinen selvittää tilannetta

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.

Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Elena Chebannaia
- Ideogrammi / Sari Kivimäki
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Elena Chebannaia
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

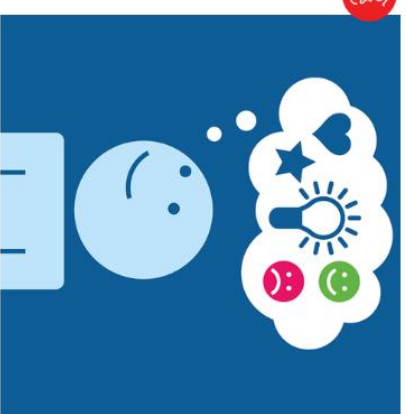
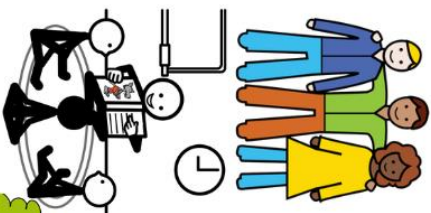
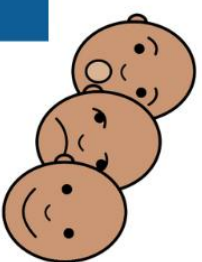
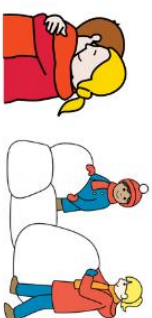
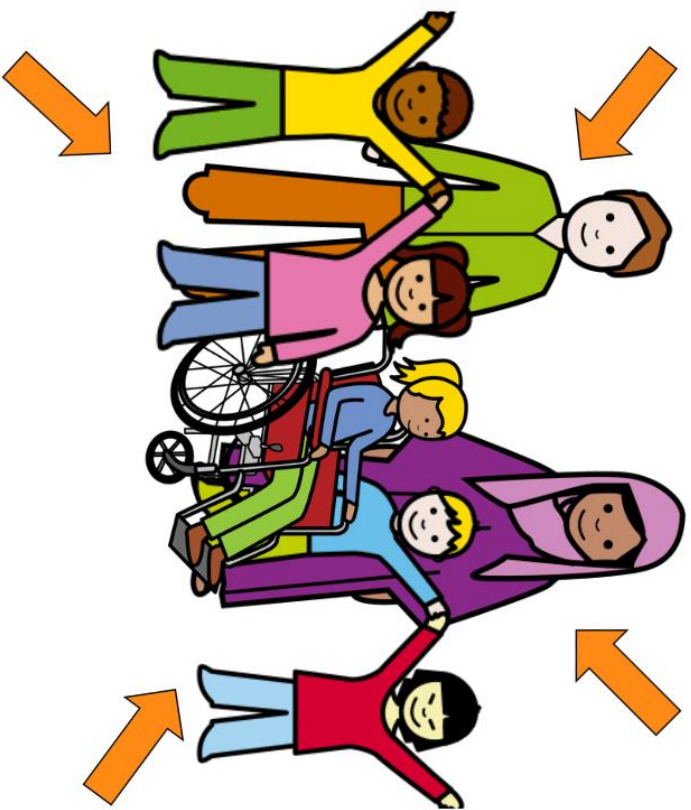
Aikuinen selvittää tilannetta

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.

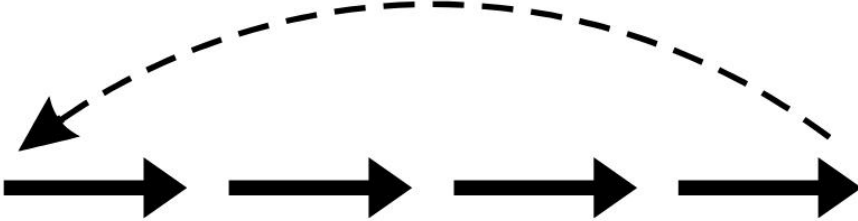
Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

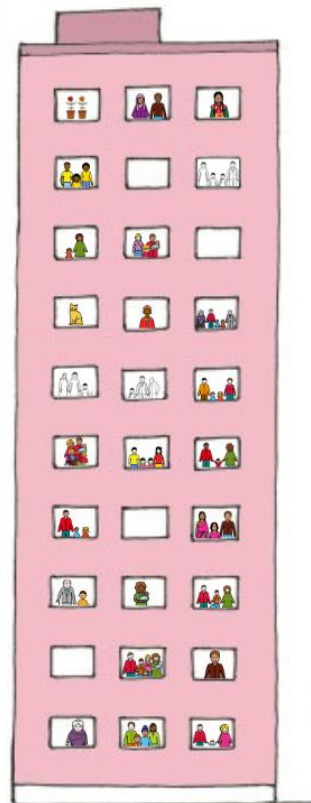
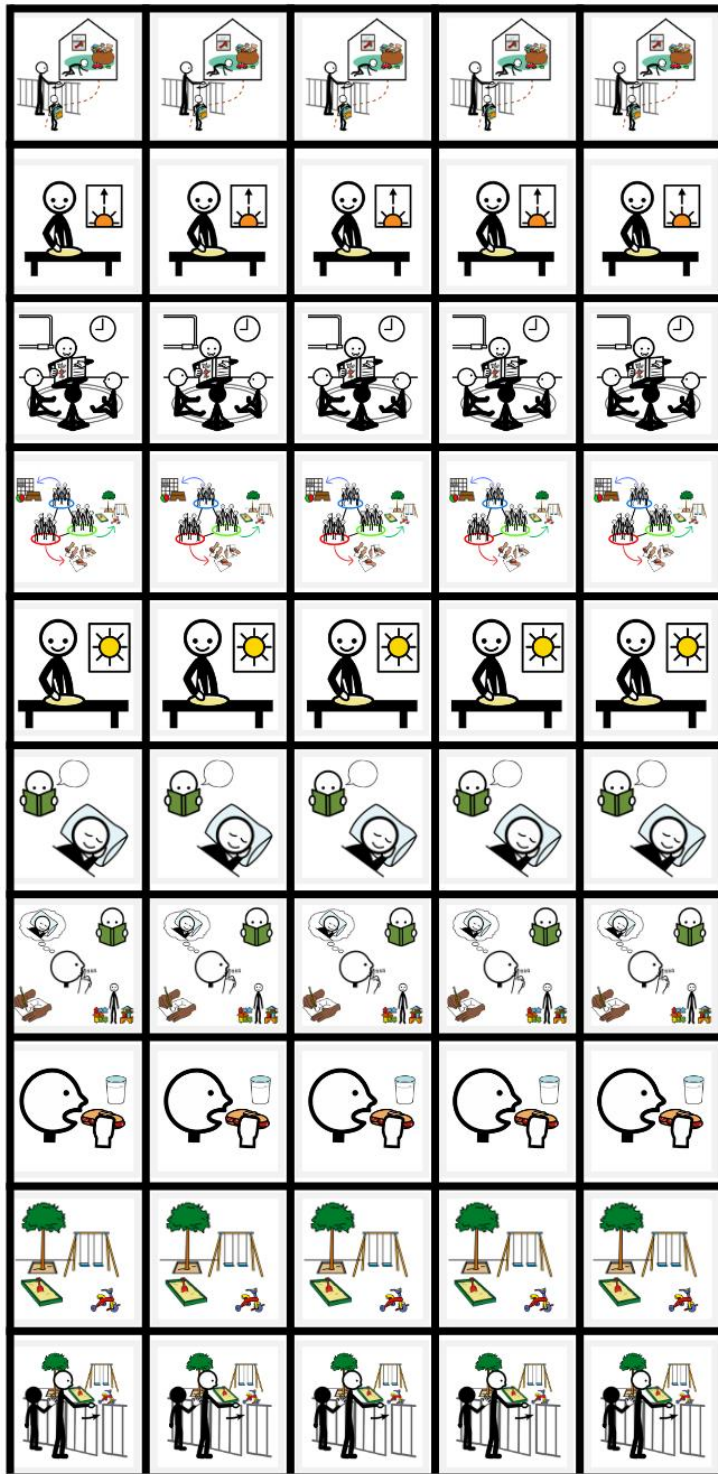
- Elena Chebannaia
- Ideogrammi / Sari Kivimäki
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Elena Chebannaia
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

Saamme kokemuksia yhdessä.

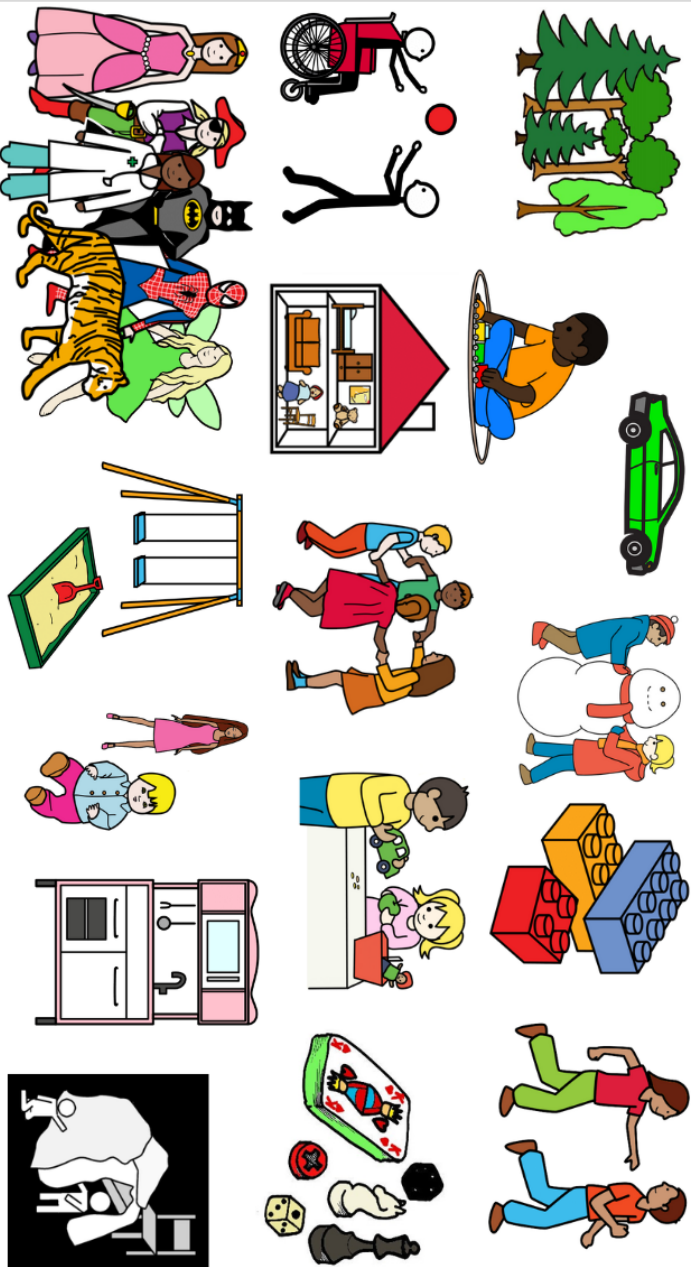
MA
TI
KE
TO
PE
LA
SU

- Opimme yhdessä**
- Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.
Kuvia on muokattu ja yhdistetty.
Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:
- Elena Chebannaia
 - Kuvako
 - Sclera
 - Sergio Palao / ARASAAC
 - Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Elena Chebannaia
 - Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

Minä
tykkään
leikkiä...

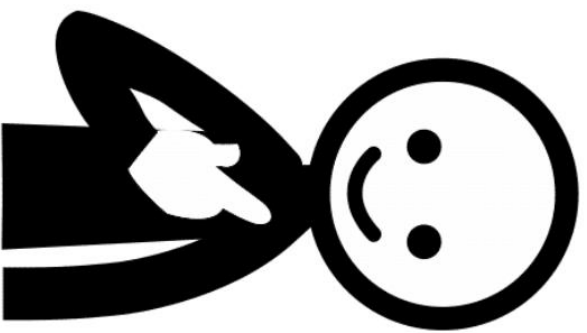
Minua pelottaa kun...

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.

Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

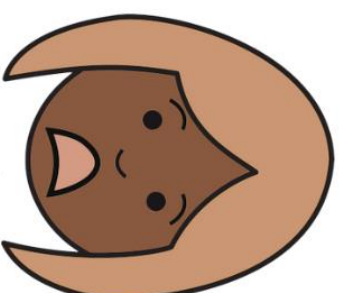
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

Minua

pelottaa

kun...

Lempi paikkani -kysymyssarja

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.

Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Kuvako
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

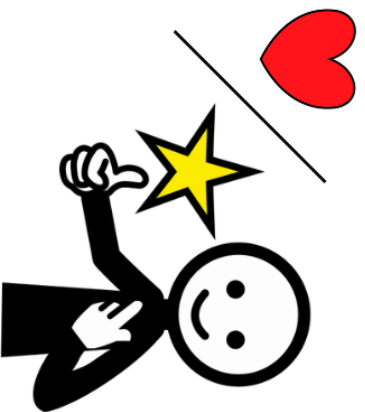
Minä tykkään leikkiä...

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.

Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Annakaisha Ojanen
- Elena Chebannaia
- Elina Vanninen
- Paxtoncrafts Charitable Trust
- Sclera
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Elena Chebannaia
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

Minun mielestä

paras

paikka

on...

Lempi paikkani -kysymyssarja

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.

Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Kuvako
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

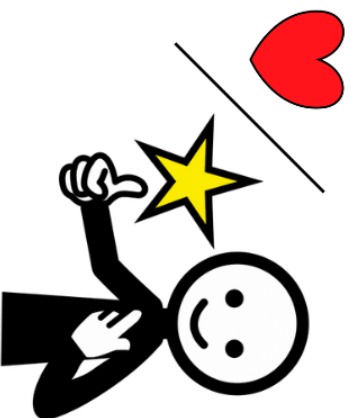
Koemme yhdessä

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.

Kuvia on muokattu ja yhdistelty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Elena Chebannaia
- Kuvako
- Sclera, muokkaus Maria Eriksson, Hanna Elfving, Savas ja mainostoimisto Ahooy Creative
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

Minun mielestä

paras

paikka päiväkodissa

on...

Lempi paikkani -kysymyssarja

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.

Kuvia on muokattu ja yhdistetty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Kuvako
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

Struktuuri/toistuvuus

Kuvien lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net.

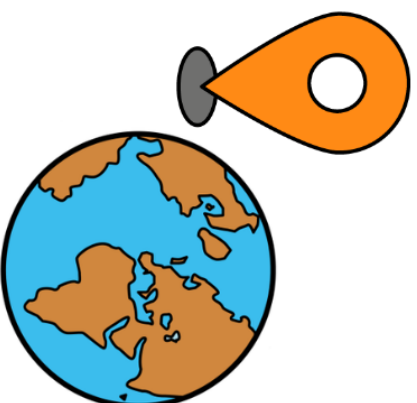
Kuvia on muokattu ja yhdistetty.

Tähän kuvasarjaan käytettyjen kuvien alkuperäiset tekijät:

- Elina Vanninen
- Ideogrammi / Sari Kivimäki
- Kuvako / Sari Kivimäki, Johanna Eskelinen
- Paxtoncrafts Charitable Trust
- Sergio Palao / ARASAAC
- Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

Minun mielestä
paras

paikka maailmassa

on...